

**ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΟΒΑΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
(2009-2017) & Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΗΠΑ
ΜΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ**

**της Άννας-Μαρίας Παναγιωτακοπούλου
(ΑΜ: 1217Μ031)**

Επιβλέπων Καθηγητής: Κ. Υφαντής

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ «ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ» 2017-2018**

ΑΘΗΝΑ 2019

Copyright © Παναγιωτακοπούλου Άννα-Μαρία, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολόκληρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Η υπογράφουσα, Άννα-Μαρία Παναγιωτακοπούλου, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Το δόγμα Obama για την αμερικανική εξωτερική πολιτική (2009-2017) και ο αντίκτυπός του στις σχέσεις των ΗΠΑ με χώρες της Μέσης Ανατολής» αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές, που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία, όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται σαφώς και ευδιάκριτα στο κείμενο, με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Αθήνα, Ιανουάριος 2019

Άννα-Μαρία Παναγιωτακοπούλου

**«Το δόγμα Obama για την αμερικανική εξωτερική πολιτική (2009-2017)
& ο αντίκτυπός του στις σχέσεις των ΗΠΑ με χώρες της Μέσης Ανατολής»**

I. Εισαγωγή

II. Δόγματα Αμερικανών Προέδρων για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ

1. Το δόγμα Truman (12.4.1945 - 20.1.1953)
2. Το δόγμα Eisenhower (20.1.1953 - 20.1.1961)
3. Το δόγμα Kennedy (20.1.1961 - 22.11.1963)
4. Το δόγμα Johnson (22.11.1963 - 20.1.1969)
5. Το δόγμα Nixon (20.1.1969 - 9.8.1974)
6. Το δόγμα Ford (9.8.1974 - 20.1.1977)
7. Το δόγμα Carter (20.1.1977 - 20.1.1981)
8. Το δόγμα Reagan (20.1.1981 - 20.1.1989)
9. Το δόγμα Clinton (20.1.1993 - 20.1.2001)
10. Το δόγμα Bush (20.1.2001 - 20.1.2009)

III. Το δόγμα Obama για τη στρατηγική των ΗΠΑ στις εξωτερικές σχέσεις

1. Γενικές αρχές του δόματος Obama
2. Οι πόλεμοι του Obama
3. Η στροφή προς την Ασία
4. Οι σχέσεις με τη Ρωσία
5. Κριτική προσέγγιση

IV. Έμφαση στη Μέση Ανατολή

1. Η περίπτωση της Συρίας
2. Οι σχέσεις ΗΠΑ - Ιράν
3. Η αντιτρομοκρατική πολιτική του Obama
4. Οι σχέσεις ΗΠΑ - Ισραήλ
5. Οι σχέσεις ΗΠΑ - Αιγύπτου
6. Οι σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία

V. Συμπεράσματα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της διπλωματικής αυτής εργασίας είναι να αναλύσει το δόγμα του Αμερικανού Προέδρου Obama για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της δετούς θητείας του (20.1.2009 - 20.1.2017), με επίκεντρο τον αντίκτυπο της στρατηγικής του στην περιοχή της Μέσης Ανατολή και τις σχέσεις με παραδοσιακούς εταίρους, όπως το Ισραήλ, η Αίγυπτος και η Σαουδική Αραβία. Για την ανάδειξη αυτής της πτυχής δίδεται έμφαση στην αντιτρομοκρατική πολιτική, την κρίση στη Συρία και την επιτευχθείσα συμφωνία για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την ιστορική και ιδεολογική (κομματική) ακολουθία του αμερικανικού πολιτικού συστήματος και προκειμένου να κατανοηθεί ευχερέστερα η στρατηγική υπό το δόγμα Obama, κρίνεται απαραίτητη μία σύντομη παρουσίαση των υπολοίπων δογμάτων εξωτερικής πολιτικής των Προέδρων, που ανέλαβαν τα ηνία των ΗΠΑ από το τέλος του Β' ΠΠ και απαρχή του Ψυχρού Πολέμου το 1945 έως την έναρξη της θητείας του Προέδρου Obama το 2009.

Ως “δόγμα”, εν προκειμένω, νοείται το διακριτό σύνολο των βασικών στοχεύσεων, θέσεων και αρχών, οι οποίες διέπουν την εξωτερική πολιτική κατά τη θητεία του εκάστοτε Προέδρου, εκφράζονται ρητώς από αυτόν και την κυβέρνησή του και αποτυπώνονται, είτε σε συγκεκριμένο επίσημο κείμενο Στρατηγικής, είτε μέσα από σειρά ομιλιών και δημοσίων τοποθετήσεων (ανακοινώσεις, συνεντεύξεις, δηλώσεις τύπου, αρθρογραφία κ.ο.κ).

Το δόγμα Obama παρουσιάζει υπό το πρίσμα αυτό ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς η θητεία του εν λόγω Προέδρου αξιολογείται κατά γενική ομολογία θετικά (8ος καλύτερος Πρόεδρος όλων των εποχών)¹, μεταξύ άλλων και για τις επιδόσεις του στην εξωτερική πολιτική, όπου πέτυχε να αποκαταστήσει τη διεθνή εικόνα και αξιοπιστία των ΗΠΑ σε μία κρίσιμη χρονική συγκυρία. Υποστηρίζεται ευρέως ότι η παρακαταθήκη του Obama ως προς την υψηλή στρατηγική της χώρας του θα αποτελέσει μέτρο σύγκρισης για τους επόμενους Προέδρους, δεδομένου ότι συνέβαλε στη διαμόρφωση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής περισσότερο από

¹ Βάσει πρόσφατης έρευνας της Αμερικανικής Ένωσης Πολιτικής Επιστήμης (Business Insider, 20.2.2018), ο Obama καταλαμβάνει την 8η θέση μετά τους Lincoln, Washington, Franklin Roosevelt, Teddy Roosevelt, Jefferson, Truman και Eisenhower: <https://www.businessinsider.com/greatest-us-presidents-ranked-by-political-scientists-2018-2>. Άλλη έρευνα της Εταιρίας Αμερικανών Ιστορικών φέρει τον Obama στη 12η θέση: <https://www.businessinsider.com/the-top-20-presidents-in-us-history-according-to-historians-2017-2#14-james-k-polk-7>

οποιοδήποτε άλλο Δημοκρατικό Πρόεδρο – που, άλλωστε, παραδοσιακά εστιάζουν σε θέματα εξωτερικής πολιτικής - συμπεριλαμβανομένου του Kennedy, επαναπροσδιορίζοντας το σκοπό και τον τρόπο άσκησης της αμερικανικής ισχύος στη νέα εποχή.

Ειδικότερα, ο 44^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ, Barack Hussein Obama, υπήρξε ο 13^{ος} Δημοκρατικός και 1^{ος} Αφροαμερικανός Πρόεδρος της χώρας. Διαδέχθηκε τον George W. Bush, αναλαμβάνοντας καθήκοντα στις 20.1.2009, σε ηλικία 48 ετών, για δύο συνεχείς θητείες έως τις 20.1.2017, εν μέσω της χειρότερης οικονομικής κρίσης, που έπληξε τη χώρα από την εποχή της Μεγάλης Ύφεσης, αλλά και παγκόσμιας γεωπολιτικής αναταραχής, με την εικόνα των ΗΠΑ ανά τον κόσμο να έχει τρωθεί σημαντικά, ως απόρροια των επιλογών του προκατόχου του (κυρίως λόγω της μονομερούς προληπτικής στρατιωτικής δράσης σε δύο μέτωπα – Ιράκ και Αφγανιστάν – με το πρόσχημα αντιμετώπισης απειλών και υπεράσπισης αμερικανικών συμφερόντων).

Από το 2009 έως τη λήξη της θητείας του Obama το 2016, το διεθνές σκηνικό μεταβλήθηκε ριζικά και πέραν κάθε λογικής προσδοκίας, με την παγκόσμια τάξη πραγμάτων να δοκιμάζεται περισσότερο από ποτέ στη μεταψυχροπολεμική εποχή. Αρκεί κανείς να σημειώσει την κρίση στη Συρία, την εμφάνιση του Ισλαμικού Κράτους (ISIS), το χάος στη μετά Qaddafi Λιβύη, τις ταραχές στην Αίγυπτο και άλλες αραβικές χώρες («Αραβική Άνοιξη»), τη ρωσική μονομερή επέμβαση στην Ουκρανία και την προσάρτηση της Κριμαίας, καθώς και τη σημαντική ενίσχυση της στρατιωτικής απειλής και τρομοκρατίας στην Ευρώπη, με την εμφάνιση νέων μη συμβατικών απειλών από κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες. Η προσέγγιση του Obama βασιζόταν στη θεώρηση ότι οι ΗΠΑ αποτελούν μεν τον «απαραίτητο λαό» (indispensable nation)², αλλά θα πρέπει να είναι προσεκτικές και μετρημένες ως προς τις φιλοδοξίες τους. Στο πνεύμα αυτό, οι πολιτικές επιλογές του, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό, είχαν ως στόχο την ανανέωση και ενίσχυση της αμερικανικής ισχύος, και όχι την κατασπατάλησή της. Οικοδόμησε την υψηλή στρατηγική του επί ενός συνεκτικού συνόλου αρχών και προτεραιοτήτων³, οι

² Όρος συνδεδεμένος με την Υπουργό Εξωτερικών του Προέδρου Clinton, Madeleine Albright, η οποία ανέφερε σε τηλεοπτική της συνέντευξη το 1998: *“We are the indispensable nation. We stand tall and we see further than other countries into the future, and we see the danger here to all of us”*.

³ Βάσει και του επαγγελματικού του υποβάθρου, ο Obama ενστερνιζόταν τη θεωρία του Hans Brundage περί ανάγκης ύπαρξης *“of a purposeful and coherent set of ideas about what a nation seeks to accomplish in the world and how it should go about doing so... A grand strategy should be firm and*

οποίες αντικατόπτριζαν όλο το φάσμα των αμερικανικών συμφερόντων - εσωτερικών και εξωτερικών - με στόχο την προβολή του παγκόσμιου ηγετικού ρόλου των ΗΠΑ σε μία εποχή φαινομενικά άπειρων απαιτήσεων, αλλά περιορισμένων πόρων.

Στο εσωτερικό μέτωπο, προώθησε με επιμονή και γενναιότητα μεταρρυθμίσεις σε οικονομία⁴, παιδεία, επιστήμη, έρευνα, περιβάλλον, βιομηχανία, ενέργεια και υγεία⁵. Η άνετη πλειοψηφία του Δημοκρατικού Κόμματος σε Γερουσία και Βουλή των Αντιπροσώπων κατά τα πρώτα έτη της θητείας Obama, επέτρεψε στο νέο Πρόεδρο να προωθήσει σημαντικό αριθμό νομοθετημάτων, με αποτέλεσμα η 111η Σύνοδος του Κογκρέσου (3.1.2009-3.1.2011)⁶ να καταστεί η πιο παραγωγική περίοδος στην ιστορία του θεσμού, μετά την 89η Σύνοδο επί Προεδρίας Lyndon Johnson. Ήδη με τη νίκη του στις εκλογές του 2008 ο Obama καλλιέργησε την προσδοκία ότι υπήρχε δυνατότητα για αυθεντική αλλαγή στην αμερικανική πολιτική, με τη δημιουργία ενός νέου «κοινωνικού συμβολαίου». Η πολιτική ατζέντα του νέου Προέδρου ερχόταν σε μεγάλο βαθμό σε σύγκρουση με την κουλτούρα και τη νοοτροπία του κατεστημένου της Ουάσινγκτων, που ακολουθούσε μακρά παράδοση «δικομματισμού», ιδίως όπως παγιώθηκε τις τελευταίες δεκαετίες σε δύο συνεκτικούς κομματικούς σχηματισμούς, με συμπαγή ιδεολογία⁷. Στην πολωμένη αυτή κομματική ατμόσφαιρα της αμερικανικής πολιτικής ζωής, η προσωπικότητα, η ιδιοσυγκρασία και η ιδεολογία του Obama αποτελούσε τομή, ακόμη και σε σχέση με

focused enough to keep American policy anchored amid the geopolitical squalls... It is a very rewarding undertaking, but one that is damned hard to get right". Συναφώς, άρθρο του Hals Brands: <https://nationalinterest.org/feature/breaking-down-obamas-grand-strategy-10719>

⁴ Η οικονομική πολιτική του Obama θεωρείται από πολλούς αναλυτές ως το αδύνατό του σημείο. Ωστόσο, παρά τις ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες, λόγω της πρωτοφανούς ύφεσης, η αμερικανική οικονομία κατά τη θητεία του δημιούργησε 11.6 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας, ενώ η ανεργία μειώθηκε σε ιστορικό χαμηλό. Ο μέσος όρος εβδομαδιαίων κερδών για το σύνολο των εργαζομένων αυξήθηκε κατά 4%, ενώ τα κέρδη της απλής παραγωγής και των αυτοαπασχολούμενων ενισχύθηκαν κατά 3.7%. Σε σημείο ρεκόρ ανήλθαν και τα καθαρά εταιρικά κέρδη. Ο αριθμός πολιτών χωρίς υγειονομική περίθαλψη μειώθηκε σε 15 εκατομμύρια και το ποσοστό φτώχειας κατά 5 μονάδες. Το ποσοστό χρήσης αιολικής και ηλιακής ενέργειας αυξήθηκε κατά 369%, ενώ η παραγωγή άνθρακα μειώθηκε κατά 38%, με αντίστοιχη μείωση των εκπομπών άνθρακα κατά 11%. Από την άλλη πλευρά, το ομοσπονδιακό χρέος αυξήθηκε κατά 128% και το κρατικό έλλειμμα κινήθηκε σε σταθερά ανοδική τάση. Οι τιμές των ακινήτων αυξήθηκαν κατά 20% και το ποσοστό ιδιοκτησίας έπεσε στα χαμηλότερα επίπεδα της τελευταίας 50ετίας: <https://www.factcheck.org/2017/09/obamas-final>

⁵ Η δέσμη μέτρων υπό το "American Economy and Reinvestment Act" του Obama υπήρξε σε σύνολο κατά 50% μεγαλύτερο από το New Deal, διπλάσιο από το κόστος αγοράς της πολιτείας της Λουιζιάνα και των χρηματοδοτήσεων υπό το σχέδιο Marshall! Οι νόμοι για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση και την Καταπολέμηση της Φτώχειας θεωρούνται οι σημαντικότερες τομές, που επιχειρήθηκαν από την εποχή της "Great Society" επί προεδρίας Johnson, ενώ μείωση φορολογίας για τα μεσαία εισοδήματα ανάλογη αυτής του Obama είχε γίνει μόνον επί κυβερνήσεως Reagan: David Von Drehle "Honour and Effort", *TIME Special edition, 2016: Barack Obama Eight years*.

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/111th_United_States_Congress

⁷ David Remnick, "Going the Distance: On and Off the road with Barack Obama", *The New Yorker*, (27.1.2014): <https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick>

προηγούμενους Δημοκρατικούς Προέδρους. Ο 44ος Πρόεδρος ήταν πραγματιστής, με έντονες επιρροές της παράδοσης των φιλελεύθερων Ρεπουμπλικανών, οι οποίες εξεφράσθησαν, κυρίως στην αρχή της προεδρίας του, στο πρόγραμμά του για την υγεία, το περιβάλλον, την εκπαίδευση, αλλά και την εξωτερική πολιτική⁸.

Στην εξωτερική πολιτική, ειδικότερα, επιχείρησε να επανα-οριοθετήσει τους στόχους και τη στρατηγική των ΗΠΑ, αναλαμβάνοντας αμφιλεγόμενα εγχειρήματα, που προκάλεσαν μικτές αντιδράσεις, τα αποτελέσματα των οποίων θα καταστούν ενδεχομένως πλήρως κατανοητά μετά από δεκαετίες. Σε κάθε περίπτωση, δεν μπορεί παρά να αναγνωρισθεί η τεράστια προσπάθεια, που κατέβαλε για να εδραιώσει την αμερικανική ηγεμονία σε νέες βάσεις. Στόχος του ήταν οι ΗΠΑ να χαίρουν σεβασμού σε διεθνές επίπεδο, όχι μόνο για τη στρατιωτική τους ισχύ, αλλά και για την ακμάζουσα οικονομία, το εσωτερικό σφρίγος και την ηθική τους ανωτερότητα⁹. Η άποψη αυτή προσέφερε, άλλωστε, επιχειρήματα στους επικριτές του δόγματος να του καταλογίσουν ότι η κύρια προτεραιότητά του ήταν η προώθηση της προοδευτικής (μετασχηματιστικής) εσωτερικής ατζέντας, με άμεσο αντίκτυπο στο τρόπο διαχείρισης των θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, όπου προέκρινε την περιστολή δαπανών και το συμβιβασμό με τους διεθνείς αντιπάλους των ΗΠΑ¹⁰.

Ο Obama ανήλθε στην εξουσία μετά από μία δεκαετία, κατά την οποία οι απειλές εναντίον των ΗΠΑ καθόριζαν πλήρως την άποψη της Ουάσιγκτων για τον κόσμο. Οι στρατηγικές για την καταπολέμηση των απειλών αυτών είχαν καταστεί το κυρίαρχο θέμα της εξωτερικής πολιτικής, διαστρεβλώνοντας τους υψηλούς στόχους της χώρας, απασχολώντας κατά κόρον τους ηγέτες της και επισκιάζοντας άλλες εναλλακτικές και δυνατότητες. Ο Πρόεδρος Obama δεσμεύθηκε εξ αρχής ότι θα λυτρώσει τη χώρα από την αμυντική αυτή καμπή και θα αποκαταστήσει την παραδοσιακή αμερικανική “συμμετοχικότητα”, εμπλεκόμενος σε διαδραστικό διάλογο με τους πλέον δύσκολους και επιφυλακτικούς εταίρους και

⁸ Jonathan Chait “*Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail*”, (Harper Collins, New York, 2017), αλλά και Philip Elliot “Bailing Out the Economy”, *TIME Special edition, 2016: Barack Obama Eight years*, Kate Picker “The fight to Insure”, *TIME Special edition, 2016: Barack Obama Eight years*, Maya Rhodan “Has change come to America?”, *TIME Special edition, 2016: Barack Obama Eight years*.

⁹ Derek Chollet “*The Long Game*”, (Public Affairs, New York, 2016).

¹⁰ Colin Dueck “*The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*” (Oxford University Press, 2015),

εγκαταλείποντας την πολωτική λογική του «ή μαζί μας ή εναντίον μας»¹¹. Εισήλθε στο Λευκό Οίκο με τις μεγαλύτερες προσδοκίες από οποιονδήποτε άλλο Πρόεδρο την τελευταία 25ετία, με την αμερικανική κοινή γνώμη να αναμένει από αυτόν να στραφεί προς τον (έξω) κόσμο και τον κόσμο να προσβλέπει ότι θα διορθώσει τις τραυματισμένες σχέσεις των ΗΠΑ με τη διεθνή κοινότητα, τερματίζοντας την εποχή της αμερικανικής «υπεροψίας»¹².

Κομβικό στοιχείο στη στρατηγική του Obama ήταν η πεποίθησή του ότι οι ΗΠΑ δεν δύνανται να αντιμετωπίσουν μόνες τους τις μεγάλες σύγχρονες συστημικές προκλήσεις, καίτοι σημαντική μερίδα των Αμερικανών την περίοδο εκείνη νοσταλγούσε την εποχή, που (υποτίθεται ότι) η χώρα «κινούσε όλα τα νήματα», ήταν ο καθοριστικός παράγων και μπορούσε να διορθώσει εύκολα όλα τα προβλήματα, αρκεί να αποφάσιζε να δράσει και να κατέβαλε ικανές προσπάθειες. Για τον Obama, αυτή η εποχή της αμερικανικής παντοδυναμίας ουδέποτε υπήρξε στην πραγματικότητα και τα λάθη του παρελθόντος, που κόστισαν περισσότερο, ήταν αυτά, που υποκινήθηκαν από αυτή ακριβώς την απατηλή ιδέα. Κατά τον Obama, η Ουάσιγκτων, ενδεχομένως, να μην μπορούσε να διαχειρισθεί από μόνη της τα σημαντικά παγκόσμια προβλήματα, μπορούσε όμως να κάνει τη διαφορά προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο. Το κρίσιμο ερώτημα, ως εκ τούτου, που θα έπρεπε να εγείρεται, είναι πώς οι ΗΠΑ θα κατορθώσουν να επενδύσουν την ισχύ τους και να χρησιμοποιήσουν τα κατάλληλα εργαλεία για να συνασπίσουν γύρω τους τις χώρες - εταίρους, ώστε να επηρεάζουν το αποτέλεσμα, να καθορίζουν την ατζέντα των διεθνών σχέσεων και να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα με βιώσιμο τρόπο.

Η συνεργατική αυτή προσέγγιση απετέλεσε το βασικό πυλώνα της υψηλής στρατηγικής του Προέδρου Obama για την αμερικανική εξωτερική πολιτική καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας του, παρά τις πρωτοφανείς προκλήσεις, με τις οποίες ήρθε αντιμέτωπος. Και μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί ότι απερχόμενος κατέστησε τις ΗΠΑ ισχυρότερες στο εσωτερικό τους και ικανότερες στο διεθνές επίπεδο να ηγηθούν της νέας παγκόσμιας τάξης πραγμάτων¹³.

¹¹ David E. Sanger, *“Confront and Conceal: Obama’s secret wars and surprising use of American power”*, (Crown Publishers, 2012).

¹² Jonathan Chait, *“Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail”*, (Harper Collins, New York, 2017).

¹³ Derek Chollet, *“The Long Game”*, (Public Affairs, New York, 2016).

II. Δόγματα Αμερικανών Προέδρων για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ

Για να κατανοήσει κανείς πληρέστερα τη στρατηγική του Προέδρου Obama για την αμερικανική εξωτερική πολιτική, θα πρέπει να εξετάσει το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο αυτή συνελήφθη, αναπτύχθηκε και υλοποιήθηκε. Η προσέγγιση του 44ου Προέδρου δεν υπήρξε απλώς σπασμωδική και ανακλαστική αντίδραση στην πολιτεία του George W. Bush και απάντηση στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, αλλά ένα νέο, διακριτό κεφάλαιο στην χρονολογούμενη από 25ετίας διαπάλη για τον προσδιορισμό της αμερικανικής ηγεμονίας στη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο νέα εποχή. Στο πλαίσιο αυτό, περιγράφονται ευσύνοπτα τα κυριότερα αμερικανικά δόγματα εξωτερικής πολιτικής των Προέδρων της χώρας από την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου έως και τον προκάτοχο του Obama, σε μία προσπάθεια αποτύπωσης της εξελικτικής πορείας της στρατηγικής των ΗΠΑ:

1. Το δόγμα Truman (12.4.1945 - 20.1.1953)

Το δόγμα του 34ου Προέδρου (Δημοκρατικός) των ΗΠΑ, την επαύριο του Β΄ ΠΠ και τις απαρχές του Ψυχρού Πολέμου, ενσαρκώνει την πεμπτούσια της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής καθ' όλη την περίοδο αυτή, που είναι η αντιμετώπιση της σοβιετικής γεωπολιτικής εξάπλωσης. Παρουσιάστηκε από τον Πρόεδρο Truman ενώπιον του Κογκρέσου στις 12.3.1947¹⁴ και εξειδικεύθηκε περαιτέρω τον Ιούλιο 1948. Το δόγμα έθετε νέες προτεραιότητες για την αμερικανική εξωτερική πολιτική, απομακρύνοντάς την από τη συνήθη αποστασιοποίηση από περιφερειακές συγκρούσεις, στις οποίες οι ΗΠΑ δεν εμπλέκονταν άμεσα, προς μία εξωτερική πολιτική, στην οποία δεν αποκλείονταν επεμβάσεις οπουδήποτε στον πλανήτη, εφ' όσον κρινόταν σκόπιμο προς αναχαίτιση της ρωσικής επιρροής.

Βασική αρχή του δόγματος υπήρξε η πολιτική, οικονομική και στρατιωτική (συνήθως όχι άμεσα) ενίσχυση χωρών απειλούμενων από εξωτερικές (το ίδιο το σοβιετικό κομμουνιστικό καθεστώς) ή εσωτερικές ολοκληρωτικές δυνάμεις (θιασώτες της κομμουνιστικής ιδεολογίας), με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα Ελλάδα και Τουρκία, στις κυβερνήσεις των οποίων χορηγήθηκε σημαντική

¹⁴ Εν λόγω θρυλική ομιλία του Προέδρου Truman σε κοινή συνεδρίαση του Κογκρέσου θεωρείται από πολλούς αναλυτές των διεθνών σχέσεων ότι σηματοδοτεί την αρχή του Ψυχρού Πολέμου: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html>

χρηματική βοήθεια¹⁵, προκειμένου να διατηρηθούν στο δυτικό στρατόπεδο. Η απειλή επικράτησης του κομμουνισμού αποτελούσε, κατά το δόγμα Truman, αυτομάτως και απειλή κατά της εθνικής ασφάλειας των ΗΠΑ. Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα (1946 - 1949), η κρίση των Στενών στην Τουρκία την ίδια περίοδο και η διακοπή της οικονομικής βοήθειας από πλευράς της καταρρακωμένης από τον πόλεμο Βρετανίας προς Αθήνα και Άγκυρα, οδήγησαν την Ουάσιγκτων στην απόφαση να αναλάβει την ευθύνη της περιοχής αυτής της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, που ένιωθε έντονη την πίεση της Μόσχας και των δορυφόρων της στα Βαλκάνια. Στη λογική αυτή, ο Πρόεδρος Truman κατόρθωσε να πείσει το Κογκρέσο να διατεθούν στις κυβερνήσεις των δύο χωρών 400 εκατομμύρια δολάρια (όχι όμως στρατιωτικές δυνάμεις *per se*).

Επί της θεμελιώδους αυτής αρχής οικοδομήθηκε λίγο αργότερα η ίδρυση του ΝΑΤΟ (1949), ως στρατιωτικής συμμαχίας με προεξάρχοντα στόχο την αντιμετώπιση της σοβιετικής απειλής. Η στάση των ΗΠΑ έναντι Ελλάδος και Τουρκίας κατέστησε κοινό τόπο στα κέντρα αποφάσεων της Ουάσιγκτων την αναγκαιότητα στήριξης αντικομμουνιστικών καθεστώτων ανά τον κόσμο, ανεξαρτήτως του βαθμού δημοκρατικότητάς τους, με στόχο τη δημιουργία αλυσίδας διεθνών στρατιωτικών συμμαχιών κατευθυνόμενων εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης¹⁶. Η ένταξη των ευρωπαϊκών χωρών στη Βορειοατλαντική Συμμαχία αναδείχθηκε σε βασικό εγγυητή της σταθερότητας και ασφάλειας (Ελλάδα και Τουρκία προσεχώρησαν αμφότερες το 1952), ενώ το δόγμα Truman αποτέλεσε τον πυλώνα, όχι μόνο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και αυτής των χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Βάσει του εν λόγω δόγματος, η πολιτική της Δύσης έναντι της Σοβιετικής Ένωσης μεταστράφηκε από τον “κατευνασμό” (*détente*) στην “αναχαίτιση” (*containment*) της σοβιετικής επέκτασης, με σιωπηρή, ωστόσο, αποδοχή των κεκτημένων της Μόσχας στην Ανατολική Ευρώπη.

Συμπερασματικά, το δόγμα Truman συνέβαλε στη διαχείριση των ανησυχιών στην Ουάσιγκτων αναφορικά με το ενδεχόμενο να αποκτήσει ο κομμουνισμός “*domino effect*”, και, υποστηριζόμενο από Δημοκρατικούς και Ρεπουμπλικανούς, στην κινητοποίηση του συνόλου των αμερικανικών οικονομικών δυνάμεων για τον

¹⁵ <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine>

¹⁶ Όπως οι αμυντικοί οργανισμοί CENTO και SEATO:

<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/98683.htm>

εκσυγχρονισμό και τη σταθεροποίηση ασταθών περιοχών ανά τον κόσμο, χωρίς άμεση στρατιωτική επέμβαση, θέτοντας τις δραστηριότητες «οικοδόμησης έθνους» στην προμετωπίδα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Προϊόντος του χρόνου το δόγμα Truman επικράτησε να ισοδυναμεί με χορήγηση επείγουσας βοήθειας σε ένα κράτος, προκειμένου να απομακρυνθεί από την κομμουνιστική επιρροή και να προσδεθεί στο άρμα της Δύσης.

2. Το δόγμα Eisenhower (20.1.1953 - 20.1.1961)

Το δόγμα του Προέδρου Eisenhower (Ρεπουμπλικανός) εγκαινιάστηκε με την ειδική ομιλία του στο Κογκρέσο για την «Κατάσταση στη Μέση Ανατολή» στις 5.1.1957¹⁷, όπου υποστήριξε ότι οι χώρες της περιοχής αυτής, που αντιμετωπίζουν απειλή χρήσης βίας ή επίθεση, δύνανται να ζητήσουν οικονομική βοήθεια και στρατιωτική στήριξη από τις ΗΠΑ, οι οποίες αναλάμβαναν τη δέσμευση να προστατεύουν και να διασφαλίζουν την εδαφική ακεραιότητα και πολιτική ανεξαρτησία τους έναντι της απειλής του «διεθνούς κομμουνισμού».

Στο δόγμα Eisenhower η έννοια της απειλής διευρύνθηκε γεωγραφικά και ουσιαστικά, καθώς δεν αφορούσε αποκλειστικά τη Σοβιετική Ένωση, αλλά και κάθε χώρα, που ασπαζόταν την κομμουνιστική ιδεολογία. Διαμορφώθηκε υπό το φόβο εκδήλωσης ενός γενικευμένου πολέμου, εξαιτίας της υποβόσκουσας σοβιετικής απειλής κατά της Αιγύπτου, ως ανεδείχθη με την κρίση στο Σουέζ στα τέλη του 1956 και το «κενό εξουσίας» εκ της παρηκμασμένης πλέον γαλλο-βρετανικής επιρροής στην περιοχή, μετά την άνοδο στην εξουσία του Προέδρου Nasser στην Αίγυπτο. Η επαμφοτερίζουσα στάση του Nasser, διά της “θετικής ουδετερότητάς” του προς τη Σοβιετική Ένωση, μετά την εθνικοποίηση της διώρυγας, την κατασκευή στρατιωτικής βάσης για τον έλεγχο της οποίας ενέπαιζε Ρώσους και Αμερικανούς και την αποδοχή οικονομικής βοήθειας από τη Μόσχα, προκαλούσε εύλογη ανησυχία στην Ουάσιγκτων. Κατά τον Eisenhower, οι ΗΠΑ όφειλαν να καλύψουν το κενό αυτό στην κρίσιμη για τα αμερικανικά συμφέροντα περιοχή της Μέσης Ανατολής και, ειδικότερα, στη διώρυγα του Σουέζ, η οποία διαδραμάτιζε κομβικό ρόλο για το διεθνές εμπόριο και την ελευθερία ναυσιπλοΐας.

¹⁷https://archive.org/details/dde_1957_0105

Επιπλέον, το δόγμα Eisenhower φιλοδοξούσε να προσφέρει στα αραβικά καθεστώτα - μεταξύ των οποίων η Αίγυπτος επέχει ιστορικά ειδικό βάρος - μία εναλλακτική πρόταση στον πολιτικό έλεγχο του Nasser, αφ' ενός ενισχύοντάς τα πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά και, αφ' ετέρου, απομονώνοντας την κομμουνιστική επιρροή, όπως εκφραζόταν μέσω του Nasser, στην Αίγυπτο. Στο σημείο αυτό, η αμερικανική πολιτική μάλλον απέτυχε, αφού όχι μόνο δεν κατόρθωσε να περιορίσει την ηγετική προσωπικότητα του Αιγυπτίου Προέδρου, αναγνωριζόμενη από όλο τον αραβικό κόσμο, αλλά, επιπλέον, τον ώθησε κατά τη διετία που ακολούθησε σε στενότερη συνεργασία με τη Σοβιετική Ένωση και τους συμμάχους της, με αποτέλεσμα τελικά τη συνολική αναδίπλωση της πολιτικής των ΗΠΑ έναντι της Αιγύπτου.

Δέον συγκρατηθεί ότι οι στρατιωτικές προβλέψεις του δόγματος εφαρμόστηκαν μόνον στην περίπτωση της κρίσης του Λιβάνου το 1958, όπου οι ΗΠΑ επενέβησαν, κατόπιν αιτήματος του τότε Προέδρου της χώρας Chamoun.

3. Το δόγμα Kennedy (20.1.1961 - 22.11.1963)

Παρά τη σύντομη λόγω της δολοφονίας του θητεία, ο 35^{ος} Πρόεδρος (Δημοκρατικός) των ΗΠΑ, John Fitzgerald Kennedy, άφησε ισχυρό το αποτύπωμά του στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Στα δύο μόλις χρόνια διακυβέρνησής του (1961 - 1963) ανέλαβε σημαντικές, διακριτές πρωτοβουλίες, ώστε να δύναται να ομιλεί κανείς για “δόγμα Kennedy”. Υποστήριξε σθεναρά την προϋπάρχουσα από εποχής Truman πολιτική της αναχαίτισης της κομμουνιστικής απειλής, εξελίσσοντάς την με την ανάπτυξη του “δόγματος της ευέλικτης ανταπόδοσης”, συμβάλλοντας ούτως σημαντικά στην ανατροπή της σοβιετικής επιρροής στο δυτικό ημισφαίριο.

Χαρακτηριστική είναι η εναρκτήρια ομιλία κατά την ανάληψη των καθηκόντων του στις 20.1.1961, όπου εξέφρασε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο τη δέσμευση των ΗΠΑ να προστατεύουν παγκοσμίως και με οποιοδήποτε κόστος την «ελευθερία» έναντι κοινών εχθρών, όπως η τυραννία, η φτώχεια, η ασθένεια και ο ίδιος ο πόλεμος¹⁸. Βασική αρχή του δόγματος ήταν η ολοκληρωτική αντιπαράθεση

¹⁸ “...Let every nation know, whether it wishes us well or ill, that we shall pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend, oppose any foe to assure the survival and the

ανάμεσα στη Δύση και τη Σοβιετική Ένωση και τους συμμάχους της («εμείς εναντίον αυτών»), με αποτέλεσμα την κορύφωση του «διπολισμού» στις διεθνείς σχέσεις. Τόσο ο ίδιος ο Πρόεδρος Kennedy, όσο και τα στελέχη της κυβερνήσεώς του διατηρούσαν την πεποίθηση ότι οι ΗΠΑ, όχι μόνον είχαν τη δυνατότητα και την ισχύ να ελέγχουν το διεθνές σύστημα, αλλά ότι όφειλαν να το πράξουν.

Στην ουσία του, το δόγμα Kennedy επεφύλασσε διεύρυνση και ενίσχυση των προνομίων της αμερικανικής κυβέρνησης στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής, που είχαν αναγνωρίσει νωρίτερα, με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, οι Πρόεδροι Truman και Eisenhower. Στο επίκεντρό του τοποθετήθηκε η σοβιετική / κομμουνιστική απειλή και τα κατάλληλα μέσα για την αντιμετώπισή της. Ενώ το δόγμα Truman εστίαζε στην παροχή βοήθειας στις χώρες της Ευρώπης για την απώθηση της κομμουνιστικής επέκτασης και το δόγμα Eisenhower στην ενίσχυση των χωρών της Μέσης Ανατολής για τον ίδιο λόγο, το δόγμα Kennedy επικεντρώθηκε στον περιορισμό της σοβιετικής επιρροής στη Λατινική Αμερική, σε συνέχεια της επανάστασης στην Κούβα (1959) και της ανόδου στην εξουσία του Fidel Castro. Στην κατεύθυνση αυτή, επιδιώχθηκε συστηματικά η σύμπτυξη συμμαχιών με χώρες της Λατινικής Αμερικής, που έλαβε την ονομασία «Συμμαχία για την Πρόοδο» (Alliance for Progress / Alianza para el Progreso), προσφέροντας ως αντάλλαγμα στρατιωτική και οικονομική βοήθεια (σπίτια, εργασία, γη), αλλά και βελτίωση της υγείας και παιδείας, σε μία προσπάθεια να ενισχυθεί η λαϊκή υποστήριξη προς τις ΗΠΑ, δεδομένου ότι στους πολίτες των χωρών αυτών ασκούσε ελκυστικότερη επιρροή η ιδεολογία της κουβανικής επανάστασης και του κομμουνισμού από ό,τι η αμερικανική «ηγεμονία».

Οι πολιτικές επιλογές υπό το δόγμα Kennedy οδήγησαν(αναπόφευκτα)σε κλιμάκωση της αμερικανο-σοβιετικής ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης, όπως εκδηλώθηκε στις περιπτώσεις της επέμβασης στον Κόλπο των Χοίρων τον Απρίλιο 1961 και, λίγο αργότερα, στην Κρίση των Πυραύλων της Κούβας τον Οκτώβριο 1962¹⁹.

success of liberty": <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/inaugural-address-19610120>

¹⁹ Αναλυτικά περί της προσέγγισης Kennedy εν προκειμένω βλ. Graham Allison - Philip Zelikow, “*Η κρίση της Κούβας*” (Εκδόσεις Παπαζήση, 2006).

4. Το δόγμα Johnson (22.11.1963 - 20.1.1969)

Το δόγμα Johnson για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ δεν θα μπορούσε παρά να αποτελεί φυσική συνέχεια του δόγματος Kennedy – κατ’ επέκταση και των δογμάτων Truman και Eisenhower²⁰ - δεδομένης της στενής ιδεολογικής συνάφειας των δύο Προέδρων και των αναπόδραστων ιστορικών γεγονότων, που ανάγκασαν τον Johnson (Αντιπρόεδρο της Kennedy administration) να συνεχίσει το ανολοκλήρωτο έργο του προκατόχου του, τουλάχιστον κατά την πρώτη του θητεία. Προτεραιότητα του 36^{ου} (Δημοκρατικός) Προέδρου αποτελούσε η εσωτερική πολιτική, λόγω των σημαντικών κοινωνικών αναταραχών με τις οποίες ήλθε αντιμέτωπη η κυβέρνησή του. Προώθησε γενναίες, προοδευτικές μεταρρυθμίσεις στην παιδεία και την κοινωνική πολιτική (“Great Society”), ιδίως δέ ως προς τη φυλετική ισότητα, οι οποίες εν πολλοίς διαμόρφωσαν το σύγχρονο πρόσωπο των ΗΠΑ.

Ως εκ τούτου, στην εξωτερική πολιτική το δόγμα Johnson ήταν γεωγραφικά περιορισμένο στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής και, ειδικότερα, στη Δομινικανή Δημοκρατία, όπου τον Απρίλιο 1965 οι ΗΠΑ επενέβησαν στρατιωτικά για να ανατρέψουν την εκεί επανάσταση φιλοσοβιετικών Στρατηγών και να εγκαταστήσουν φίλα προσκείμενη σε αυτές κυβέρνηση²¹. Με την επέμβαση αυτή κατέστη έτι περαιτέρω σαφές ότι εγχώριες επαναστάσεις σε χώρες του δυτικού ημισφαιρίου, με σκοπό την εγκαθίδρυση κομμουνιστικών καθεστώτων, δεν αποτελούσαν πλέον για την Ουάσιγκτων εσωτερικό ή περιφερειακό ζήτημα, αλλά απειλή για τα εθνικά της συμφέροντα.

5. Το δόγμα Nixon (20.1.1969-9.8.1974)

Το δόγμα Nixon, γνωστό και ως δόγμα Guam, παρουσιάστηκε για πρώτη φορά από τον 37ο Πρόεδρο (Ρεπουμπλικανός), κατά τη διάρκεια συνέντευξής του στη νήσο

²⁰ Υπό άλλη θεώρηση, αμφότερα δόγματα Kennedy και Johnson θα μπορούσαν να θεωρηθούν συνέχεια του δόγματος Monroe (1817 - 1825), καθώς εκλαμβάνουν τη Λατινική Αμερική ως ζωτικό χώρο των ΗΠΑ, όπου δεν γίνεται ανεκτή επέμβαση ευρωπαϊκών ή άλλων δυνάμεων (αποικιοκρατία την εποχή Monroe).

²¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Johnson_Doctrine και <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-the-president-upon-ordering-troops-into-the-dominican-republic>

αυτή στις 25.7.1969²² και, εν συνεχεία, ανακοινώθηκε επισήμως με τη διάσημη ομιλία του περί “Vietnamization” στις 3.11.1969²³. Κεντρική ιδέα του δόγματος ήταν ότι οι ΗΠΑ θα τιμούσαν τις συμβατικές τους υποχρεώσεις στην Ασία, αλλά, ως προς τα προβλήματα «διεθνούς ασφαλείας» στην περιοχή, θα ενεθάρρυναν τα εκεί κράτη να αναλάβουν τις ευθύνες τους. Ειδικότερα, οι ΗΠΑ θα συνέδραμαν στην άμυνα και οικονομική ανάπτυξη συμμάχων και φιλικών καθεστώτων, αλλά δεν θα αναλάμβαναν την άμυνα όλων των ελεύθερων κρατών του κόσμου. Τα κράτη θα ήταν υπεύθυνα για την άμυνά τους και οι ΗΠΑ θα λειτουργούσαν ως «πυρηνική ομπρέλα ασφαλείας», οψέποτε προσέτρεχαν σε αυτές για βοήθεια, στη βάση εταιρικών σχέσεων και συμμαχιών²⁴.

Πρόθεση του Νixon ήταν να μεταβληθεί η δυναμική της διεθνούς πολιτικής στην Ασία, προτάσσοντας, ειδικότερα, την “βιετναμοποίηση” του πολέμου στο Βιετνάμ. Η ιστορική συγκυρία κατά την ανάληψη των καθηκόντων του το 1969, μετά από 4 έτη αμερικανικής στρατιωτικής εμπλοκής στο Βιετνάμ, με πάνω από 30.000 θύματα και την κοινή γνώμη στο εσωτερικό των ΗΠΑ σαφώς υπέρ τερματισμού του πολέμου (56% βάσει δημοσκόπησης Μαΐου 1969), συνέβαλε σημαντικά στην επιλογή απαγκίστρωσης από την ακολουθούμενη πολιτική στην Ινδοκίνα. Προς υλοποίηση του σχεδίου αυτού, το οποίο προεκλογικά ο Νixon αποκαλούσε “ειρήνη με τιμή” (peace with honour), οι ΗΠΑ εγκατέλειψαν σιωπηρά τη Συνθήκη SEATO, αποδεχόμενες το τίμημα της ολοκληρωτικής επέκτασης του κομμουνιστικού καθεστώτος στο Νότιο Βιετνάμ, παρά προηγούμενες σχετικές εγγυήσεις τους για το αντίθετο. Την ίδια, άλλωστε, εποχή οι ΗΠΑ, αντιμέτωπες και με οικονομικά προβλήματα, επεδίωκαν αφ’ ενός “κατευνασμό” και συμφωνία για περιορισμό των εξοπλισμών με τη Σοβιετική Ένωση και, αφ’ ετέρου, την εγκαθίδρυση διπλωματικών σχέσεων με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Εντός της διετίας που ακολούθησε έως το 1971 η αμερικανική βοήθεια και τα στρατεύματα στην Ασία μειώθηκαν σημαντικά (ενδεικτικά σε Νότια Κορέα από 61.000 έμειναν 41.000 τον Ιούνιο 1971).

Η ανωτέρω πολιτική ακολουθήθηκε σταθερά και ενισχύθηκε περαιτέρω, καταλήγοντας στο αντίθετο άκρο, αυτό του απομονωτισμού των ΗΠΑ, από τον

²² <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d29> και <https://www.nixonfoundation.org/2008/07/25-july-1969-the-nixon-doctrine/>

²³ <https://www.youtube.com/watch?v=er-BiXAdCt4>

²⁴ <https://www.history.com/this-day-in-history/the-nixon-doctrine-is-announced>

επόμενο Πρόεδρο Ford. Εκτιμάται από πολλούς αναλυτές ότι η αναδίπλωση από την περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας έδωσε το έναυσμα σε κράτη του Κόλπου, όπως το Ιράν του Σάχη Pahlavi, να επιδιώξουν μεταστροφή του ενδιαφέροντος - ήτοι οικονομική και στρατιωτική ενίσχυση - προς αυτές. Το σενάριο αυτό τελικά επικράτησε, όπως κατεδείχθη εν συνεχεία με το δόγμα Carter, και ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70 η αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς Τεχεράνη και Ριάντ εντάθηκε (σε Ιράν από 103.6 εκατομμύρια δολάρια το 1970 σε 552.7 εκατομμύρια δολάρια το 1972, σε Σαουδική Αραβία από 15.8 εκατομμύρια δολάρια το 1970 σε 312.4 εκατομμύρια δολάρια το 1972).

6. Το δόγμα Ford (9.8.1974 - 20.1.1977)

Το δόγμα του 38^{ου} (Ρεπουμπλικανός) Προέδρου των ΗΠΑ, γνωστό και ως «δόγμα του Ειρηνικού» (Pacific Doctrine) αποτελεί στροφή της χώρας προς τον απομονωτισμό, μετά τις εξελίξεις στην Ινδοκίνα και την απόσυρση των ΗΠΑ από την Ασία, με εξαίρεση τη Νότιο Κορέα και Ταϊβάν, οι οποίες θεωρούνταν κρίσιμες για τα αμερικανικά συμφέροντα και τη διατήρηση του status quo στην περιοχή. Το δόγμα, όπως σκιαγραφήθηκε από τον Πρόεδρο Ford σε ομιλία του στη Honolulu της Hawaii, το Δεκέμβριο 1975²⁵, είναι απότοκο του πολέμου του Βιετνάμ και της ανάγκης της Ουάσιγκτων να πείσει τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας για τη νέα, εποικοδομητική και προσανατολισμένη στο μέλλον προσέγγισή της στην επίλυση των διεθνών κρίσεων. Στο πνεύμα αυτό, το δόγμα στόχευε στην αποκατάσταση των σχέσεων με τις ασιατικές κυβερνήσεις και τη δημιουργία ευεπίφορου κλίματος για ανάπτυξη νέων εταιρικών δεσμών προς εξισορρόπηση του περιφερειακού και παγκοσμίου συστήματος ασφαλείας²⁶.

Το δόγμα Ford δύναται να αποδοθεί με μία φράση ως “ειρήνη με όλους, εχθρότητα εναντίον κανενός”²⁷ και το κεντρικό του επιχείρημα ήταν ότι η παγκόσμια σταθερότητα και ασφάλεια των ΗΠΑ εξαρτάτο από τις δεσμεύσεις τους στην Ασία”²⁸. Οι ΗΠΑ, ως το ισχυρότερο έθνος παγκοσμίως είχαν υποχρέωση να χρησιμοποιούν την ισχύ τους για τη διατήρηση της κυριαρχίας των εταίρων τους

²⁵ <https://www.nytimes.com/1975/12/08/archives/ford-proclaims-pacific-doctrine-of-peace-with-all-in-honolulu.html>

²⁶ Συναφώς <https://www.nytimes.com/1975/12/09/archives/pacific-doctrine.html>

²⁷ Άλλωστε ο όρος “pacific” έχει διττή ερμηνεία, καθώς εκτός από γεωγραφικός, νοείται και ως ποιοτικός (φιλειρηνικός).

²⁸ <https://www.nytimes.com/1975/12/08/archives/ford-proclaims-pacific-doctrine-of-peace-with-all-in-honolulu.html>

στην Ασία και την αποθάρρυνση της επιθετικότητας δυνητικών αντιπάλων. Κομβικής σημασίας στο πλαίσιο αυτό θεωρείτο η εταιρική σχέση ΗΠΑ-Ιαπωνίας, όπως και η επίλυση εκκρεμών πολιτικών συγκρούσεων σε Κορέα και Ινδοκίνα²⁹. Επίσης, το δόγμα Ford έδιδε έμφαση στην ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας με τις χώρες της περιοχής (μεταφορά τεχνογνωσίας, αύξηση εμπορικών συναλλαγών και πολιτιστικών ανταλλαγών) και την επιτάχυνση της αναπτυξιακής ωριμότητάς τους, αντιμετωπίζοντάς τις ως “εταίρους”, και όχι ως “εξαρτημένες από το δωρητή τους” χώρες. Με πρωτοβουλία του Αμερικανού Προέδρου, την εποχή εκείνη διατέθηκαν προς τις χώρες του Ειρηνικού 310 εκατομμύρια δολάρια, καθώς και αξιοσημείωτη στρατιωτική βοήθεια.

Σημαντικό στοιχείο για τη διαμόρφωση της συγκεκριμένης κατεύθυνσης εξωτερικής πολιτικής αποτέλεσε η προηγούμενη “συνεννόηση” με την Κίνα. Κατά την εκεί επίσκεψη του Προέδρου Ford το 1975, άφησε ανοικτό το ενδεχόμενο αναγνώρισης των νέων κομμουνιστικών καθεστώτων στη Νοτιοανατολική Ασία. Ως προαναφέρθηκε, το δόγμα Ford θεωρείται μετεξέλιξη προηγούμενης δέσμης ιδεών του δόγματος Guam του Προέδρου Nixon, που υποστήριζε την ανάγκη αμερικανικής στρατιωτικής απόσυρσης από την Ασία, διακριτικής παρουσίας της Ουάσιγκτων στην περιοχή και κατανομή των βαρών. Η διαφορά με το “ειρηνικό” δόγμα Ford έγκειται στο ότι το τελευταίο αναγνωρίζει ακόμη μετριοπαθέστερες και ρεαλιστικότερες προσδοκίες για τις σχέσεις των ΗΠΑ με τις χώρες του Ειρηνικού στη μετά - Βιετνάμ εποχή.

7. Το δόγμα Carter (20.1.1977-20.1.1981)

Το δόγμα Carter, όπως εκφράσθηκε από τον ίδιο τον 39^ο Αμερικανό Πρόεδρο (Δημοκρατικός) κατά το Ετήσιο Διάγγελμα για την Κατάσταση της Χώρας (State of Union) το 1980³⁰, υποστήριζε ότι οι ΗΠΑ δύνανται να χρησιμοποιήσουν στρατιωτική βία, εφ’ όσον κρίνεται απαραίτητο, για την προάσπιση των εθνικών τους συμφερόντων στον Περσικό Κόλπο. Το συγκεκριμένο, στοχευμένο γεωγραφικά δόγμα αποτελούσε απάντηση στη ρωσική επέμβαση στο Αφγανιστάν το 1979, εν μέσω Ψυχρού Πολέμου, και συνέπεια της ενεργειακής κρίσης της ίδιας χρονιάς.

²⁹ Χαρακτηριστικό απόσπασμα ομιλίας Ford στη Honolulu 7.12.1975: *“We can contribute to a new structure of stability founded on a balance among the major powers, strong ties with our allies in the region, an easing of tensions between adversaries, the self-reliance and regional solidarity of smaller nations, and expanding economic ties and cultural exchanges”.*

³⁰ https://www.youtube.com/watch?v=nZjMMZ_FRfM

Αποσκοπούσε στην κατοχύρωση της αμερικανικής ηγεμονίας στην περιοχή του Κόλπου, ζωτική για τα αμερικανικά ενεργειακά, οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Η παρουσία των Ρώσων στο Αφγανιστάν, 300 μόλις μίλια από τον Ινδικό Ωκεανό και τα Στενά του Hormuz, από όπου διακινείται διά θαλάσσης το σαουδαραβικό πετρέλαιο, θεωρείτο σημαντική απειλή για την αμερικανική ενεργειακή ασφάλεια. Ο Περσικός Κόλπος ήδη από την εποχή του Β'ΠΠ είχε αναδειχθεί σε προτεραιότητα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, λόγω των πλούσιων πετρελαϊκών κοιτασμάτων του. Οι ΗΠΑ αποτελούσαν τότε την πρώτη πετρελαιοπαραγωγό χώρα παγκοσμίως και η Σαουδική Αραβία, εκ των μεγαλύτερων επίσης πετρελαιοπαραγωγών (με πολύ μεγάλα αποθέματα, 2/3 του εξαγόμενου πετρελαίου παγκοσμίως), είχε αναδειχθεί σε σταθερό στρατηγικό εταίρο της Ουάσιγκτων έναντι της αντιπάλου ΕΣΣΔ. Ως εκ τούτου, κάθε απόπειρα «έξωθεν» δύναμης να αποκτήσει τον έλεγχο της περιοχής του Κόλπου εκλαμβάνετο ως επίθεση κατά των ζωτικών συμφερόντων των ΗΠΑ και θα αποκρούετο με κάθε αναγκαίο μέσο, συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής ισχύος.

Το δόγμα Carter θεωρήθηκε συνέχεια των δογμάτων Truman, Eisenhower και Nixon, στη βάση των οποίων τοποθετούνταν η στρατιωτική ενίσχυση χωρών, όπως η Σαουδική Αραβία και το Ιράν, για την αποδυνάμωση αντίστοιχα της επιρροής της Μόσχας. Εμπνευστής του φέρεται ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας του Προέδρου Carter, Zbigniew Brzezinski (εμβληματική προσωπικότητα της αμερικανικής πολιτικής σκηνής τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου και εμπνευστής και του δόγματος Truman). Για την υλοποίησή του η Carter administration ενίσχυσε και διηύρυνε την αμερικανική ναυτική παρουσία στον Κόλπο και τον Ινδικό Ωκεανό, αύξησε τις ομοσπονδιακές στρατιωτικές δαπάνες και δημιούργησε ειδική στρατιωτική μονάδα για την αντιμετώπιση των συναφών απειλών (Rapid Deployment Force).

Η εξωτερική πολιτική, ωστόσο, του Προέδρου Carter στην περιοχή του Κόλπου σημαδεύτηκε από την κρίση ομήρων στο Ιράν (4.11.1979), όταν μία ομάδα φοιτητών, φανατικών υποστηρικτών της ισλαμικής επανάστασης, κατέλαβε την Αμερικανική Πρεσβεία στην Τεχεράνη, κρατώντας ομήρους 52 Αμερικανούς διπλωμάτες και πολίτες για 444 ημέρες. Αν και ο Carter δεσμεύθηκε για ειρηνική επίλυση της κρίσης, χωρίς προσφυγή σε στρατιωτική βία, στις 24.4.1980 διέταξε την επιχείρηση "Operation Eagle Claw" για την απελευθέρωση των ομήρων, η οποία κατέληξε σε παταγώδη αποτυχία, προκαλώντας το θάνατο 8 Αμερικανών

ενστόλων. Τελικά, η Ουάσιγκτων αναγκάστηκε να επιβάλει πλέγμα οικονομικών κυρώσεων κατά του Ιράν, που οδήγησε σε οριστικό πάγωμα των διμερών σχέσεων.

Το δόγμα Carter υιοθετήθηκε και εμπλουτίστηκε περαιτέρω από τον διάδοχό του Ronald Reagan - ιδίως ως προς την ακολουθούμενη πολιτική στρατιωτικής ενίσχυσης των Mujahedeen στο Αφγανιστάν, σε μία προσπάθεια εκδίωξης των Ρώσων - σε βαθμό μάλιστα, ώστε να γίνεται λόγος για το δόγμα Reagan ως «φυσική συνέχεια» του δόγματος Carter.

8. Το δόγμα Reagan (20.1.1981 - 20.1.1989)

Ο 33^{ος} Πρόεδρος Ronald Reagan (Ρεπουμπλικανός), από τους πλέον επιτυχημένους στην ιστορία της χώρας, ανέπτυξε το δικό του δόγμα για την ακολουθητέα εξωτερική πολιτική τη δεκαετία του 1980³¹, απολαμβάνοντας ευρύτατης στήριξης από το σύνολο των στελεχών της κυβερνήσεώς του και το κόμμα του. Κύριος στόχος του υπήρξε η άσκηση της μεγαλύτερης δυνατής παγκόσμιας επιρροής για την κάμψη της Σοβιετικής Ένωσης, παρασύροντάς τη σε μία κούρσα εξοπλισμών (με αιχμή του δόρατος τον «πόλεμο των άστρων»), στην οποία αντικειμενικά δεν θα μπορούσε να ανταπεξέλθει, με αποτέλεσμα την τελική επικράτηση των ΗΠΑ και τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου³².

Ειδικότερα, υπό την ηγεσία του Reagan οι ΗΠΑ προέβησαν, απροκάλυπτα ή συγκαλυμμένα, σε ενίσχυση αντικομμουνιστικών παραστρατιωτικών ομάδων και αντιστασιακών κινημάτων σε παγκόσμια κλίμακα, σε μία προσπάθεια ανατροπής φιλο-σοβιετικών, υποστηριζόμενων από τη Μόσχα κυβερνήσεων, πρωτευόντως σε Αφρική, Ασία και Λατινική Αμερική. Στην Ασία η αρχή είχε γίνει ήδη από εποχής Carter στο Αφγανιστάν, με την εκεί στήριξη των Mujahedeen. Συντηρητικές δεξαμενές σκέψης, όπως το Heritage Foundation και το American Enterprise Institute, υποστήριζαν σθεναρά την προσέγγιση αυτή, εκδίδοντας σειρά εξειδικευμένων μελετών (cases analysis) για διάφορες χώρες-στόχους στον τρίτο κόσμο (Αγκόλα, Καμπότζη, Αιθιοπία, Ιράν, Λάος, Λιβύη, Νικαράγουα, Βιετνάμ

³¹ Ενδεικτικώς, Ετήσιο Διάγγελμα Προέδρου Reagan για την Κατάσταση της Χώρας στις 6.2.1985: <https://www.youtube.com/watch?v=mnbQc9NHXJM>. Σημειωτέον ότι ο όρος «δόγμα Reagan» αποτελεί δημιούργημα του πολιτικού αναλυτή Charles Krauthammer, ο οποίος τον χρησιμοποίησε σε άρθρο του στο περιοδικό *Time* και έκτοτε επικράτησε στην αμερικανική πολιτική σκηνή.

³² Χ. Παπασωτηρίου, «Η εξωτερική Πολιτική του Ρέιγκαν», *«Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002»*, (εκδόσεις Ποιότητα).

κ.ο.κ.), επηρεάζοντας και τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην Ουάσιγκτων προς την κατεύθυνση αμερικανικής εμπλοκής για ανατροπή καθεστώτων και αντικατάστασή τους από φιλο-αμερικανικά.

Έτσι, σε εφαρμογή του δόγματος, χωρίς επίσημη κήρυξη πολέμου εναντίον των χωρών, στην περίπτωση της Αγκόλα ενισχύθηκε στρατιωτικά το κίνημα UNITA³³ και στην περίπτωση της Καμπότζης παρασχέθηκε στρατιωτική βοήθεια και υλικό στο μικρότερο κίνημα αντίστασης KPNLF (Khmer People's National Front), προκειμένου να τερματισθεί η κατοχή από το Βιετνάμ. Αντίστοιχα, στην περίπτωση της Νικαράγουα υποστηρίχθηκαν στρατιωτικά οι αντάρτες Contras (τους οποίους ο ίδιος ο Reagan προσομοίωσε με το “ηθικό ισοδύναμο των ιδρυτικών πατέρων των ΗΠΑ”), παρά την εν γένει απαξιωτική τους στάση σε ζητήματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη σχέση τους με τη διακίνηση ναρκωτικών και το οργανωμένο έγκλημα. Το αντεπιχείρημα εν προκειμένω ήταν ότι η αντιμετώπιση της απειλής εκ της «σατανικής αυτοκρατορίας» αποτελούσε υπέρτερη προτεραιότητα για την υπεράσπιση των αμερικανικών συμφερόντων. Το σκάνδαλο «Ιράν- Contras»³⁴ άφησε διαχρονική σκιά στην πολιτεία Reagan, χωρίς να επηρεάσει εν τούτοις επί μακρόν τη δημοφιλία του και την ευρύτατη κομματική και λαϊκή στήριξη στις πολιτικές του επιλογές.

Αντιθέτως, συστηματική κριτική στο δόγμα Reagan ασκούσε το φιλελεύθερο Cato Institute, το οποίο υποστήριζε ότι οι περισσότερες αντιπαραθέσεις στον τρίτο κόσμο ελάμβαναν χώρα σε θέατρα πολύ απομονωμένα, εκτός του πεδίου των νομιμοποιούμενων συμφερόντων ασφαλείας των ΗΠΑ. Η αμερικανική δέ ανάμιξη στις περιφερειακές αυτές συγκρούσεις συνέβαλε σε “υπερέκταση” των δεσμεύσεων της χώρας, χωρίς σημαντικά κέρδη, αντί να οδηγήσει σε οικονομική και στρατιωτική τρώση της σοβιετικής ισχύος³⁵.

³³ Το 1985 το Κογκρέσο κατήργησε την Τροπολογία Clark του 1976, με την οποία είχε επιβληθεί καθεστώς ελέγχου εξαγωγών οπλισμού στην Αγκόλα, ώστε να επιτραπεί η αποστολή στρατιωτικού υλικού στην UNITA.

³⁴ Ήθελε το 1986 και αφορούσε την εξεύρεση πόρων 30 εκατομμυρίων δολαρίων προς χρηματοδότηση των ανταρτών στη Νικαράγουα από την πώληση παρωχημένου αμερικανικού στρατιωτικού οπλισμού στο Ιράν, με αντάλλαγμα να πείσει η Τεχεράνη τη Hezbollah στο Λίβανο να απελευθερώσει Δυτικούς ομήρους, που κρατούσε επί χρόνια, παρά τη διακηρυγμένη αρχή μη συναλλαγής με τρομοκράτες και παρά την απαγόρευση από το Κογκρέσο κάθε ομοσπονδιακής δαπάνης υπέρ των Contras.

³⁵ Συναφώς άρθρο του Ted Galen Carpenter “U.S. Aid to Anti-communist Rebels: The ‘Reagan Doctrine’ and its Pitfalls” στο *Cato Institute Policy Analysis, No. 74 (24.6.1986)* <https://www.cato.org/publications/policy-analysis/us-aid-anticommunist-rebels-reagan-doctrine-its-pitfalls>

Εις επιστέγασμα, δέον συγκρατηθεί η ισχυρή υποστήριξη του δόγματος Reagan στο εσωτερικό των ΗΠΑ, διαπαραταξιακά, κυρίως όμως μεταξύ των ψηφοφόρων του Ρεπουμπλικανικού κόμματος, οι οποίοι παραδοσιακά δεν επιδεικνύουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εξωτερική πολιτική. Το δόγμα Reagan σηματοδοτούσε σημαντική μεταστροφή της μεταπολεμικής αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου, στο επίκεντρο της οποίας τοποθετούνταν η «αναχαίτιση» της σοβιετικής απειλής (ως συνελήφθη και αναπτύχθηκε από τον George Kennan³⁶) προς μία πολιτική ευθείας αντιπαράθεσης με τη Μόσχα και τους συμμάχους της ανά τον κόσμο, μέσω στοχευμένων επεμβάσεων για την ανατροπή φιλο-σοβιετικών καθεστώτων. Το μείζον πλεονέκτημα της προσέγγισης αυτής υπήρξε ότι με σχετικά χαμηλό οικονομικό κόστος για τις ΗΠΑ, που ενείχαν οι καθεστωτικές μεταβολές που επιδιώχθηκαν, επετεύχθη σημαντική φθορά στο γόνιτρο και την πραγματική δυνατότητα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης. Επιπλέον, απεφεύχθη η άμεση αμερικανική στρατιωτική εμπλοκή (setting boots on the ground), άρα και οι ανθρώπινες απώλειες, σε μία εποχή, που υφίστατο ακόμη στην αμερικανική κοινωνία το “σύνδρομο Βιετνάμ”. Στον αντίποδα, υποστηρίζεται από επικριτές του δόγματος στις ΗΠΑ, αλλά και διεθνώς, ότι η ευρεία διασπορά όπλων σε χώρες του τρίτου κόσμου κατέληξε τελικά, λίγες δεκαετίες αργότερα, εις χείρας ακραίων τρομοκρατών, όπως η Al-Qaida.

Κατά γενική ομολογία, το δόγμα Reagan και η συντηρητική επανάσταση, που επέφερε, εξαίροντας τον αμερικανικό εθνικισμό, συνέβαλαν καθοριστικά στον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, δεδομένου ότι συνέχισε να αποτελεί τον κύριο άξονα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και κατά τη θητεία του διαδόχου του, George H. W. Bush, Αντιπροέδρου σε όλη τη διάρκεια της Reagan administration.

Η θητεία του George H. W. Bush (20.1.1989 - 20.1.1993)

Πιστός συνεχιστής της πολιτικής του προκατόχου του σε ευρύ φάσμα πολιτικών, ο 41ος Πρόεδρος των ΗΠΑ (Ρεπουμπλικανός) συνέδεσε τη θητεία του με το επίσημο

³⁶ Περί George Kennan και “Containment”: <https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/kennan>

τέλος του Ψυχρού Πολέμου³⁷, που κατέστησε εκ των πραγμάτων και το δόγμα Reagan για την εξωτερική πολιτική της χώρας περιττό. Οι συνθήκες στο διεθνές περιβάλλον μετά τον πόλεμο του Κόλπου το 1991 δημιούργησαν νέα δεδομένα για την ασφάλεια των ΗΠΑ και την πρόσληψη της έννοιας των εναντίον τους απειλών. Διαρκούς της θητείας του συνέβησαν κοσμοϊστορικά γεγονότα, όπως η πτώση του Τείχους του Βερολίνου και η επανένωση της Γερμανίας, ο Πόλεμος του Κόλπου και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ως εκ τούτου, ο George H. W. Bush επένδυσε σημαντικό κεφάλαιο της προεδρικής του θητείας στην εξωτερική πολιτική³⁸ και στην προσπάθεια να εμποδωθεί ο ρόλος των ΗΠΑ στην νέα τάξη πραγμάτων. Προς τούτο συγκρότησε μία συμπαγή ομάδα έμπειρων και αρμονικά συνεργαζόμενων συμβούλων εκ της μετριοπαθούς συντηρητικής πτέρυγας, οι οποίοι επέβαλαν το στίγμα τους στην αμερικανική εξωτερική πολιτική της περιόδου αυτής (μεταξύ άλλων, Dick Cheney, Collin Powell, Brent Scowcroft, James Baker κ.α.)³⁹. Δεν θα μπορούσε, ωστόσο, ευχερώς να υποστηριχθεί ότι διατύπωσε ένα διακριτό, προσωπικό «δόγμα» για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ⁴⁰, καθώς τόσο το σύντομο της προεδρίας του (μία μόνο θητεία), όσο και η πολιτικο-ιδεολογική του συνάφεια με τον προκάτοχό του Reagan, δεν επέτρεψαν την ανάπτυξη νέων ιδεών και προσεγγίσεων.

9. Το δόγμα Clinton (20.1.1993-20.1.2001)

Το δόγμα του 42^{ου} Αμερικανού Προέδρου Clinton δεν είχε σαφώς προσδιορισμένο περιεχόμενο, όπως άλλα δόγματα προκατόχων ή διαδόχων του, ούτε αποτυπώθηκε εμπειριστικώς σε κάποια συγκεκριμένη ομιλία⁴¹, πολιτική διακήρυξη ή επίσημο κείμενο Στρατηγικής.

³⁷ Από το βήμα της Βουλής των Αντιπροσώπων διακήρυξε επισήμως «Οι ΗΠΑ κέρδισαν τον Ψυχρό Πόλεμο», 45 χρόνια μετά από το Διάγγελμα του Προέδρου Truman.

³⁸ <https://millercenter.org/president/bush/foreign-affairs>

³⁹ Ο Πρόεδρος Obama φέρεται να διατηρούσε υψηλό σεβασμό και θαυμασμό για τη ρεαλιστική εξωτερική πολιτική του George H. W. Bush και των συμβούλων του, όπως ο Scowcroft, συναφώς Jeffrey Goldberg “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016) σελ. 4: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

⁴⁰ <https://www.history.com/news/george-bush-reagan-cold-war-end-gorbachev>

⁴¹ Πλέον χαρακτηριστική υπήρξε η ομιλία του για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στις 26.2.1999 στο San Francisco: “...*We cannot indeed, we should not, do everything or be everywhere. But where our values and our interests are at stake, and where we can make a difference, we must be prepared to do so...*”: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/clintfps.htm>

Ο Clinton, ο πρώτος Αμερικανός Πρόεδρος στην μεταψυχροπολεμική εποχή, υπήρξε τυπικός εκφραστής της βαθιά ριζωμένης στο Δημοκρατικό Κόμμα θεωρίας του “επεμβατισμού” (interventionism)⁴² ή της «υποχρέωσης προστασίας» (responsibility to protect), δηλαδή της χρήσης βίας για ανθρωπιστικούς σκοπούς, στο πλαίσιο μίας παγκόσμιας τάξης, στην οποία η εθνική κυριαρχία δεν είναι απόλυτη, αλλά μπορεί να περιορίζεται, όταν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα παραβιάζονται και στην οποία δεν είναι ανεκτές βιαιοπραγίες, όπως εθνοκαθάρσεις και μαζικές σφαγές. Ήξου και το δόγμα Clinton χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογηθούν πρωτίστως οι Πόλεμοι της Γιουγκοσλαβίας κατά τη θητεία του. Από την άλλη πλευρά, την ίδια εποχή οι ακραιφνείς εκφραστές του “επεμβατισμού” στηλίτευαν την αμερικανική πολιτική στη Ρουάντα και τη μη εμπλοκή των ΗΠΑ και της διεθνούς κοινότητας για να εμποδισθεί η εκεί γενοκτονία το 1994.

Συγκεκριμένα, στην «Αμερικανική Εθνική Στρατηγική» του 2000⁴³ καταγράφηκε διαφοροποίηση ανάμεσα σε «εθνικά συμφέροντα» αφ’ ενός, δηλαδή τα αφορώντα στην επιβίωση του έθνους και επηρεάζοντα την εθνική ευημερία, το ζωτικό χώρο των ΗΠΑ (περιοχές με οικονομικό ενδιαφέρον, συμμάχους και εταίρους κλπ), το φυσικό περιβάλλον, την ενεργειακή ασφάλεια και την ελεύθερη πρόσβαση στις αγορές, και «ανθρωπιστικά συμφέροντα» αφ’ ετέρου, όπως η παρεμπόδιση γενοκτονίας, εθνοκάθαρσης, χρήσης υπερβολικής βίας, η κατάρρευση ενός κράτους, η προστασία της δημοκρατίας κ.ο.κ. Στο ίδιο πνεύμα, το δόγμα Clinton ανέδειξε ιδιαίτερα την έννοια της “οικοδόμησης κράτους” (nation-building), με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, δίδοντας έμφαση στο ρόλο των ΗΠΑ στην προώθηση της δημοκρατίας, με ενεργή εμπλοκή τους σε παγκόσμιο επίπεδο (engagement and enlargement)⁴⁴.

Η απόφαση της Clinton administration να χρησιμοποιήσει βία κατά των Σέρβων δεν ήταν απλώς μία υπολογισμένη απάντηση στην αδιαλλαξία του καθεστώτος Milosevic. Όπως δεν ήταν τυχαία και η εμπλοκή του ΝΑΤΟ, με αμερικανική επιμονή, στην ανάληψη συλλογικής δράσης. Στο διαρκώς επιδεινούμενο την εποχή εκείνη διεθνές περιβάλλον ασφαλείας, η Ουάσιγκτων εκτιμούσε ότι οι περιφερειακές

⁴² Συναφώς Stanley Hoffmann, *“Chaos and Violence: What globalization, Failed States, and Terrorism Mean for the US Foreign Policy”*, (Rowman & Littlefield Publishers, 2006)

⁴³ “A National Security Strategy for a New Century”: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2000-2>

⁴⁴ Robert Manning & Patrick Clawson “The Clinton Doctrine”, *The Wall Street Journal* (29.12.1997), <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-clinton-doctrine>,

συγκρούσεις στα Βαλκάνια, η τρομοκρατία και η εθνοτική βία μπορούσαν να αποσταθεροποιήσουν την περιοχή και, κατά συνέπεια, αποτελούσαν απειλή για τα συμφέροντά της, οικονομικά (αποσταθεροποίηση των αγορών) ή αμυντικά (διατάραξη στρατιωτικής ισορροπίας συμμάχων εντός ΝΑΤΟ και στην περιοχή ευρύτερα)⁴⁵. Η πεποίθηση ότι οι ΗΠΑ οφείλουν να διαφυλάσσουν την παγκόσμια σταθερότητα και για το σκοπό αυτό πρέπει να διαθέτουν ικανές στρατιωτικές δυνάμεις, ώστε να είναι σε θέση να διεξαγάγουν ταυτόχρονα στρατιωτικές επιχειρήσεις σε πλείονα διαφορετικά σημεία ανά τον κόσμο, οδήγησε την Ουάσιγκτων στη ρεαλιστική επιλογή της μεγαλύτερης δυνατής αξιοποίησης και ενίσχυσης του ρόλου του ΝΑΤΟ. Έτσι, επί Clinton, από τη μία πλευρά ξεκίνησαν εντατικές διαπραγματεύσεις για τη διεύρυνση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας προς ανατολάς, με ένταξη χωρών της ανατολικής Ευρώπης μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ενώ, από την άλλη, οι αποστολές της Συμμαχίας διευρύνθηκαν ως προς σκοπό τους και επεκτάθηκαν γεωγραφικά.

Συμπερασματικά, η κατάρρευση της ΕΣΣΔ ανέδειξε μία σειρά από νέα κράτη, πολλά από αυτά δυσλειτουργικά και με σημαντικά ελλείμματα δημοκρατίας και ελευθερίας. Η νέα αυτή πραγματικότητα ερμηνευόταν από τους συντάκτες της αμερικανικής στρατηγικής την εποχή Clinton ως απειλή για την ισορροπία του διεθνούς συστήματος ασφαλείας και έπρεπε να αντιμετωπισθεί δραστικά από την Ουάσιγκτων, με τη στήριξη των συμμάχων και εταίρων σε ΝΑΤΟ και ΟΗΕ. Το συγκεκριμένο δόγμα προσέδωσε ακριβώς αυτό το νέο γνώρισμα στην αμερικανική εξωτερική πολιτική: τη θεσμική εξωστρέφεια, την ενεργό εμπλοκή διμερώς και μέσω των διεθνών οργανισμών ασφαλείας για την προώθηση της σταθερότητας, ειρήνης και δημοκρατίας στον κόσμο, στη βάση των αρχών του «επεμβατισμού». Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι, κατά τη θητεία του 42^{ου} Προέδρου τους, οι ΗΠΑ κατόρθωσαν να τροχοδρομήσουν με αποφασιστικότητα την εξωτερική τους πολιτική, να μεγιστοποιήσουν τη στρατιωτική τους ισχύ και, σε τελική ανάλυση, να αναδειχθούν σε πραγματική «υπερδύναμη».

Οι επικριτές, ωστόσο, των επιλογών της εξωτερικής πολιτικής Clinton του χρεώνουν ότι, καίτοι έμπλεος ιδεών, διατηρούσε ένα αφ' υψηλού και αόριστο όραμα για τη θέση των ΗΠΑ στο παγκόσμιο σύστημα ως του «περιούσιου λαού»

⁴⁵ Michael Klare "The Clinton Doctrine" στο *The Nation* (Απρίλιος 1999): <https://www.thenation.com/article/clinton-doctrine/>

(indispensable nation). Ακόμη και ο ίδιος, με προφανή διάθεση αυτοκριτικής⁴⁶, παραδέχθηκε προς το τέλος της θητείας του ότι, παρά τα όσα επιτεύγματα της διακυβέρνησής του (ενίσχυση ελεύθερου εμπορίου, διεύρυνση ΝΑΤΟ, πρόοδος στην Ειρηνευτική Διαδικασία στη Μέση Ανατολή, διαχείριση κρίσεων και εμπόλεμων συρράξεων στα Βαλκάνια), δεν κατάφερε να πείσει το μέσο Αμερικανό να ενδιαφερθεί για τα πλεονεκτήματα αυτής της μεγαλεπήβολης εξωτερικής πολιτικής και τη σχέση υπεροχής των ΗΠΑ με τον υπόλοιπο κόσμο. Του καταλογίζεται, εν ολίγοις, ότι απέτυχε να καθορίσει ένα βιώσιμο και αναλλοίωτο στο χρόνο δόγμα για την αμερικανική εξωτερική πολιτική στη “νέα εποχή” της μονοκρατορίας της χώρας, μετά την κατάρρευση του αντιπάλου πόλου της Σοβιετικής Ένωσης.

10. Το δόγμα Bush (20.1.2001-20.1.2009)

Νέος στην πολιτική και σχετικά άφθαρτος από τις πολιτικές μάχες στο Κογκρέσο της περιόδου N. Gingrich⁴⁷, ο 43ος Πρόεδρος των ΗΠΑ, George W. Bush, κλήθηκε λίγους μόλις μήνες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του (20.1.2001) να διαχειριστεί τη μεγαλύτερη επίθεση, που δέχθηκε ποτέ η χώρα στο έδαφός της, την 11^η Σεπτεμβρίου 2001. Τα γεγονότα αυτά, σε συνδυασμό με την ιδεολογία του «συντηρητισμού με συμπόνια», την οποία ήδη προεκλογικά ευαγγελίζετο, συνδιαμόρφωσαν ένα πλέγμα αρχών για την εξωτερική πολιτική και τη θέση των ΗΠΑ στον κόσμο, γνωστό ως «δόγμα Bush»⁴⁸. Η λογική, που διέπει το δόγμα, δεν ήταν καινοφανής, καθώς αρκετές από τις αρχές επί των οποίων οικοδομήθηκε, αναβίωναν από το “δόγμα Wolfowitz” (1992), του Αναπληρωτή Υπουργού Άμυνας της κυβερνήσεως πατρός Bush.

Το δόγμα Bush αποτυπώθηκε ανάγλυφα στην Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας των ΗΠΑ - εκδοθείσα 17.11.2002 και επικαιροποιηθείσα το 2006⁴⁹ - ερειδόμενη σε δύο πυλώνες: την ανάληψη «προληπτικών πληγμάτων» (preemptive strikes) εναντίον

⁴⁶ Derek Chollet, *“The Long Game: How Obama defied Washington and redefined America’s role in the world”* (Public Affairs, 2016).

⁴⁷ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *«Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002»* (Εκδόσεις Ποιότητα).

⁴⁸ Όπως στην περίπτωση του δόγματος Reagan, όρος «δόγμα Bush» αποδίδεται το πρώτον στον συντηρητικό πολιτικό αναλυτή της Washington Post, Charles Krauthammer. Σπανίως χρησιμοποιήθηκε από μέλη της ίδιας της Bush administration, με εξαίρεση τον Αντιπρόεδρο Dick Cheney. Χρησιμοποιήθηκε, όμως, ευρέως από τον αμερικανικό και διεθνή τύπο, όσο και από μελετητές των διεθνών σχέσεων σε παγκόσμιο επίπεδο.

⁴⁹ The National Security Strategy of the United States of America, 2002: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

δυννητικών εχθρών και την προώθηση «δημοκρατικής αλλαγής καθεστώτων» (democratic regime change). Αναλυτικότερα, δύναται κανείς να διακρίνει στο δόγμα Bush τέσσερα (4) κύρια στοιχεία (3 πρακτικά και 1 ιδεαλιστικό⁵⁰): α) την αρχή της πρόληψης (preemption), β) την αρχή της στρατιωτικής υπεροχής (military primacy), γ) την αρχή της νέας πολυμέρειας (new multilateralism) και δ) την αρχή της διάδοσης της δημοκρατίας (spread of democracy).

Το δόγμα Bush προσέδωσε νέα διάσταση στην έννοια του «προληπτικού πολέμου», θέτοντας τα προληπτικά χτυπήματα στο επίκεντρο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και εθνικής άμυνας⁵¹, υπό το φως της τρομοκρατικής επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και της ανάγκης να αντιμετωπισθεί ο «άξονας του κακού», ήτοι χώρες όπως Ιράκ, Ιράν και Βόρειος Κορέα, οι οποίες, κατά την αμερικανική προσέγγιση, υπέθαλπαν τρομοκράτες. Δεν διέκρινε ανάμεσα σε δράστες τρομοκρατικών ενεργειών και σε όσους στήριζαν ή υπέθαλπαν τρομοκράτες. Οι απειλές έπρεπε να καταπολεμούνται, πριν προλάβουν να υλοποιηθούν, ενώ ο ανορθόδοξος τρόπος δράσης αυτού του είδους των “εχθρών” επέβαλε την αντιμετώπισή τους εκτός των συνόρων, προτού κατορθώσουν να επιτεθούν σε αμερικανικό έδαφος.

Το δόγμα Bush ανέτρεπε την πολιτική της «αναχαίτισης», που σταθερά ακολουθήθηκε από τους Αμερικανούς ηγέτες καθ’ όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και μετά από αυτόν, βάσει της οποίας οι ΗΠΑ επεδίωκαν τη δημιουργία ευρύτερου πολυμερούς consensus, προκειμένου για την ανάληψη δράσης στη διεθνή αρένα. Εντός της κυβερνήσεως οι πιο μετριοπαθείς φωνές, που επέμεναν στη διατήρηση αυτής της πολιτικής, ήταν ο Υπουργός Εξωτερικών Colin Powell και η Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας Condoleezza Rice. Στον αντίποδα, οι θερμότεροι υποστηρικτές της νέας, επιθετικής, προληπτικής δράσης εκτός συνόρων ήταν ο Αντιπρόεδρος Dick Cheney και ο Υπουργός Άμυνας Donald Rumsfeld, ο οποίος είχε συγκεντρώσει γύρω του μία ομάδα συμβούλων, όπως οι Paul Wolfowitz και Richard Perle, γνωστοί για τις ακραίες τοποθετήσεις τους περί “δυνατής και

⁵⁰ Χαρακτηρισμοί, που ο ίδιος ο Bush απέδωσε στα στοιχεία τους δόγματός του κατά τα απομνημονεύματά του στο έργο “Decision Points”, 2010.

⁵¹ Ενδεικτική η ομιλία του Προέδρου Bush στους αποφοίτους της Αμερικανικής Στρατιωτικής Ακαδημίας West Point 1.6.2002: <https://www.nytimes.com/2002/06/01/international/text-of-bushs-speech-at-west-point.html>

δικαιολογημένης ανάληψης μονομερούς δράσης των ΗΠΑ ως της μοναδικής υπερδύναμης”⁵².

Τη “νέα πολυμέρεια” της Bush administration σηματοδότησε η απόφαση απόσυρσης των ΗΠΑ από τη Συνθήκη ABM (Anti-Ballistic Missile Treaty)⁵³ το 2002. Ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία τους, που οι ΗΠΑ αποχωρούσαν από μεγάλη διεθνή συνθήκη για εξοπλισμούς, κίνηση η οποία σταδιακά οδήγησε στη δημιουργία της «Αμερικανικής Πυραυλικής Αμυντικής Υπηρεσίας» (American Missile Defense Agency), με το επιχείρημα ότι η χώρα έπρεπε να προστατεύεται από πυρηνικό εκβιασμό εκ μέρους κρατών «ταραξιών» (rogue states). Η επιλογή αυτή, υπό την πίεση των υπερ-συντηρητικών αμυντικών Συμβούλων του Προέδρου Bush, επικρίθηκε σφόδρα, κυρίως διότι, εκ του αποτελέσματος, επέτρεπε στη Μόσχα να εκκινήσει πρόγραμμα ενίσχυσης των πυρηνικών της δυνατοτήτων, παρά την προσπάθεια “μετριασμού” των συνεπειών εκ της αποχώρησης από την ABM διά της υπογραφής διμερούς αμερικανο-ρωσικής Συνθήκης Μείωσης Στρατηγικών Επιθετικών Όπλων (Strategic Offensive Reductions Treaty), υπογραφείσας στη Μόσχα 24.5.2002⁵⁴.

Την ίδια περίοδο και στο ίδιο πνεύμα, η αμερικανική κυβέρνηση αποφάσισε την απόρριψη του Πρωτοκόλλου του Κιότο (υπεγράφη το 1997 και τέθηκε σε ισχύ το 2005) για την κλιματική αλλαγή. Αμφότερες πολιτικές αποφάσεις υπήρξαν προεκλογικές δεσμεύσεις του Ρεπουμπλικανικού κόμματος στις προεδρικές εκλογές του 2000, στη βάση μιας πιο συγκρουσιακής προσέγγισης της Δύσης με τη Ρωσία, αποκορύφωμα της οποίας υπήρξε η δραματική διεύρυνση του ΝΑΤΟ, όχι μόνο στην ανατολική Ευρώπη (Βαλτικές Χώρες, Ρουμανία, Βουλγαρία, Αλβανία), αλλά και στη Μέση Ανατολή, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία (συμφωνίες εταιρικής σχέσης με χώρες των περιοχών αυτών)⁵⁵.

⁵² Ενδιαφέρουσα παραπομπή σε Michael D’ Antonio, *“The legacy of Barack Obama: A Consequential President”* (St. Martin’s Press, 2016).

⁵³ Υπεγράφη το 1972 από ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, με στόχο τον περιορισμό αντι-βαλλιστικών πυραυλικών συστημάτων (έως 100 η κάθε χώρα), με τριακονταετή ισχύ. Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991, 4 πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες (Ρωσία, Λευκορωσία, Καζακστάν, Ουκρανία) συμφώνησαν με τις ΗΠΑ, το 1997, να συνεχίσουν να εφαρμόζουν τη Συνθήκη: https://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Ballistic_Missile_Treaty

⁵⁴ Προέβλεπε μειώσεις στην ανάπτυξη στρατηγικών πυρηνικών κεφαλών, χωρίς, ωστόσο, να επιβάλλει μειώσεις στο σύνολο των αποθεμάτων πυρηνικών κεφαλών και χωρίς να προβλέπει μηχανισμό ελέγχου εφαρμογής των προνοιών της Συνθήκης.

⁵⁵ Περί διεύρυνσης ΝΑΤΟ προς ανατολάς, βλ. άρθρο Κ. Υφαντή «Διεύρυνση και Ευρωατλαντική Ισορροπία: Το ΝΑΤΟ σε (μία ακόμη) Μετάβαση» στο *«Η Ελλάδα και ο κόσμος 2002-2003: Ανασκόπηση 2003 αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής»* (εκδόσεις Παπαζήση, 2003).

Η χαρακτηριστικότερη, ωστόσο, πολιτική απόφαση της Bush administration, η οποία αποκρυστάλλωνε τη «νέα πολυμέρεια» (ή «μονομέρεια») ως αρχή του εν λόγω δόγματος και συμπυκνούνται στο ότι οι ΗΠΑ δύνανται να δρουν από μόνες τους για την υπεράσπιση των συμφερόντων ασφαλείας τους, είναι η αμερικανική επέμβαση στο Αφγανιστάν, τον Οκτώβριο 2001⁵⁶. Ως επακόλουθο της τρομοκρατικής επίθεσης της 11.9.2001 και με στόχο την εξάρθρωση της Al-Qaida και την απομάκρυνση των Ταλιμπάν από την εξουσία, οι ΗΠΑ εισέβαλαν στο Αφγανιστάν, υποστηριζόμενοι αρχικά από Η.Β., Καναδά και Αυστραλία και, εν συνεχεία, από μία συμμαχία άνω των 40 κ-μ του ΝΑΤΟ, χωρίς εξουσιοδότηση από το ΣΑ ΟΗΕ. Σε επόμενη φάση, το Δεκέμβριο 2001, ενεργοποιήθηκε το ΣΑ ΟΗΕ και με Απόφασή του ιδρύθηκε η ISAF (International Security Assistance Force) προς υποστήριξη των προσωρινών Αρχών του Αφγανιστάν για την επιβολή της ασφάλειας στην πρωτεύουσα Καμπούλ⁵⁷. Το ΝΑΤΟ ως οργανισμός ενεπλάκη στην ISAF τον Αύγουστο 2003 και λίγους μήνες αργότερα ανέλαβε την ηγεσία της διεθνούς στρατιωτικής αποστολής, αποτελούμενης από δυνάμεις 43 χωρών, νατοϊκών στην πλειοψηφία τους.

Ως προς το τέταρτο, ιδεολογικό, στοιχείο του δόγματος Bush, τη «διάδοση της δημοκρατίας», ο νέος Πρόεδρος σε σειρά ομιλιών του⁵⁸, ήδη κατά την πρώτη διετία της θητείας του, τόνιζε ότι οι ΗΠΑ θα στηρίξουν δημοκρατικές κυβερνήσεις ανά τον κόσμο, ιδίως στη Μέση Ανατολή, ως μέρος της γενικότερης στρατηγικής τους για την καταπολέμηση της απειλής της τρομοκρατίας. Πρόκειται για την πλέον εμφανή ιδεολογική επιρροή των «νεοσυντηρητικών»⁵⁹ στη διαμόρφωση του

⁵⁶ Επιχείρηση “Enduring Freedom”, [https://en.wikipedia.org/wiki/War_in_Afghanistan_\(2001-present\)](https://en.wikipedia.org/wiki/War_in_Afghanistan_(2001-present))

⁵⁷<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/PDF/N0170855.pdf?OpenElement>

⁵⁸ Χαρακτηριστικό το Ετήσιο Διάγγελμα Προέδρου Bush για την Κατάσταση της Χώρας (State of Union Address) 2003, <http://whitehouse.georgewbush.org/news/2003/012803-SOTU.asp>, αλλά και η ομιλία του το 2006 στο National Defense University <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ei/speeches/2006/>

⁵⁹Ως μετεξέλιξη του «πολιτικού ρεαλισμού» του δόγματος Reagan, που δεν απέδωσε τα αναμενόμενα, βλ. αναλυτικότερα <https://en.wikipedia.org/wiki/Neoconservatism>. Κομβικός εν προκειμένω ο ρόλος του think-tank “Project for the New American Century (PNAC), δραστηριοποιούμενου από τη δεκαετία του 1990, ηγετική φυσιογνωμία οποίου είναι ο John R. Bolton, νυν Σύμβουλος Ασφαλείας του Προέδρου Trump και πρώην στέλεχος της Bush administration ως Πρέσβυς στον ΟΗΕ και Βοηθός Υπουργός Εξωτερικών για Έλεγχο Εξοπλισμών & Υποθέσεις Διεθνούς Ασφαλείας, <http://www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm>. Ενδεικτική, επίσης, της ιδεολογίας των υπερσυντηρητικών η Έκθεση του ως άνω think-tank με θέμα “Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century” (2002): <http://www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf>.

δόγματος, οι οποίοι πρεσβεύουν ότι το μίσος για τη Δύση και την Αμερική, ειδικότερα, υφίσταται όχι λόγω συγκεκριμένων πράξεων της Ουάσιγκτων, αλλά διότι οι χώρες, από όπου προέρχονται οι τρομοκράτες, τελούν σε κοινωνική αναταραχή και παρουσιάζουν έλλειμμα ελευθερίας και δημοκρατίας. Οι εχθροί των ΗΠΑ χρησιμοποιούν την τρομοκρατία ως ιδεολογικό πόλεμο εναντίον του ίδιου του έθνους τους και αποτελεί ευθύνη των ΗΠΑ να προστατεύουν τον εαυτό τους διά της προώθησης της δημοκρατίας εκεί, όπου εντοπίζονται τρομοκράτες, με στόχο την υπονόμευση των βάσεων εκκίνησης των τρομοκρατικών τους επιχειρήσεων.

Το δόγμα Bush επικρίθηκε έντονα, τόσο στο εσωτερικό των ΗΠΑ, όσο και, κυρίως, σε διεθνές επίπεδο, προκαλώντας ζωνή αντιπαράθεση και πόλωση. Ενδεικτικές είναι σφυγμομετρήσεις του 2008, που αναδείκνυαν τον αντιαμερικανισμό σε επίπεδα ρεκόρ, αποδιδόμενο ακριβώς στην υπερ-συντηρητική εξωτερική πολιτική της Ουάσιγκτων χάριν του δόγματος. Η απειλή χρήσης μονομερούς βίας από πλευράς ΗΠΑ στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, αγνοώντας τη διεθνή νομιμότητα και χωρίς νομιμοποίηση, προκάλεσε ανασφάλεια και καχυποψία, ακόμη και μεταξύ παραδοσιακών Δυτικών συμμάχων, όπως η Γαλλία και Γερμανία⁶⁰. Η γενική εντύπωση ήταν ότι το δόγμα Bush δεν αποτελούσε παρά προκάλυμμα για ωμή στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ, ως μοναδικής υπερδύναμης με αδιαφιλονίκητη στρατιωτική υπεροχή, προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Ωστόσο, δέον όπως συγκρατηθεί η ισχυρή υποστήριξη στο εσωτερικό της χώρας σε πτυχές της αντιτρομοκρατικής στρατηγικής του δόγματος Bush, ιδίως κατά την πρώτη θητεία του, όταν ακόμη ήταν πολύ νωπά τα συναισθήματα οργής και εκδίκησης για την επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, τα οποία - ως θα αναλυθεί κατωτέρω - διατηρήθηκαν και από τον διάδοχό του στην Προεδρία Obama⁶¹.

Περί «νεοσυντηρισμού» επίσης σε Seymour Martin Lipset “ *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*”, Κεφ. 6: “American Intellectuals - Mostly on the left, some Politically Incorrect”.

⁶⁰ Jonathan Chait, “*Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail*”, (Harper Collins, New York, 2017).

⁶¹ Συναφώς, βλ. Κεφ. 14 “How Obama refined Bush’s Counterterrorism policies” σε J. Zelizer (επιμ.) “*The Presidency of Barack Obama: A first historical assessment*”.

III. Το δόγμα Obama για τη στρατηγική των ΗΠΑ στις εξωτερικές της σχέσεις

“We will engage, but we preserve all our capabilities”, B. H. Obama⁶²

1. Γενικές αρχές του δόγματος Obama

Η εκλογή του πρώτου αφροαμερικανού Προέδρου υπήρξε σε μεγάλο βαθμό απόρροια του αποτυχημένου πολέμου στο Ιράκ. Από την προεκλογική του ακόμη εκστρατεία, ο Obama δεσμευόταν ότι θα επιφέρει “αλλαγή”, τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στις διεθνείς της σχέσεις⁶³. Μετά από την οκταετή νεοσυντηρητική διακυβέρνηση του George W. Bush, ο νέος υποψήφιος Πρόεδρος προσέφερε ένα φιλελεύθερο, αισιόδοξο, διεθνές όραμα, με έμφαση στην πολυμέρεια, τη διαπραγμάτευση, τη νομιμότητα και τον παγκόσμιο περιορισμό των εξοπλισμών. Εναντιώθηκε σθεναρά στον πόλεμο στο Ιράκ - πολιτική που ουσιαστικά του εξασφάλισε το εισιτήριο για το Λευκό Οίκο - και καταδίκασε απερίφραστα τη χρήση βασανιστηρίων και τον εγκλεισμό υπόπτων για τρομοκρατία στο Guantanamo, χωρίς προηγούμενη δίκαιη δίκη. Επέκρινε τις μονομερείς επεμβάσεις των ΗΠΑ κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου και υποσχέθηκε καταπολέμηση όλων των μορφών τυραννίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Αποδεχόταν τη “μοναδικότητα” (exceptionalism) των ΗΠΑ στη διεθνή τάξη και το ρόλο τους ως «απαραίτητου λαού» (indispensable nation), αλλά απέρριπτε κατηγορηματικά επιχειρήματα, που διαιώνιζαν τον πόλεμο κατά δυνάμεων, οι οποίες απειλούσαν τις ΗΠΑ στη βάση βίαιων ιδεολογιών. Υποστήριζε την ανάγκη οι αντίπαλοι να πείθονται, μέσα από διάλογο και διαπραγμάτευση, παρά να εξολοθρεύονται. Προέκρινε τη σύναψη διεθνών συμφωνιών, την προώθηση συνεργειών και την ενίσχυση των διεθνών θεσμών για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας (nation building)⁶⁴. Απεμπόλησε τις απλουστευτικές διαχωριστικές γραμμές μεταξύ «φίλων και εχθρών», «μαζί μας ή εναντίον μας», προκρίνοντας πολυδιάστατες επιλογές συνεργασιών με σειρά κρατών και αξιοποιώντας το σύνολο των διαθέσιμων εργαλείων πολιτικής.

⁶² Συνέντευξη Obama σε δημοσιογράφο Thomas L. Friedman, *The New York Times* (5.4.2015): <https://www.nytimes.com/2015/04/06/opinion/thomas-friedman-the-obama-doctrine-and-iran-interview.html>

⁶³ Χαρακτηριστική η προεκλογική του ομιλία στο Βερολίνο, 24.7.2008, ενώπιον 200.000 ενθουσιωδών, νέων κυρίως, Γερμανών: <https://www.youtube.com/watch?v=Q-9ry38AhhU>

⁶⁴ Liberal internationalism του Obama ≠ Aggressive unilateralism του προκατόχου του Bush

Για όλες αυτές τις υποσχέσεις, για την ελπίδα που εξέπεμπε και την προσδοκία μίας καλύτερης Αμερικής ως «παγκόσμιου ηγεμόνα» που καλλιεργούσε, για τους στόχους του και όχι τα επιτεύγματά του, ο Obama τιμήθηκε με το Νόμπελ Ειρήνης, λίγους μόλις μήνες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, χωρίς να έχει προλάβει να επιδείξει ουσιαστικό έργο (το γεγονός, άλλωστε, προκάλεσε σχετική αμηχανία στην ίδια την administration). Η Επιτροπή Νόμπελ αιτιολόγησε την ασυνήθιστη επιλογή της στη βάση του νέου κλίματος, που η εκλογή Obama δημιούργησε στο διεθνές πολιτικό προσκήνιο και ως σημαντικό βήμα προς την αποκατάσταση της πολυμερούς διπλωματίας στο επίκεντρο των διεθνών σχέσεων και την ενίσχυση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁶⁵. Η ομιλία του στην τελετή απονομής του βραβείου (Όσλο, 10.12.2009)⁶⁶ εμπεριέχει τα σπέρματα της στρατηγικής του για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, που, προϊόντος του χρόνου, αποκρυσταλλώθηκαν στο αποκαλούμενο “δόγμα Obama”⁶⁷.

Βασικό πυλώνα του δόγματος αποτελούσε η έμφαση στη διαπραγμάτευση, τη συνεργασία και την πολυμέρεια. Η χρήση της στρατιωτικής ισχύος - ακόμη και μονομερώς, εφ’ όσον κρινόταν αναγκαίο - δεν αποκλειόταν σε περιπτώσεις, όπου απειλούνταν ζωτικά αμερικανικά συμφέροντα⁶⁸. Σε περιπτώσεις, αντίθετα, έμμεσων απειλών ή ανθρωπιστικών κρίσεων, προκρινόταν η κινητοποίηση εταίρων και συμμάχων για ανάληψη συλλογικής δράσης. Η ζωή των Αμερικανών στρατιωτών δεν θα έπρεπε να τίθεται σε κίνδυνο για την πρόληψη ανθρωπιστικών

⁶⁵ Jonathan Chait, “Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail”, (Harper Collins, New York, 2017), όπου εύστοχα αναφέρει ότι ο Obama κέρδισε το Νόμπελ Ειρήνης για το επίτευγμά του «να μην είναι ο Bush»!

⁶⁶ Nobel Lecture by Barack H. Obama: “A just and Lasting Peace”, Oslo, 10 December 2009, <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2009/obama/26183-nobel-lecture-2009/>

⁶⁷ Ο γενικός όρος “δόγμα Obama” χρησιμοποιείται κατά κόρον για την περιγραφή των βασικών αρχών, που διείπαν την εξωτερική πολιτική του 44ου Προέδρου των ΗΠΑ. Αμφισβητείται από μερίδα μελετητών κατά πόσον υφίσταται πράγματι το εν λόγω δόγμα, υπό την έννοια των ρητώς διατυπωμένων στρατηγικών άλλων Αμερικανών Προέδρων (π.χ. Truman, Nixon, Carter, Reagan κλπ). Ωστόσο, κρατούσα είναι η άποψη ότι το δόγμα Obama άρχισε να διαμορφώνεται ήδη από την προεκλογική εκστρατεία του το 2007 και εν συνεχεία αποκρυσταλλώθηκε σαφέστερα μέσα από σειρά ομιλιών, συνεντεύξεων και πολιτικών αποφάσεών του ως Προέδρου.

⁶⁸ Η βασική αυτή παραδοχή του δόγματος διατυπώθηκε ανάγλυφα στην ομιλία του στη Στρατιωτική Ακαδημία West Point (28.5.2014): “...First, let me repeat a principle I put forward at the outset of my presidency: The United States will use military force, unilaterally if necessary, when our core interests demand it - when our people are threatened, when our livelihoods are at stake, when the security of our allies is in danger. In these circumstances, we still need to ask tough questions about whether our actions are proportional and effective and just. International opinion matters, but America should never ask permission to protect our people, our homeland, or our way of life...” <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/05/28/remarks-president-united-states-military-academy-commencement-ceremony>

καταστροφών, εκτός αν αυτές αξιολογούνταν ως άμεση απειλή για τις ίδιες τις ΗΠΑ⁶⁹.

Η εξωτερική πολιτική του Obama υπήρξε πρώτα από όλα ρεαλιστική⁷⁰. Ο 44^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ ήταν γνώστης της σύγχρονης ιστορίας και αντιλαμβανόταν πλήρως τις διαστάσεις της για τη χώρα του και για το περιβάλλον ασφαλείας της. Αναγνώριζε ότι οι ΗΠΑ διαδραματίζουν προεξάρχοντα ρόλο στο διεθνές σύστημα ισχύος, αλλά ότι από μόνες τους δεν έχουν τη δυνατότητα να υπαγορεύουν τις εξελίξεις. Στην καλύτερη περίπτωση οφείλουν να συμπήξουν συμμαχίες για την επίλυση προβλημάτων και την επιβολή της ισχύος τους, προβαίνοντας στις ορθές στρατηγικές επιλογές.

Για τη διευκόλυνση λήψης αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική (την οποία θεωρούσε «ατελή τέχνη») ο Obama ανέπτυξε τη μέθοδο ενός καταλόγου με ακολουθητέα βήματα σε δεδομένες περιστάσεις και προτεινόμενα μέσα για την επίτευξη των συγκεκριμένων στόχων (guide to match means with ends) στο πλαίσιο διαχείρισης σύνθετων και απαιτητικών καταστάσεων, ώστε οι στόχοι αυτοί να καθίστανται σαφέστεροι και η επιλογή μεταξύ προτεραιοτήτων ευχερέστερη, προς αποφυγή λαθών⁷¹. Ο κατάλογος στηριζόταν σε 8 κριτήρια: α) ισορροπία μεταξύ των ενίοτε ανταγωνιστικών και συγκρουόμενων συμφερόντων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, β) βιωσιμότητα ως προς τους πόρους, τα μέσα και εργαλεία, αλλά και την εσωτερική στήριξη των επιλογών της εξωτερικής πολιτικής σε βάθος χρόνου, γ) εγκράτεια, δεδομένου ότι μία υπερδύναμη, όπως οι ΗΠΑ, σπανίως δεν διαθέτει ικανά μέσα για την επιδίωξη ενός στόχου, θα πρέπει, όμως, κάθε φορά να εξετάζει εάν είναι λογικό να επιδιωχθεί ο συγκεκριμένος στόχος και δή με ποια συγκεκριμένα μέσα, δ) ακρίβεια ως προς τη χρήση της στρατιωτικής ισχύος, ώστε να χρησιμοποιούνται τα καταλληλότερα κατά περίπτωση εργαλεία για την ελαχιστοποίηση των απωλειών (π.χ. τα στοχευμένα χτυπήματα κατά τρομοκρατών με drones, όπως κατά του Bin Laden), ε) (στρατηγική) υπομονή, καθώς ο Obama έτεινε να ενεργοποιεί πληθώρα συμβουλευτικών οργάνων για την εξέταση του

⁶⁹ Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April, 2016):

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

⁷⁰ Στο σημείο αυτό διακρίνεται έντονη επιρροή στη διαμόρφωση της στρατηγικής του Προέδρου Obama του φιλοσόφου Reinhold Niebuhr, που υποστήριζε την ανάγκη επεμβατικής αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, αλλά προειδοποιούσε για το κίνδυνο διάπραξης «ύβρεως» και ηθικής «εσφαλμένης κρίσης». Συναφώς, Derek Chollet, “*The Long game: How Obama defied Washington and redefined America’s role in the World*”.

⁷¹ Μια “checklist”, κατ’ αναλογία προς προσφιλή μέθοδο αστροναυτών, χειρουργών κ.α.

συνόλου των πτυχών ενός θέματος, δίδοντας τον αναγκαίο χρόνο σε σύνθετα ζητήματα να εκδηλωθούν πλήρως, χωρίς να ενεργεί εν θερμώ, στ) σφαλερότητα, ήτοι παραδοχή και εις βάθος ανάλυση λανθασμένων επιλογών, ώστε να μην επαναλαμβάνονται, ζ) σκεπτικισμός έναντι των «επαϊόντων» (punditocracy) της Ουάσιγκτων και των ιδεών, που προωθούνται από τις διάφορες δεξαμενές σκέψης, η) “μοναδικότητα”(exceptionalism) της αμερικανικής πολιτικής, αναγνωρίζοντας τον υπεύθυνο, ηγετικό της ρόλο στο διεθνές σύστημα⁷².

Ως προσωπικότητα και εξ ιδιοσυγκρασίας ο Πρόεδρος Obama συνήθιζε να ακούει προσεκτικά τους συνομιλητές του, ακόμη και τους αντιπάλους του, και να λαμβάνει σοβαρά υπ’ όψιν την κριτική και τα επιχειρήματά τους. Αναγνώριζε δημοσίως λάθη, που οι ΗΠΑ είχαν διαπράξει στο παρελθόν, εσφαλμένες επιλογές και αστοχίες στην πολιτική τους, σε μία προσπάθεια παραδειγματισμού, αλλά και προσέγγισης υπό νέα βάση των διεθνών σχέσεων της χώρας⁷³. Η απολογητική αυτή τακτική του Προέδρου κατακεραυνώθηκε από το Ρεπουμπλικανικό κόμμα ως «δουλοπρεπής προσπάθεια κατευνασμού των εχθρών της Αμερικής» και ως απόδειξη, ενδεχομένως, ότι «ενδόμυχα ο Πρόεδρος ασπάζεται αυτή την άποψη». Η εν λόγω κριτική υπήρξε, ωστόσο, άδικη, καθώς ο Obama συνδύαζε πάντα την παραδοχή της αμερικανικής ασυνέπειας έναντι ορισμένων αρχών με την έμπρακτη εφαρμογή των ίδιων αυτών αρχών από την κυβέρνησή του⁷⁴.

Ο προκάτοχος του Obama διατηρούσε μία κατ’ εξοχήν παραδοσιακή ψυχροπολεμική προσέγγιση, εστιάζοντας στην ισχύ στο πεδίο της μάχης (battlefield force). Η προσέγγιση αυτή καθιστούσε τους στόχους και τις δράσεις του ευχερέστερο να κατανοηθούν και να αξιολογηθούν, θετικά ή αρνητικά. Τον «παλαιό» αυτό τρόπο σκέψης ο Obama ήταν αποφασισμένος να τον εξαλείψει. Η ανοικτή έκκληση Bush για έναν παγκόσμιο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας θύμιζε έντονα τη ρητορική του Ψυχρού Πολέμου περί «παγκόσμιας συστράτευσης για την αντιμετώπιση της

⁷² Derek Chollet, “*The Long Game*”, (Public Affairs, New York, 2016).

⁷³ Χαρακτηριστική στο πνεύμα αυτό είναι η ομιλία του στο Κάιρο (4.6.2009), όπου παραδέχθηκε “...we meet at a time of tension between the United States and Muslims around the world - tension rooted in historical forces that go beyond any current policy debate...violent extremists have exploited these tensions in a small but potent minority of Muslims. The attacks of September 11th, 2001 and the continued efforts of these extremists to engage in violence against civilians has led some in my country to view Islam as inevitably hostile not only to America and Western countries, but also to human rights. This has bred more fear and mistrust...”
<https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/presidents-speech-cairo-a-new-beginning>

⁷⁴ Jonathan Chait, “*Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail*”, (Harper Collins, New York, 2017).

κομμουνιστικής απειλής». Και οι παραδοχές Bush για αμερικανική κυριαρχία, στρατιωτική υπεροχή, ανάληψη μονομερούς δράσης, προώθηση καθεστωτικών αλλαγών και στήριξη φίλα προσκείμενων δικτατορικών κυβερνήσεων, υπήρξαν εργαλεία άσκησης της εξωτερικής πολιτικής αναγόμενα στην εποχή Kissinger (η επιρροή του οποίου επί Προεδρίας Bush υπήρξε ισχυρή) και άλλων ψυχροπολεμικών, νεοσυντηρητικών πολιτικών ανδρών. Ο 44^{ος} Πρόεδρος, αντιθέτως, αυτοπροσδιοριζόταν ως «αντι-ψυχροπολεμικός», ως «αντι-νεοσυντηρητικός» και, από μία άποψη, ως «αντι-Kissinger»⁷⁵.

Έτσι, ο νέος Πρόεδρος, τουλάχιστον στην αρχή της θητείας του, ήταν ευκολότερο να δηλώνει σε τί εναντιώνεται, παρά τί ακριβώς πρεσβεύει⁷⁶. Η αντιδιαστολή αυτή ανάμεσα στην προσέγγιση Obama για τη διαχείριση των παγκόσμιων υποθέσεων έναντι αυτής του προκατόχου του δείχνει την εξωτερική του πολιτική, όχι μόνο προεκλογικά, αλλά σε όλο το βάθος της οκταετούς προεδρίας του, κατά την οποία κατόρθωσε μεν να περιορίσει σημαντικά την «αιμορραγία» της εποχής Bush, αλλά όχι να την ανακόψει πλήρως. Ο τρόπος που η αντίθεσή του στο δόγμα Bush επεσκίασε κάθε θετική πτυχή της πολιτικής του αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση των αρετών, αλλά και των ορίων του δόγματος Obama⁷⁷.

Γενικότερα, ο Obama απέφευγε να μετέρχεται απειλητική ρητορική – αποκαλούμενη με όρους διεθνών σχέσεων και «τσωρτσιλική» - την οποία συστηματικά χρησιμοποιούσαν προκάτοχοί του, όπως οι Bush και Reagan⁷⁸. Χωρίς να παραιτείται των φιλοδοξιών του, υπήρξε μετρημένος, προσεκτικός και διακριτικός στις δημόσιες τοποθετήσεις του, απορρίπτοντας πλήρως (το ίδιο και το επιτελείο του) την αρνητική επιθετική φρασεολογία Bush - “παγκόσμιος πόλεμος κατά της τρομοκρατίας”, “άξονας του κακού”, “ακραίο Ισλάμ”, “αμερικανική υπεροχή”, η οποία ήταν μεν αποδεκτή στο εσωτερικό των ΗΠΑ, αλλά καθόλου δημοφιλής σε διεθνές επίπεδο - αντικαθιστώντας τη με αναφορές σε “συνεργασία”, “συμμαχίες”,

⁷⁵ Εξ ου, άλλωστε, ότι «απάντηση» στο γνωστό άρθρο του Jeffrey Goldberg στο *Atlantic* “The Obama Doctrine” (April 2016) δόθηκε από τον ίδιο τον Kissinger, σε άρθρο του Goldberg με τίτλο “The Lessons of Henry Kissinger”, δημοσιευθέν λίγους μήνες αργότερα (Δεκέμβριος 2016): <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/12/the-lessons-of-henry-kissinger/505868/>

⁷⁶ Jeremi Suri, Κεφ. 13 “Liberal Internationalism, Law and the First African American President” σε Julian E. Zelizer (επιμ.) “*The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment*”, (Princeton University Press, 2018).

⁷⁷ Jonathan Chait, “*Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail*”, (Harper Collins, New York, 2017).

⁷⁸ Jeffrey Goldberg “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April, 2016): “...rhetoric should be weaponized sparingly, if at all, in today’s more ambiguous and complicated international arena...”, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

“εταιρικές σχέσεις”, κ.ο.κ. Ήταν δέ ιδιαίτερα προσεκτικός στο να υπόσχεται «νίκες» σε συγκρούσεις, τις οποίες θεωρούσε αδύνατον να τις κερδίσει κανείς (unwinnable)⁷⁹.

Στο πνεύμα αυτό, ο Obama ασκούσε συχνά έντονη κριτική στο «κατεστημένο» της εξωτερικής πολιτικής της Ουάσιγκτων, συμπεριλαμβανομένων των Bush, Kissinger και άλλων «ιεράκων» του πολέμου, καθώς δεν συμεριζόταν την καταλυτική, συντριπτική κυριαρχία των ΗΠΑ στις διεθνείς σχέσεις, την πρωτοκαθεδρία της στρατιωτικής δράσης, την προώθηση καθεστωτικών αλλαγών και τη στήριξη φιλο-αμερικανών δικτατόρων, δηλαδή μερικά από τα σημαντικότερα, αναχρονιστικά ωστόσο, εργαλεία εξωτερικής πολιτικής από το 1945 και έπειτα. Προέκρινε τη διπλωματία και το διεθνές δίκαιο, όντας συνεπής στην προσέγγισή του καθ’ όλη τη διάρκεια της θητείας του⁸⁰. Όπως παραδέχθηκε ρητά προς το τέλος της προεδρίας του, σκοπός του ήταν να «*θάψει και το τελευταίο απομεινάρι του Ψυχρού Πολέμου*» και να «*τείνει χείρα φιλίας σε ένα κόσμο πρόθυμο να συνεργασθεί με τις ΗΠΑ, και όχι να εμπλακεί σε παλαιές μάχες*»⁸¹.

Ο νέος Πρόεδρος προτιμούσε να ανατρέχει στην αμερικανική εξωτερική πολιτική των αρχών του 20ου αιώνα (ουϊλσονική παράδοση), όταν η ισχύς των ΗΠΑ ήταν κυριολεκτικά «παγκόσμια», λιγότερο στρατικοποιημένη και περισσότερο πολυμερής⁸², με ιδιαίτερη έμφαση στο - διαμορφούμενο την εποχή εκείνη με καθοριστική αμερικανική συμβολή - διεθνές δίκαιο στο επίκεντρο ενός παγκόσμιου συστήματος, καθοδηγούμενου από κανόνες και τις αρχές της ομοφωνίας και

⁷⁹ Ο Αναπληρωτής Σύμβουλος Ασφαλείας του Obama, Ben Rhodes, μεταφέρει εξής προσφιλή ρήση του Προέδρου: “*If you were to say, for instance, that we’ are going to rid Afghanistan of the Taliban and build a prosperous democracy instead, the President is aware that someone, seven years later, is going to hold you to that promise*”, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

⁸⁰ Χαρακτηριστική η ομιλία του στην Αθήνα (16.11.2016) στο πλαίσιο της τελευταίας του περιοδείας ως Προέδρου των ΗΠΑ στο εξωτερικό, όπου ανέφερε: “*...Just as democracies are premised on the peaceful resolution of disagreements within societies, we also believe that cooperation and dialogue is the best way to address challenges between nations. And so it is my belief that democracies are more likely to try to resolve conflicts between nations in a way that does not result in war. That’s how, with diplomacy, we were able to shut down Iran’s nuclear weapons program without firing a shot. With diplomacy, the United States opened relations with Cuba. With diplomacy, we joined Greece and nearly 200 nations in the most ambitious agreement ever to save our planet from climate change...*”, Remarks by President Obama to the People of Greece, 16.11.2016.

⁸¹ “Remarks by President Obama to the People of Cuba”, 22.3.2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/03/22/remarks-president-obama-people-cuba>

⁸² Περί «ουϊλσονικής παράδοσης», Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, «*Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα*» (Εκδόσεις Ποιότητα, 2008).

ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, αντί της διεξαγωγής πολέμου. Απέρριπτε την παραδοσιακή εμμονή του Δημοκρατικού Κόμματος σε παγκόσμιες «αξίες» (π.χ. δημοκρατία, αντικομμουνισμός)⁸³ έναντι της διεθνούς νομιμότητας και τάξης και, υπό αυτήν την έννοια, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, όχι απλώς ως «πολυμεριστής» (multilateralist), αλλά ως «νομικός διεθνιστής» (legal internationalist), με εναργέστερο παράδειγμα τη συμβολή του στις διαπραγματεύσεις για τον παγκόσμιο περιορισμό των πυρηνικών εξοπλισμών, καθώς και τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα⁸⁴. Υποστήριξε με ζέση την κατάργηση των βασανιστηρίων, την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων από το Ιράκ και το κλείσιμο του Guantanamo. Μία από τις πρώτες επισκέψεις του πραγματοποιήθηκε στην Αίγυπτο, όπου με την εκεί δημόσια ομιλία του επιχείρησε να ανασκευάσει την τσαλακωμένη διεθνή εικόνα των ΗΠΑ ως προς τη σχέση τους με το Ισλάμ και τον αραβικό κόσμο⁸⁵.

2. Οι πόλεμοι του Obama

Στην περίπτωση του πολέμου στο Ιράκ, ο Obama κατέληξε μετά από σειρά διαβουλεύσεων, συσκέψεων και γνωμοδοτήσεων ότι η αμερικανική παρουσία επί του εδάφους (ουσιαστικά κατοχή) συνέβαλε στον περιορισμό της βίας, αλλά δεν μπορούσε να δημιουργήσει τις συνθήκες για επίτευξη και εμπέδωση βιώσιμης ειρήνης. Η διατήρηση των αμερικανικών στρατευμάτων δεν εξυπηρετούσε πλέον τη μακροχρόνια στόχευσή της- τη συμφιλίωση μεταξύ Σιιτών-Σουνιτών και την εγκαθίδρυση μίας σταθερής, δημοκρατικής διακυβέρνησης στη χώρα - έπρεπε, ως εκ τούτου, να τερματισθεί.

⁸³ Ενδεικτική εν προκειμένω η διαφωνία του με δημοκρατικά στελέχη και της κυβερνήσεώς του ακόμη, όπως η τότε Πρέσβυς των ΗΠΑ στον ΟΗΕ και πρώην μέλος του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας, Samantha Power, ένθερμη οπαδός της θεωρίας του «επεμβατισμού». Συναφώς, Jeffrey Goldberg “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April, 2016): <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

⁸⁴ Jeremi Suri, Κεφ. 13 “Liberal Internationalism, Law, and the First African American President” σε Julian E. Zelizer (επιμ.) *“The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”*, (Princeton University Press, 2018), καθώς και Jonathan Chait, *“Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail”*, (Harper Collins, New York, 2017).

⁸⁵ Ομιλία Προέδρου Obama στο Κάιρο, 4.6.2018, με τίτλο “A new beginning”, οποία αρχίζει με διακήρυξη του εν λόγω στόχου: *“I’ve come here to Cairo to seek a new beginning between the United States and Muslims around the world, one based on mutual interest and mutual respect, and one based upon the truth that America and Islam are not exclusive and need not be in competition. Instead, they overlap, and share common principles - principles of justice and progress; tolerance and the dignity of all human beings”*: <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/presidents-speech-cairo-a-new-beginning>

Η εν λόγω απόφαση συνιστούσε άμεση απάντηση στην άσκοπη απώλεια ανθρωπίνων ζωών Αμερικανών στρατιωτών στο βωμό μιας αέναης, άσκοπης ανακύκλωσης της βίας, αλλά, επιπλέον, εξυπηρετούσε και την ευρύτερη αμερικανική στρατηγική στην περιοχή. Όπως έχουμε προαναφέρει, η πολιτεία Bush οδήγησε τον αντιαμερικανισμό παγκοσμίως σε ιστορικά υψηλό επίπεδο. Προτεραιότητα για τον Obama αποτελούσε η αποκατάσταση της εικόνας της χώρας, μεταξύ άλλων και για την ομαλότερη διεξαγωγή του εμπορίου, τη διευκόλυνση επενδύσεων και οικονομικών συναλλαγών, σε μία κρίσιμη φάση, όπου η αμερικανική οικονομία χρειαζόταν άμεση τόνωση και ενίσχυση. Επιπλέον, κατά την κοσμοθεωρία του νέου Πρόεδρου, η «ήπια ισχύς», αποτελούσε συστατικό στοιχείο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς οι ΗΠΑ, ως ηγέτιδα δύναμη στο παγκόσμιο σύστημα ισχύος, θα έπρεπε να υπερέχουν (και να αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση) και σε θέματα διακυβέρνησης, ευημερίας των πολιτών, πολιτισμού, τεχνολογίας και επιστήμης.

Ως Γερουσιαστής ο Obama είχε αντιταχθεί σθεναρά στην επέμβαση των ΗΠΑ στο Ιράκ. Ως Πρόεδρος, κατέβαλε προσπάθειες να τερματίσει τον πόλεμο, παρ' όλα αυτά, δεν πέτυχε πλήρη απαγκίστρωση των ΗΠΑ και μερικές χιλιάδες στρατιωτών παρέμειναν τελικά, αν και υπό διαφορετική δομή διοίκησης και περιορισμένη εντολή. Στο Αφγανιστάν, οι ΗΠΑ πραγματοποίησαν επέμβαση το 2001, σε συνέχεια των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11η Σεπτεμβρίου για την εξάρθρωση της Al-Qaida, σύντομα, όμως, η administration συνειδητοποίησε το σύνθετο χαρακτήρα της κατάστασης επί του εδάφους, που καθιστούσε την εξολόθρευση των άρτια οργανωμένων Ταλιμπάν τιτάνιο εγχείρημα και κάποιου είδους εκεί αμερικανική παρουσία αναγκαία. Σε αμφότερα θέατρα επιχειρήσεων ο Obama εισάκουσε τη γνώμη των «ειδημόνων» στρατιωτικών, αλλά επέβαλε περιορισμούς για την χρήση της ισχύος και χρονοδιαγράμματα για τη σταδιακή απόσυρση των δυνάμεων, για την οποία είχε δεσμευθεί.

Οι διαβουλεύσεις που έλαβαν χώρα για το Ιράκ και Αφγανιστάν κατά τα δύο πρώτα έτη της προεδρίας Obama προσφέρουν χρήσιμα διδάγματα για την στρατηγική προσέγγιση, που πρέπει να ακολουθείται σε ανάλογες περιπτώσεις κρίσεων⁸⁶. Τρία είναι τα κύρια ζητήματα που απασχόλησαν τον Πρόεδρο κατά τη διαχείριση των κρίσεων αυτών: α) οι σχέσεις με τη στρατιωτική ηγεσία και η θέση της

⁸⁶Συναφώς, Bob Woodward *"Obama's Wars"*, (Simon & Schuster Paperbacks, New York, 2010).

στρατιωτικής ισχύος ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, β) η κυριαρχία του Λευκού Οίκου επί της administration στη διαμόρφωση της κυβερνητικής γραμμής και τον τελικό λόγο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων⁸⁷, γ) τα πραγματικά όρια της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και η «επικοινωνήσή» της στο μέσο Αμερικανό πολίτη.

Πέραν του δύσκολου εγχειρήματος διαχείρισης των κρίσεων σε Αφγανιστάν και Ιράκ, η Obama administration είχε κατορθώσει περί τα μέσα της πρώτης θητείας της στα τέλη του 2010 να θέσει υπό έλεγχο το πηδάλιο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, έχοντας σταθεροποιήσει τη διεθνή πορεία της χώρας και αρχίζοντας να υλοποιεί τις προτεραιότητες της θετικής ατζέντας, στο πλαίσιο της στρατηγικής που είχε σχεδιάσει και παρουσιάσει ήδη από την προεκλογική περίοδο. Ο έλεγχος αυτός διαταράχθηκε στα τέλη 2010 - αρχές 2011 με το ξέσπασμα σειράς εξεγέρσεων της αποκαλούμενης «Αραβικής Άνοιξης», αρχής γενομένης στην Τυνησία και ακολούθως σε Λιβύη, Αίγυπτο, Υεμένη, Συρία και Μπαχρέιν, οι οποίες έθεσαν σε ισχυρή δοκιμασία το δόγμα Obama. Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής έως τα μέσα του 2012, όπου οι διαδηλώσεις διαμαρτυρίας ξεθώριασαν, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, στο σύνολο του αραβικού κόσμου, οι ΗΠΑ βρέθηκαν να ακολουθούν το νήμα των εξελίξεων, αντιδρώντας ενίοτε σπασμωδικά και με αρκετή καθυστέρηση, επιδεικνύοντας είτε επιφυλακτικότητα και αναποφασιστικότητα να ηγηθούν, είτε απλώς αμφιβολία περί τί δέον πράξει⁸⁸. Αρχικά οι «επαναστάσεις» στο πλαίσιο της αραβικής άνοιξης εκτιμήθηκε ότι εξυπηρετούσαν τις αμερικανικές στοχεύσεις για την περιοχή, υπό την έννοια ότι μπορούσαν δυνητικά να συμβάλουν στον εκδημοκρατισμό των εν λόγω χωρών, εφ' όσον αποφάσιζαν τελικά να «έπαιρναν τις τύχες στα χέρια τους».

Υπό την πίεση των αναπόδραστων αυτών εξελίξεων, ο Obama αναγκάστηκε να αναθεωρήσει την προσέγγισή του για τις προτεραιότητες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και τη θέση της στο διεθνές σύστημα ισχύος, στη βάση ρεαλιστικών επιχειρημάτων. Έκρινε ότι οι ΗΠΑ ούτε μπορούσαν, ούτε θα έπρεπε να σταθούν εμπόδιο στο κύμα αλλαγών, που διαχεόταν στην περιοχή. Η ανατροπή των υφιστάμενων πολιτικών ισορροπιών θα μπορούσε, ενδεχομένως, εφ' όσον

⁸⁷ Ο Λευκός Οίκος κατά την προεδρία του Obama είχε την τάση να υπεισέρχεται σε "micromanagement", προκαλώντας περιττές εντάσεις με τα επιμέρους Υπουργεία και Υπηρεσίες, συναφώς βλ. Derek Chollet, *"The Long Game"*, (Public Affairs, New York, 2016).

⁸⁸ Derek Chollet, *"The Long Game"*, (Public Affairs, New York, 2016).

πραγματοποιείτο με οργανωμένο τρόπο, να αποβεί επωφελής για τα αμερικανικά συμφέροντα. Στο πνεύμα αυτό, πήρε επισήμως θέση έναντι των εξελίξεων στην Αίγυπτο, στρατηγικό εταίρο των ΗΠΑ στην περιοχή, ενθαρρύνοντας την απομάκρυνση από την εξουσία του Προέδρου Hosni Mubarak και προσδοκώντας ότι η ομαλή μετάβαση θα κατεύναζε τις εντάσεις και η χώρα θα επανερχόταν σύντομα σε φυσιολογική ροή. Πρόθεσή του ήταν οι ΗΠΑ να σταθούν εν προκειμένω με το μέρος της «αλλαγής». Η Αραβική Άνοιξη αποτελούσε έναυσμα για να απαντηθούν καίρια ερωτήματα όπως: ποια είναι τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ και πώς αυτά επηρεάζουν την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων; πότε, πού και πώς πρέπει οι ΗΠΑ να χρησιμοποιούν την στρατιωτική ισχύ; πώς πρέπει να αντιμετωπίζεται η σύγκρουση μεταξύ αρχών και συμφερόντων των ΗΠΑ; Σε ορισμένες περιπτώσεις οι προσπάθειες του Προέδρου Obama να δώσει απαντήσεις στα ανωτέρω υπήρξαν επιτυχημένες. Σε άλλες, όμως, όπως η διαχείριση των κρίσεων στη Μέση Ανατολή, η αποτελεσματικότητά του τίθεται εν αμφιβόλω.

Εις ό,τι αφορά τη Λιβύη, ειδικότερα, το 2011 επαναστάτες εξεγέρθηκαν κατά του δικτατορικού καθεστώτος Qaddafi και σχεδόν κατάφεραν να τον εκδιώξουν από την εξουσία, όταν τελικά αυτός αντεπιτέθηκε, οδηγώντας την έκρυθμη κατάσταση σε πλήρη κλιμάκωση της βίαιης σύγκρουσης. Οι εξεγερθέντες απευθύνθηκαν τότε στο NATO για προστασία και οι στρατιωτικοί επιτελείς του Obama εισηγήθηκαν την επιβολή «ζώνης απαγόρευσης πτήσεων» (no-fly zone), εντός της οποίας το NATO θα κατέρριπτε κάθε ιπτάμενο λιβυκό στρατιωτικό αεροσκάφος. Ο Obama απέρριψε τη λύση ως «ημίμετρο», που δεν θα εμπόδιζε τις ειδεχθείς σφαγές στις αιματηρότατες συγκρούσεις, που συνέχιζαν να μαίνονται στη χώρα. Στη λογική αυτή, ενέκρινε το πιο φιλόδοξο σχέδιο να διεξαχθεί εκστρατεία αεροπορικών βομβαρδισμών κατά του Qaddafi, προκειμένου να διευκολυνθεί η νικηφόρος προέλαση των εξεγερθέντων στο πεδίο της μάχης. Ο άμεσος αυτός στόχος θεωρείται ότι επετεύχθη με τη συμμετοχή του NATO και των εταίρων του, καταλήγοντας σε νίκη των επαναστατών και εκδίωξη του Qaddafi, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι στη συνέχεια η κατάσταση κακοφόρμισε και σύντομα η χώρα βυθίστηκε εκ νέου στο χάος της βίας και της τρομοκρατίας, με τη Λιβύη να αποτελεί έως και σήμερα ένα ακόμη «αποτυχημένο» κράτος⁸⁹. Σε μία προσπάθεια αποτίμησης των επιλογών του στην περίπτωση της Λιβύης και με διάθεση αυτοκριτικής, ο Πρόεδρος Obama

⁸⁹ Jonathan Chait, *Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail*, (Harper Collins, New York, 2017).

απέδωσε την αποτυχία εξεύρεσης βιώσιμης λύσης εν προκειμένω εν μέρει σε αμερικανική «ανικανότητα» και κυρίως στην παθητικότητα των συμμάχων των ΗΠΑ (βλ. Γαλλία και Η.Β.), αλλά και στην άκαμπτη ισχύ των φυλάρχων⁹⁰.

Το 2011 άρχισε να εκτυλίσσεται η κρίση στη Συρία, η οποία έμελλε να καταστεί η μεγαλύτερη διεθνής πρόκληση για την κυβέρνηση Obama και τον ίδιο προσωπικά. Εμπνεόμενοι από αυθόρμητες - λιγότερο ή περισσότερο - λαϊκές εξεγέρσεις σε άλλες αραβικές χώρες, στο πλαίσιο της αποκαλούμενης «αραβικής άνοιξης», διαδηλωτές ξεχύθηκαν στους δρόμους της Δαμασκού και άλλων συριακών πόλεων κατά του αυταρχικού καθεστώτος Assad. Στην περίπτωση της Συρίας, ωστόσο, ο Obama τήρησε διαφορετική στάση έναντι των υπολοίπων αραβικών χωρών. Αντιμέτωπος με φρικτές επιλογές εκ προοιμίου, ο Πρόεδρος επέλεξε την ασφαλέστερη οδό, ήτοι την ελαχιστοποίηση του κινδύνου εμπλοκής των ΗΠΑ, αποδεχόμενος ότι ο συριακός λαός θα «αφηνόταν στην τύχη του». Αυτό που βάρυνε εν προκειμένω στη λήψη της απόφασης, με άγνωστο τον παράγοντα των απορρήτων πληροφοριών στη διάθεση του Αμερικανού Προέδρου, είναι το αντικειμενικό γεγονός ότι δεν ήταν σε θέση ασφαλώς να διαχωρίσει και να εμπιστευθεί συγκεκριμένη ομάδα εξεγερθέντων, η οποία θα μπορούσε να εξοπλισθεί και να εκπαιδευθεί καταλλήλως, για να προβεί σε καθεστωτική ανατροπή (κατά τα ειωθότα στην αμερικανική εξωτερική πολιτική υπό το δόγμα Reagan).

Η επιλογή αυτή, αν και πέτυχε να κρατήσει τα αμερικανικά στρατεύματα μακριά από έναν ακόμη αιματηρό και κοστοβόρο πόλεμο, εκτιμάται ως καταλυτική. Και τούτο διότι ενέτεινε την εμφύλια σύρραξη στη χώρα και την ανθρωπιστική κρίση ως επακόλουθό της, η οποία με τη σειρά της οδήγησε, αφ' ενός στις πρωτοφανείς προσφυγικές ροές προς την Ευρώπη (με γνωστά αποτελέσματα), αφ' ετέρου δέ επέτρεψε την εμφάνιση και εξάπλωση του ISIS στη περιοχή, της σημαντικότερης τρομοκρατικής πρόκλησης, που αντιμετώπισε η Δύση στη σύγχρονη εποχή. Οι συνέπειες των επιλογών Obama στην κρίση της Συρίας θα τροφοδοτούν ζωνρό διάλογο για αρκετά χρόνια ακόμη. Αυτό που δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει είναι ότι χειρίσθηκε μάλλον αδέξια το ζήτημα της «κόκκινης γραμμής», την απειλή δηλαδή αμερικανικής επέμβασης, στην περίπτωση που ο Assad θα χρησιμοποιούσε χημικά όπλα εναντίον των πολιτών του. Ο Assad χρησιμοποίησε τα χημικά, όπως

⁹⁰ Jeffrey Goldberg "The Obama Doctrine", *The Atlantic* (April 2016)

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

αποδείχθηκε, αλλά η Obama administration δεν επενέβη, με αποτέλεσμα να πληγεί η αξιοπιστία των ΗΠΑ διεθνώς⁹¹ (περί Συρίας αναλυτικότερα υπό τίτλο IV.1).

Κομβικής σημασίας στο δόγμα Obama υπήρξε η επιλογή του διπλωματικού ανοίγματος προς το Ιράν, ανατρέποντας την ακολουθούμενη αμερικανική πολιτική για τη χώρα αυτή από την εποχή της Ισλαμικής Επανάστασης του 1979 και την ταπεινωτική ομηρία των Αμερικανών Διπλωματών επί 444 ημέρες. Παρά τη διαχρονική ένταση στις σχέσεις Ουάσιγκτων - Τεχεράνης, τροφοδοτούμενη, μεταξύ άλλων, και από τον ανταγωνισμό για την επιρροή στην περιοχή της Μέσης Ανατολής (Λίβανος, Συρία, Περσικός Κόλπος κ.ο.κ), ο Πρόεδρος Obama διατηρούσε ρεαλιστικές προσδοκίες για τη δυνατότητα επίτευξης συμφωνίας με το Ιράν, μη παραβλέποντας το μέγεθος της πρόκλησης και τους κινδύνους, που εγκυμονούσε το εγχείρημα. Για τη στρατηγική επιλογή της εξομάλυνσης των αμερικανο-ιρανικών σχέσεων επικρίθηκε σφόδρα στο εσωτερικό των ΗΠΑ, δέχθηκε καταγιμιστικά πυρά από την Ρεπουμπλικανική αντιπολίτευση και το εβραϊκό λόμπι, αλλά επέμεινε αταλάντευτος στη θέση του και με επιχειρήματα και πολιτική εφευρετικότητα, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι μάλλον κέρδισε αυτό τον “πόλεμο” (αναλυτικότερα περί Ιράν υπό τίτλο IV.2)⁹².

3. Η στροφή προς την Ασία

Η νέα αμερικανική administration υπό τον Obama έθεσε ως μία εκ των βασικών προτεραιοτήτων της στρατηγικής της τη στροφή (pivot) προς την Ασία, φιλοδοξώντας να καταστούν οι ΗΠΑ ενεργός «εξισορροπιστής» μεταξύ της σταθερά ανερχόμενης Κίνας και των λοιπών κρατών της περιοχής, διά της παροχής διασφαλίσεων εκατέρωθεν και της εμπλοκής σε εποικοδομητικό διάλογο σε περιφερειακό, αλλά και διμερές πλαίσιο. Άλλωστε, ο 44^{ος} Αμερικανός Πρόεδρος είχε γεννηθεί στη Hawaii και έζησε ως παιδί αρκετά χρόνια στην Ινδονησία, κατά συνέπεια η αναβάθμιση των σχέσεων με την Ασία αποτελούσε μέρος της κοσμοθεωρίας του. Για τον Obama, η δυναμική, πλούσια σε ευκαιρίες και δυνατότητες Ασία, αποτελεί το μέλλον σε σχέση με τη γηρασμένη Ευρώπη και αξίζει μεγαλύτερη προσοχή από πλευράς Ουάσιγκτων. Επίσης, η άνοδος της Κίνας

⁹¹ Jonathan Chait, *Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail*, (Harper Collins, New York, 2017).

⁹² Jonathan Chait, *Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail*, (Harper Collins, New York, 2017).

αποτελεί πρόκληση, η οποία θα έπρεπε, κατά τον Αμερικανό Πρόεδρο, να παρακολουθείται πολύ στενά.

Η στοχευεμένη αυτή πολιτική στροφή της Ουάσιγκτων σχεδιάστηκε κατά τρόπον, ώστε να είναι αρκούντως ευρεία για να δύναται να παράσχει ικανές εγγυήσεις ασφαλείας στους συμμάχους των ΗΠΑ στην Ασία, αλλά και αρκούντως περιορισμένη για να μην προκαλέσει αντίποινα από πλευράς Κίνας. Στο πλαίσιο αυτό προωθήθηκαν πρωτευόντως ενισχυμένες διμερείς εμπορικές συμφωνίες με συγκεκριμένες χώρες της Ασίας και του Ειρηνικού (Ιαπωνία, Σιγκαπούρη, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία), ενώ σε περιφερειακό επίπεδο υπεγράφη 4.2.2016 από τις ΗΠΑ και 11 ακόμη χώρες (Αυστραλία, Μπρουνέι, Καναδάς, Χιλή, Ιαπωνία, Μαλαισία, Μεξικό, Νέα Ζηλανδία, Περού, Σιγκαπούρη, Βιετνάμ) η “Trans-Pacific Partnership Agreement” (TPP), η οποία προέβλεπε στενότερη συνεργασία μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών για την προώθηση του εμπορίου (δημιουργία του μεγαλύτερου ενιαίου εμπορικού χώρου στην Ασία) και της καινοτομίας, τη διευκόλυνση επενδύσεων και την ενίσχυση της συλλογικής ασφαλείας⁹³.

Ειδικότερα, η Obama administration προέβαλε το σλόγκαν «στροφή προς την Ασία» (pivot to Asia), σε μία προσπάθεια να υπερκερασθεί η εμμονή της Ουάσιγκτων τις τελευταίες δεκαετίες με την περιοχή της Μέσης Ανατολής και να κατευθυνθεί προς την Ανατολική Ασία, όπου Κίνα και Ινδία είχαν αρχίσει να αναδεικνύονται σε μελλοντικές υπερδυνάμεις. Και ως προς τις σχέσεις των ΗΠΑ με τις δύο αυτές χώρες, η στρατηγική του Obama, βασισμένη στο ρεαλισμό και την εξισορρόπηση θα πρέπει να θεωρείται ότι απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, καταλήγοντας σε επιτυχή σύναψη ιστορικών συμφωνιών μεταξύ ΗΠΑ-Ινδίας (υπογραφή τον Αύγουστο 2016 διμερούς στρατιωτικής συμφωνίας για τη λειτουργία εκατέρωθεν χερσαίων, εναέριων και ναυτικών βάσεων για επισκευή και ανεφοδιασμό, με στόχο ακριβώς την αντιμετώπιση της κινεζικής απειλής⁹⁴) και ΗΠΑ-Κίνας⁹⁵ (συμφωνία για τον περιορισμό εκπομπών τους στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της κλιματικής

⁹³ Η συμφωνία δεν επικυρώθηκε από τις ΗΠΑ και ως εκ τούτου δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ εις ό,τι τις αφορά, καθώς ο διάδοχος του Obama, Πρόεδρος Trump, απέσυρε τις ΗΠΑ από τη Συμφωνία σε μία από τις πρώτες ενέργειες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του. Η συμφωνία εξακολουθεί, ωστόσο, να ισχύει για υπόλοιπες 11 χώρες-μέρη της: https://en.wikipedia.org/wiki/Trans-Pacific_Partnership

⁹⁴ <https://www.reuters.com/article/us-india-usa-military-idUSKCN114241>

⁹⁵ <https://www.brookings.edu/opinions/assessing-u-s-china-relations-under-the-obama-administration/>

αλλαγής το Νοέμβριο 2014, συμφωνία για τον Κυβερνοχώρο τον Σεπτέμβριο 2015⁹⁶).

Ιστορικής σημασίας υπήρξε το άνοιγμα της Obama administration προς τη Βιρμανία, με την επίσκεψη, που πραγματοποίησε εκεί το Νοέμβριο του 2012 (πρώτος εν ενεργεία Αμερικανός Πρόεδρος που επισκέφθηκε τη χώρα)⁹⁷, σε μία προσπάθεια έμπρακτης στήριξης στις εξελίξεις υπό την ηγεσία του Προέδρου Thein Sein (απελευθέρωση της Aung Suu Kyi και εκλογή της στο Κοινοβούλιο, μεταρρύθμιση της εργατικής νομοθεσίας, απαγόρευση της παιδικής εργασίας, άνοιγμα Γραφείου του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στη Ρανγκούν, απελευθέρωση πολιτικών αιχμαλώτων, κ.α.). Κατά την επίσκεψή του ο Obama, συνοδευόμενος από την ΥΠΕΘ Hillary Clinton, ανακοίνωσε τη χαλάρωση των κυρώσεων, την αναβίωση του προγράμματος αμερικανικής ανθρωπιστικής βοήθειας προς τη Βιρμανία (ύψους 170 εκατομμυρίων δολαρίων) και την ίδρυση Γραφείου της USAID στην πρωτεύουσα Ρανγκούν για το σκοπό αυτό, ενώ υπεγράφη και διακρατική συμφωνία “πυρηνικών διασφαλίσεων”. Άφησε δέ να εννοηθεί σαφώς ότι περαιτέρω βήματα εκδημοκρατισμού από την κυβέρνηση θα επιβραβεύονταν. Ο Obama απηύθυνε δημόσια ομιλία στο Πανεπιστήμιο της πόλης, στην οποία έκανε ρητή αναφορά στην ανάγκη προστασίας των μειονοτήτων στη χώρα, προώθησης στιβαρών μεταρρυθμίσεων και εφαρμογής μέτρων στο πλαίσιο της διαδικασίας πολιτικής συμφιλίωσης μετά την πολυετή εμφύλια διαμάχη. Το αμερικανικό άνοιγμα στη Βιρμανία διευκόλυνε τη σύσφιξη των σχέσεων με την ΕΕ και την Αυστραλία, που έσπευσαν με τη σειρά τους να συνάψουν συμφωνίες συνεργασίας με τη νέα κυβέρνηση της δεύτερης πιο φτωχής χώρας στην Ασία. Ο Αμερικανός Πρόεδρος επισκέφθηκε εκ νέου τη Βιρμανία δύο χρόνια αργότερα το 2014, αλλά η θετική «δυναμική» των πρώτων ετών διακυβέρνησης του Thein Sein είχε ήδη αρχίσει να ξεθωριάζει και οι αρχικές προσδοκίες εκδημοκρατισμού της χώρας να διαψεύδονται⁹⁸.

Επίσης, σημαντική επιτυχία της “στροφής προς την Ασία” της διακυβέρνησης Obama υπήρξε η αναθέρμανση των σχέσεων με το Βιετνάμ σε σειρά τομέων, όπως η εκπαίδευση, επιστήμη, τεχνολογία, κλιματική αλλαγή, δημόσια υγεία και ασφάλεια.

⁹⁶ <https://thediplomat.com/2017/01/evaluating-the-us-china-cybersecurity-agreement-part-1-the-us-approach-to-cyberspace/>

⁹⁷ <https://www.thedailybeast.com/obama-does-delicate-dance-on-historic-visit-to-burma>

⁹⁸ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-13/obama-visits-myanmar-a-success-story-that-has-soured>

Τον Ιούλιο του 2015 ο Αμερικανός Πρόεδρος συναντήθηκε στο Λευκό Οίκο με το Γενικό Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος του Βιετνάμ Nguyen Phu Trong, με στόχο να εξασφαλισθεί η σύμπραξη της εν λόγω χώρας στη Συμφωνία TPP, που τελικά επετεύχθη⁹⁹. Η ενίσχυση της διμερούς και περιφερειακής συνεργασίας ΗΠΑ - Βιετνάμ θεωρήθηκε από τις μεγαλύτερες επιτυχίες της εξωτερικής πολιτικής του Obama, που δικαίωνε την εμμονή του στην πολιτική της αναβάθμισης της αμερικανικής παρουσίας στην Ασία. Δημοσκοπήσεις στο Βιετνάμ κατέγραφαν φιλική διάθεση των πολιτών προς τις ΗΠΑ σε ποσοστό 80% του πληθυσμού, τάση που επικρατούσε και σε άλλες ασιατικές χώρες, όπως η Μαλαισία, οι Φιλιππίνες και η Ινδονησία.

Συμπερασματικά, η μεγαλύτερη πρόκληση για τις ΗΠΑ, κατά το δόγμα Obama, παρέμενε η Κίνα και ο τρόπος που η ισχύς της θα εξελισσόταν. Εάν η Κίνα συνέχιζε να αναπτύσσεται ειρηνικά, τότε θα μπορούσε να αποτελέσει εταίρο των ΗΠΑ, με τον οποίο θα μοιράζονταν δυνατότητες (capabilities), αλλά και τις ευθύνες και τα βάρη της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Εάν, αντίθετα, η Κίνα μετακινηθεί προς τον εθνικισμό και τον στυγνό ανταγωνισμό, τότε η σύγκρουση μεταξύ των δύο θα καταστεί αναπόφευκτη, με τεράστιες συνέπειες για την παγκόσμια ισορροπία ισχύος¹⁰⁰. Στη λογική αυτή, η «στροφή προς την Ασία» του Προέδρου Obama δεν μπορούσε παρά να αποτελεί την ύψιστη προτεραιότητα της κυβέρνησής του, υπό την προϋπόθεση ότι κρίσεις στη Μέση Ανατολή και αλλού δεν θα απορροφούσαν εξ ανάγκης το ενδιαφέρον της Ουάσιγκτων.

4. Οι σχέσεις με τη Ρωσία

Ως προς τη Ρωσία, η στρατηγική του Obama, γνωστή ως “reset button”, επεδίωκε να αντικαταστήσει την ένταση στις αμερικανο-ρωσικές σχέσεις, που επικράτησε επί προεδρίας Bush, με μία αποτελεσματικότερη διπλωματία, που θα επέτρεπε στις δύο χώρες να συνεργάζονται σε τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος, χωρίς να προβούν – τουλάχιστον φαινομενικά – σε υποχωρήσεις επί θεμάτων απομένων εθνικών τους συμφερόντων.

⁹⁹ <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/07/07/remarks-president-obama-and-general-secretary-nguyen-phu-trong-vietnam>

¹⁰⁰ Jeffrey Goldberg “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016), <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

Το καλοκαίρι του 2008, πριν την ανάδειξη του Obama στη θέση του Αμερικανού Προέδρου, ο τότε Πρωθυπουργός της Ρωσίας Vladimir Putin ενορχήστρωσε επέμβαση της Μόσχας στις ρωσόφωνες περιοχές της Αμπχαζίας και Νότιας Οσσετίας (μέρος της επικράτειας της Γεωργίας). Η κυβέρνηση Bush καταδίκασε απερίφραστα τη ρωσική επιθετικότητα και πάγωσε ουσιαστικά και τυπικά τις σχέσεις Μόσχας-Ουάσιγκτων. Από πλευράς του, ο νεοεκλεγείς Πρόεδρος Obama προέκρινε την επανέναρξη διαπραγματεύσεων με τη Ρωσία, εστιάζοντας σε ζητήματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος, όπως η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η σταθεροποίηση του Αφγανιστάν και η μείωση τη διασποράς πυρηνικών όπλων. Οι ΗΠΑ επ' ουδενί συγχωρούσαν ή ανέχονταν την παράνομη ρωσική επιθετικότητα στη Γεωργία, την οποία συνέχιζαν να καταδικάζουν απερίφραστα, για το λόγο αυτό παρείχαν ενισχυμένες εγγυήσεις ασφαλείας σε γειτονικές της Ρωσίας χώρες (ενισχυμένη συνεργασία σε πλαίσιο ΝΑΤΟ). Παράλληλα, όμως, εμφανίζονταν αποφασισμένες να συνεχίσουν τις προσπάθειες συνεργασίας με τη Μόσχα σε άλλους τομείς, θεωρώντας ότι μέσα από το διάλογο και τις διπλωματικές πιέσεις, η Ρωσία θα καθίστατο εν τέλει περισσότερο υπεύθυνος παίχτης σε περιφερειακό επίπεδο.

Σημειωτέον ότι το ζήτημα της διασποράς των πυρηνικών όπλων είχε απασχολήσει τον Obama από την περίοδο της θητείας του στην Αμερικανική Γερουσία το 2005 - 2008 (όπου προώθησε από κοινού με το Ρεπουμπλικανό Γερουσιαστή της Ιντιάνα Richard Lugar νομοσχέδιο για το θέμα). Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας ο υποψήφιος Πρόεδρος δεσμευόταν ότι θα προωθήσει τις διεθνείς πρωτοβουλίες για παγκόσμιο πυρηνικό αφοπλισμό, επισείοντας τον κίνδυνο της διασποράς των πυρηνικών όπλων, ιδίως στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, και του πιθανού ενδεχομένου να καταλήξουν στην κατοχή ακραίων, ριζοσπαστικοποιημένων, τρομοκρατικών ομάδων, όπως η Al-Qaida. Ως Πρόεδρος επιχείρησε συστηματικά, ως εικός, να υποβαθμίσει τον κίνδυνο των συμβατικών τρομοκρατικών επιθέσεων, ενέτεινε, όμως, τις προειδοποιήσεις για τον κίνδυνο πυρηνικής τρομοκρατικής επίθεσης. Στο πνεύμα αυτό, επένδυσε σημαντικό διπλωματικό κεφάλαιο στο ζήτημα της πυρηνικής ασφάλειας, με επιτυχή αποτελέσματα. Κατόρθωσε να πείσει τις κυβερνήσεις πρώην σοβιετικών χωρών, όπως η Λευκορωσία και η Ουκρανία, να παραδώσουν τα αποθέματά τους εμπλουτισμένου ουρανίου, ενώ το 2010 πέτυχε την κύρωση από τη Γερουσία (με στήριξη και της μετριοπαθούς πτέρυγας του ρεπουμπλικανικού κατεστημένου

εξωτερικής πολιτικής) της Συνθήκης New START με τη Ρωσία, η οποία δέσμευε και τις δύο χώρες σε μείωση των πυρηνικών τους αποθεμάτων έως το 2021¹⁰¹.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 2014, η ρωσική επιθετικότητα εκδηλώθηκε εκ νέου στην γειτονική Ουκρανία, με την επέμβαση και παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας, προκαλώντας ευθέως ΗΠΑ και Ευρώπη σε επίδειξη ισχύος. Σύσσωμη η διεθνής κοινότητα, συμπεριλαμβανομένης της Ουάσιγκτων, αντέδρασε, καταδικάζοντας ρητά και σε ιδιαίτερα υψηλούς τόνους την επιθετική πολιτική της Μόσχας. Επιπροσθέτως, ΗΠΑ και ΕΕ, εταίροι και σύμμαχοί τους στο ΝΑΤΟ, επέβαλαν πυκνό πλέγμα ιδιαίτερα αυστηρών κυρώσεων κατά της Ρωσίας, επιφέροντας υπολογίσιμο πλήγμα στη ρωσική οικονομία, την οποία συρρίκνωσαν, αλλά, ως διεφάνη τελικώς, δεν κατόρθωσαν να «γονατίσουν». Οι σχέσεις της Δύσης με τη Ρωσία επιδεινώθηκαν σφόδρα, φθάνοντας στο χειρότερο επίπεδο από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Ο Obama, όμως, δεν «σήκωσε το γάντι» στη ρωσική πρόκληση. Αντιθέτως, πιστός στις αρχές του δόγματός του, προέκρινε την ανάληψη συλλογικής δράσης από τη διεθνή κοινότητα, αξιοποιώντας τα διαθέσιμα εργαλεία «ήπιας ισχύος» των ΗΠΑ (μεταξύ άλλων, πέτυχε την έκδοση Απόφασης στο πλαίσιο του ΟΗΕ, με οποία καταδικάστηκε η ρωσική επέμβαση στην Ουκρανία, επιβεβαιώθηκε η παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας και η Μόσχα απομονώθηκε διεθνώς)¹⁰². Η Ουκρανία, κατά τη ρεαλιστική θεώρησή του, αποτελούσε ζωτικό συμφέρον της Ρωσίας, αλλά όχι των ΗΠΑ και, ως εκ τούτου, ό,τι κι αν έπραττε η Ουάσιγκτων, η χώρα αυτή (που δεν ανήκει στο ΝΑΤΟ) θα εξακολουθούσε να είναι ευάλωτη στη ρωσική στρατιωτική ηγεμονία¹⁰³.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, παρά την έντονη κριτική, που ασκήθηκε στον Obama από τους Ρεπουμπλικανούς για την παθητική στάση του στο ζήτημα της προσάρτησης της Κριμαίας από τη Ρωσία, την οποία ερμήνευσαν ως «ένδειξη αδυναμίας» της αμερικανικής κυβέρνησης, στην πραγματικότητα ο Πρόεδρος δεν έπραξε διαφορετικά από προκατόχους του σε ανάλογες περιστάσεις. Η ιστορική ανάλυση σε όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αποδεικνύει ότι οι Αμερικανοί Πρόεδροι υπήρξαν πάντα εφεκτικοί να απαντήσουν σε στρατιωτικές προκλήσεις

¹⁰¹ https://en.wikipedia.org/wiki/New_START

¹⁰² Μη δεσμευτική νομικά Απόφαση ΓΣ ΟΗΕ 68/262 από 27.3.2014 περί «Εδαφικής Ακεραιότητας Ουκρανίας», η οποία υπερψηφίσθηκε από 100 κ-μ, 11 ψήφους κατά και 58 αποχές: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_General_Assembly_Resolution_68/262

¹⁰³ Jeffrey Goldberg “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016), <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

της Ρωσίας εντός της δικής της σφαίρας επιρροής. Πολιτικοί άνδρες, όπως οι Eisenhower, Johnson και Reagan, «επέτρεψαν» στην τότε Σοβιετική Ένωση να επέμβει σε Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία και Πολωνία αντίστοιχα, χωρίς να απαντήσουν στην πρόκληση άμεσα και με στρατιωτική αποφασιστικότητα¹⁰⁴. Η «διετή προσέγγιση» προς τη Ρωσία, ήτοι αφ' ενός η ενίσχυση της «άμυνας και αποτροπής» και, αφ' ετέρου, η διατήρηση ανοικτών των διαύλων επικοινωνίας με τη Μόσχα προκρίθηκε ως η προσφορότερη λύση, όχι μόνον από πλευράς Ουάσιγκτων, αλλά και από το σύνολο των κ-μ NATO και την ίδια τη Βορειοατλαντική Συμμαχία και εξακολουθεί να αποτελεί τον πυλώνα των σχέσεων με τη Μόσχα έως και σήμερα, παρά την ιδιαίτερη δοκιμασία, την οποία αυτές διέρχονται.

Αποτέλεσμα της ήπιας, αλλά συνεπούς πολιτικής του Obama ως ανωτέρω, ήταν η κεντρική και ανατολική Ευρώπη να προσδεθεί ακόμη πιο στενά στο άρμα της Δύσης και του NATO, συσφίγγοντας περαιτέρω τους δεσμούς με την Ουάσιγκτων και αναγνωρίζοντας το ηγετικό της ρόλο στο παγκόσμιο σύστημα ισχύος. Στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στην Ουαλία (5.9.2014) ενεκρίθη το “Readiness Action Plan” (RAP), μία συνεκτική και ολοκληρωμένη δέσμη νατοϊκών μέτρων για την ενίσχυση της συλλογικής ασφάλειας στα σύνορα του NATO προς αντιμετώπιση των εκ Ρωσίας προερχομένων προκλήσεων (συνεχής εναέρια, επίγεια και θαλάσσια παρουσία νατοϊκών δυνάμεων στην ανατολική πτέρυγα της Συμμαχίας, ιδίως σε Πολωνία, Λιθουανία, Εσθονία και Λετονία), το οποίο εξειδικεύθηκε περαιτέρω κατά τη Σύνοδο Κορυφής της Βαρσοβίας (8-9.7.2016)¹⁰⁵, με τη δημιουργία της ενισχυμένης Προκεχωρημένης Παρουσίας (enhanced Forward Presence - eFP), αλλά και την προσαρμοσμένη Προκεχωρημένη (tailored Forward Presence - tFP) στη Μαύρη Θάλασσα. Παράλληλα, εντατικοποιήθηκε ο διάλογος του NATO με Γεωργία και Ουκρανία για την απόκτηση καθεστώτος ενισχυμένης συνεργασίας (MAP), με σαφή αμερικανική ενθάρρυνση.

Σημειωτέον ότι η Ρωσία αυτή καθ' αυτή θεωρείτο, κατά το δόγμα Obama, περιορισμένη απειλή για τις ΗΠΑ. Μία καταρρέουσα Ρωσία, με δημογραφικά, διαρθρωτικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα μη δυνάμενα να λυθούν σε βάθος 20ετίας, δεν θα έπρεπε να ανησυχεί τις πραγματικά ισχυρές ΗΠΑ. Ωστόσο,

¹⁰⁴ Jonathan Chait, “Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail”, (Harper Collins, New York, 2017).

¹⁰⁵ https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm και https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

αναγνώριζε ότι η πολιτική, που εφήρμοξε ο Ρώσος Πρόεδρος Putin (ιδιαίτερα δημοφιλής στο εσωτερικό της χώρας του και στο χώρο της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών / ΚΑΚ) ήταν ευεπίφορη στην προβολή στρατιωτικής ισχύος, προκειμένου να συντηρείται η εθνικιστική ρητορική του.

5. Κριτική Προσέγγιση

Για τους υποστηρικτές του Προέδρου Obama, η όλη στρατηγική του εμφανίζεται απόλυτα λογική και εφικτή: πόνταρε διπλά στα σημεία εκείνα του κόσμου, όπου η επιτυχία θεωρούνταν πιθανή, εύλογη και φαινομενικά ορθή και, από την άλλη πλευρά, περιορίσε την έκθεση των ΗΠΑ στα υπόλοιπα. Για τους επικριτές του, ωστόσο, τα προβλήματα της Μέσης Ανατολής δεν θα επιλυθούν από μόνα τους και, χωρίς αμερικανική παρέμβαση, θα “κάνουν μετάσταση” σε άλλα “ζωτικά όργανα”.

Το δόγμα Obama επικρίθηκε, μεταξύ άλλων, γιατί παραδεχόταν ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική, σε αρκετές περιπτώσεις, δεν συνήδε με τις «αξίες» (values) της χώρας. Η επιλογή της Obama administration να αποσυρθεί από συγκεκριμένα σημεία του πλανήτη προς δικαίωση των αρχών αυτών (βλ. Ιράκ και Αφγανιστάν), έφερε τη χώρα σε έτι δυσχερέστερη θέση, καθιστώντας την εξωτερική της πολιτική “ανακλαστική” και “παθητική”, χωρίς στρατηγικό όραμα. Επίσης, η “επαναξιολόγηση” της ιστορίας εν είδει αυτοκριτικής και παραδοχής λαθών του παρελθόντος, προσφιλή τακτική του Obama κατά επισκέψεις του σε ξένες χώρες, προκειμένου να “επανατροχοδρομήσει” τις σχέσεις τους με τις ΗΠΑ, στη βάση της αποστασιοποίησης από την πολιτική του/των προκατόχων του, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις σε όλο το πολιτικό φάσμα. Του χρέωσαν εν προκειμένω ότι μετέφερε στο εξωτερικό μία συζήτηση, που έπρεπε να αφορά αποκλειστικά στο εσωτερικό ακροατήριο, διαφορετικά δύναται να έχει επιζήμια αποτελέσματα για το κύρος και τη διεθνή αξιοπιστία της χώρας¹⁰⁶.

Το κύριο σημείο του δόγματος Obama, που συγκέντρωσε τα περισσότερα πυρά από το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα, ήταν ο ορισμός του «εθνικού συμφέροντος» και της «επιθετικότητας» εκ μέρους άλλων χωρών. Κατά τον 44^ο Πρόεδρο των ΗΠΑ η ρωσική επιθετικότητα έναντι της Ουκρανίας, η παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας

¹⁰⁶ Jeffrey Goldberg “The Lessons of Henry Kissinger”, *The Atlantic* (December 2016): <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/12/the-lessons-of-henry-kissinger/505868/>

και η εμπλοκή της Μόσχας στη Συριακή κρίση δεν αξιολογούνταν ως άμεση απειλή κατά των αμερικανικών συμφερόντων, ώστε να δικαιολογείται σθεναρή αντίδραση από πλευράς Ουάσιγκτων. Αντιθέτως, για τη συντηρητική παράταξη στις ΗΠΑ, όπως κατ' εξοχήν εκφραζόταν από τον βετεράνο της εξωτερικής πολιτικής Henry Kissinger, εξελάμβανε ως ύψιστη προτεραιότητα για τα αμερικανικά συμφέροντα τη διατήρηση του ελέγχου (ή τουλάχιστον μη ελέγχου από άλλη ανταγωνιστική δύναμη) επί περιοχών ζωτικού ενδιαφέροντος, όπως η Ευρώπη, η Μέση Ανατολή και η Ασία. Η “ομπαμική”, στενότερη ερμηνεία στο ζήτημα των αμερικανικών συμφερόντων και η εφεκτικότητά του να διαδραματίσουν οι ΗΠΑ τον πρωταγωνιστικό ρόλο ως ηγέτιδας παγκόσμιας δύναμης με όρους στρατιωτικής ισχύος θεωρείται από τους επικριτές του ότι προκάλεσε ανασφάλεια και αβεβαιότητα στους εταίρους, ενώ επέτρεψε σε εχθρούς να δοκιμάζουν τα όρια της αμερικανικής ανοχής (βλ. Συρία του Assad και Ρωσία του Putin)¹⁰⁷.

Παρ όλο που η συντηρητική παράταξη στήριξε την αντικειμενικά επιτυχημένη αντιτρομοκρατική πολιτική του Obama, η οποία άλλωστε αποτελούσε σε μεγάλο βαθμό συνέχεια της πολιτικής του προκατόχου του Bush, ιδίως τα αποτελεσματικά επιλεγμένα χτυπήματα κατά τρομοκρατών με μη επανδρωμένα αεροσκάφη σε Πακιστάν, Σομαλία και Υεμένη, του καταλόγισαν ότι περιορίστηκε σε αυτή, χωρίς να προωθήσει μία δημιουργική, ολοκληρωμένη πολιτική για την περιοχή της Μέσης Ανατολής, θέτοντας το πλαίσιο και τους όρους για την αντιμετώπιση των προκλήσεων σε βάθος χρόνου¹⁰⁸. Η διπλωματία, κατά την άποψή τους, δεν πρέπει να διακρίνεται από την ισχύ¹⁰⁹.

Αρκετοί επικριτές του δόγματος Obama συγκρίνουν τον 44^ο Πρόεδρο με τον Carter, υποστηρίζοντας ότι αφήνει ως παρακαταθήκη μια εξωτερική πολιτική «αδράνειας, μεταμέλειας και ταπείνωσης». Αναγνωρίζουν αδιαμφισβήτητα προσόντα του, όπως ευφυΐα, προσαρμοστικότητα, αναλυτική ικανότητα, αυτο-πειθαρχία, διαλεκτική προσέγγιση και όρεξη για πληροφόρηση, εν τούτοις αξιολογούν ότι η εξωτερική του

¹⁰⁷ “...To many leaders around the world, Obama remains a puzzle after eight years in office. They don't know what to make of him or of America's current diversions... We have been too indulgent in challenging what used to be considered core national beliefs...”, quote by Kissinger in Jeffrey Goldman “The Lessons of Henry Kissinger”, *The Atlantic* (December 2016): <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/12/the-lessons-of-henry-kissinger/505868/>

¹⁰⁸ Colin Dueck, “The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today” (Oxford University Press, 2015).

¹⁰⁹ Jeffrey Goldman “World Chaos and World Order: Conversations with Henry Kissinger”, *The Atlantic* (November 2016): <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/11/kissinger-order-and-chaos/506876/>

πολιτική σηματοδότησε από αποτυχίες, επιφυλακτικότητα, ασυνέπεια και δυσλειτουργίες. Η αμερικανική επιρροή στη Μέση Ανατολή κατά τη θητεία του μειώθηκε εξ αυτού του λόγου, η εικόνα των ΗΠΑ βελτιώθηκε παροδικά, αλλά οι σχέσεις με τους παραδοσιακούς εταίρους και συμμάχους τραυματίστηκαν λιγότερο ή περισσότερο βαθειά.

IV. Έμφαση στη Μέση Ανατολή

Ο Πρόεδρος Obama υπήρξε συνεπής στο άνοιγμα, που επιχείρησε ήδη από το 2009, προς τους πολίτες των χωρών της Μέσης Ανατολής για την αποκατάσταση των φιλικών σχέσεων με τις ΗΠΑ στη μετά-Bush εποχή¹¹⁰. Ευελπιστούσε ότι ο στόχος θα επιτυγχανόταν διά της προσφοράς αμοιβαίως επωφελών συμφωνιών, διά της διπλωματίας και της απεμπόλησης του πολέμου, με κάθε κόστος, ως εργαλείου εξωτερικής πολιτικής. Επηρεασμένος από Αμερικανούς διανοητές του Μεσοπολέμου (Taft, Hoover, Addams, Dubois), ο Obama αποδεχόταν την “τραγωδία ενός ατελούς διεθνούς συστήματος” και επεδίωκε βελτίωσή του, αργά και σταθερά, μέσα από τη διπλωματία και τη διαπραγμάτευση, αποφεύγοντας, ει δυνατόν, τη «λαίλαπα» μιας γενικευμένης στρατιωτικής σύγκρουσης. Η εφεκτικότητά του, εν προκειμένω, πήγαζε όχι μόνο από απαισιοδοξία για τη λειτουργικότητα / αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής ισχύος, αλλά και επίγνωση των ευρύτερων επιπτώσεών της σε βάθος χρόνου¹¹¹.

Βασική, επίσης, παραδοχή στο δόγμα Obama υπήρξε ότι οι αιτίες για πολλές από τις διενέξεις στη Μέση Ανατολή θα έπρεπε να αναζητηθούν σε βάθος χιλιετίας, ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, οι συγκρούσεις ενθαρρύνθηκαν περαιτέρω από χώρες της περιοχής, τις οποίες η Ουάσιγκτων θεωρούσε (και θεωρεί) συμμάχους της. Η προσέγγιση αυτή, ως εικός, είχε σημαντικό αντίκτυπο στις σχέσεις των ΗΠΑ με χώρες, όπως το Ισραήλ, η Αίγυπτος και η Σαουδική Αραβία.

Κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, οι προσπάθειες του Obama για συμφιλίωση στη Μέση Ανατολή και οι διακηρύξεις του περί “νέας αρχής” στις σχέσεις των ΗΠΑ με τους απανταχού μουσουλμάνους επί τη βάση “αμοιβαίου συμφέροντος και σεβασμού”, περί “ανοχής”, “αναζήτησης κοινού εδάφους” και παραδοχής ότι το

¹¹⁰ Αποκαλυπτική για την προσέγγιση Obama είναι δήλωση του Ρεπουμπλικανού Robert Gates, Υπουργού Άμυνας επί Bush, που όμως διατηρήθηκε στη θέση του και επί Obama, ο οποίος δήλωσε συναφώς: “I found the President quite pragmatic on national security and open to compromise on most issues – or, to put it more crassly, to cutting a deal...Obama was the most deliberative president I worked for”. (Αναπαραγωγή από Απομνημονεύματα Gates Κεφ. 13 “Liberal Internationalism, Law, and the First African American President” σε Julian E. Zelizer (επιμ.), “The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”, (Princeton University Press, 2018).

¹¹¹..”I make this statement mindful of what Martin Luther King Jr. said in this same ceremony years ago: Violence never brings permanent peace. It solves no social problem: it merely creates new and more complicated ones...”,<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2009/obama/26183-nobel-lecture-2009/> επίσης, βλ. David Remnick, “Going the Distance: On and Off the road with Barack Obama”, *The New Yorker* (27.1.2014): <https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick>

“Ισλάμ αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της Αμερικής”, όπως τις διατύπωσε στη διάσημη ομιλία του στο Κάιρο το 2009¹¹², δεν ευδοχώθηκαν. Ο ίδιος ο Obama, λίγα χρόνια αργότερα, παραδέχθηκε ότι με τη Διακήρυξη του Καΐρου αποσκοπούσε αφ’ ενός να πείσει τους Μουσουλμάνους ότι πρέπει να εξετάσουν τα βαθύτερα αίτια των «δεινών» τους, (εννοώντας την έλλειψη προόδου και δημοκρατίας), χωρίς να τα αποδίδουν συλλήβδην στην ύπαρξη του Ισραήλ και την Αμερικανική πολιτική, και αφ’ ετέρου να προωθήσει μία θετική «Αραβική Ατζέντα» για τη βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών στις χώρες της Μέσης Ανατολής. Ως προς αμφότερους στόχους έκρινε ότι απέτυχε¹¹³.

1. Η περίπτωση της Συρίας

Η παρατεταμένη, ιδιαίτερα βίαιη, εμφύλια σύγκρουση στη Συρία από το 2011 που ξέσπασε έως το 2016, στο τέλος της θητείας Obama, μετρούσε 250.000 θύματα, μεταξύ των οποίων περί τις 70.000 άμαχους πολίτες. Το χάος στη χώρα, πέραν της τεράστιας ανθρωπιστικής κρίσης που προκάλεσε, με εκατομμύρια εκτοπισμένους στο εσωτερικό και πρόσφυγες προς τις όμορες χώρες και την Ευρώπη, επέτρεψε να μετατραπεί το έδαφος της Συρίας σε άνδρο της παγκόσμιας τρομοκρατίας.

Η Ουάσιγκτων παρακολουθούσε τις εξελίξεις με σχετική αμηχανία και μάλλον αποστασιοποιημένα. Η βασική γραμμή της κυβέρνησης ήταν ότι, εφ’ όσον δεν απειλούνταν άμεσα αμερικανικά συμφέροντα, δεν ήταν σκόπιμη στρατιωτική επέμβαση ή άλλου είδους στρατιωτική επιχείρηση στη Συρία. Βάσει του δόγματος Obama, η Ουάσιγκτων περιορίστηκε σε συντονισμό με τη διεθνή κοινότητα και ενεργό συμμετοχή στις συζητήσεις και πρωτοβουλίες στο πλαίσιο των αρμοδίων διεθνών οργανισμών για την επίλυση της συριακής κρίσης. Συμμετείχε σταθερά στις διεθνείς διαβουλεύσεις για την εξεύρεση κατάλληλων τρόπων ενίσχυσης της μετριοπαθούς συριακής αντιπολίτευσης και προστασίας των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων στη χώρα, ενώ συνεισέφερε 82 εκατομμύρια δολάρια στη διεθνή ανθρωπιστική βοήθεια προς Σύρους πρόσφυγες και εσωτερικά εκτοπισμένους. Το κύριο μήνυμα της Ουάσιγκτων προς τον Πρόεδρο Assad, το οποίο εξέφραζε ρητά η administration κάθε ευκαιρίας δοθείσης, ήταν ότι είχε χάσει τη

¹¹² Ομιλία Προέδρου Obama στο Κάιρο, 4.6.2009:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/presidents-speech-cairo-a-new-beginning>

¹¹³ Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine”, *The Atlantic*, (April 2016),

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

νομιμοποίησή του και, ως εκ τούτου, έπρεπε να απομακρυνθεί από την εξουσία, επιτρέποντας την ομαλή πολιτική μετάβαση.

Η εκτίμηση της Ουάσιγκτων ήταν ότι ο Assad θα αποχωρούσε οικειοθελώς υπό την ασφυκτική πίεση του διεθνούς παράγοντα, με το σενάριο Mubarak στην Αίγυπτο (αρχές 2011) να επαναλαμβάνεται, αλλά ο Σύρος Πρόεδρος παρέμενε προσκολλημένος στη θέση του, με στήριξη Μόσχας και Τεχεράνης. Προϊόντος του χρόνου και με την κρίση στη Συρία να επιμένει και να καθίσταται ολοένα πιο βίαιη, οι φωνές και εντός της administration (π.χ. της Πρέσβευς των ΗΠΑ σε ΟΗΕ Samantha Power, αλλά και της Υπουργού Εξωτερικών έως 1.2.2013 Hillary Clinton¹¹⁴) για ανάληψη δράσης κατά του συριακού καθεστώτος ενισχύονταν. Από την άλλη πλευρά, στελέχη, όπως ο Υπουργός Άμυνας Robert Gates, εξέφραζαν φόβους για “αμερικανική υπερέκταση” στη Μέση Ανατολή, ενόσω συνεχιζόταν η στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ σε Ιράκ και Αφγανιστάν. Ο Πρόεδρος Obama έκλινε προς την επιφυλακτικότερη τάση (το μότο του εν προκειμένω ήταν “don’t do stupid shit”), θεωρώντας ότι απειλές για τα αμερικανικά συμφέροντα προερχόμενες από τη Μέση Ανατολή, που απαιτούσαν απευθείας αμερικανική στρατιωτική επέμβαση, αποτελούσαν μόνον η Al-Qaida, συνεχείς απειλές κατά της ύπαρξης του Κράτους του Ισραήλ και, στο ίδιο μήκος κύματος, η απόκτηση πυρηνικών όπλων από το Ιράν. Εν μέσω αυτών των αντίρροπων τάσεων, σε μία σολομώντεια λύση, ο Obama ενέκρινε σε πρώτη φάση πρόγραμμα χρηματοδότησης και εκπαίδευσης Σύρων εξεγερθέντων, αλλά αρνήθηκε να εμπλακεί ενεργότερα σε μία ακόμη μεσανατολική κρίση, δεδομένου ότι η πλήρης απαγκίστρωση από Ιράκ και Αφγανιστάν δεν είχε ακόμη υλοποιηθεί.

Στις 20.8.2012, σε συνέντευξη τύπου στο Λευκό Οίκο, ο Αμερικανός Πρόεδρος περιέγραψε σαφώς την προσέγγισή του στη συριακή κρίση, τονίζοντας emphaticά ότι η εξίσωση θα μεταβαλλόταν και η πολιτική των ΗΠΑ θα άλλαζε στην περίπτωση, που το καθεστώς Assad προέβαινε σε χρήση χημικών/βιολογικών όπλων ή εάν τα όπλα αυτά - που αποδεδειγμένα ο Σύρος Πρόεδρος διέθετε - κατέληγαν εις χείρας επικίνδυνων ομάδων¹¹⁵. Η χρήση των χημικών εκλαμβάνετο ως απειλή κατά των

¹¹⁴ Για άποψη Hillary Clinton περί Συρίας και πώς η αποτυχία ενίσχυσης των Σύρων εξεγερθέντων οδήγησε στην άνοδο του ISIS, βλ. Jeffrey Goldberg, *The Atlantic* (10.8.2014): <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2018/05/hillary-clintons-finger-pointing-show-will-cost-the-democrats/559298/>

¹¹⁵... “*We have been very clear to the Assad regime...that a red line for us is we start seeing a whole bunch of chemical weapons moving around or being utilized...that would change my calculus. That*

ίδιων των ΗΠΑ και για το λόγο αυτό συνιστούσε “κόκκινη γραμμή”, όχι μόνον για την προστασία των αμάχων στη Συρία, αλλά και γειτονικών χωρών, όπως το Ισραήλ. Ουδέποτε αυτή η “κόκκινη γραμμή” παραβιαζόταν, η Ουάσιγκτων, κατά δήλωση του ίδιου του Προέδρου Obama¹¹⁶, θα άλλαζε στάση, στη βάση σχεδίων έκτακτης ανάγκης, που είχε ήδη επεξεργασθεί ¹¹⁷. Η “κόκκινη γραμμή” παραβιάστηκε στις 21.8.2013, όταν στην πόλη Ghouta το καθεστώς Assad προέβη σε χρήση χημικών, με 1400 (βάσει αμερικανικών πληροφοριών) καταγεγραμμένα θύματα αθώων πολιτών. Οι ΗΠΑ όφειλαν συνεπώς να αντιδράσουν.

Στον απόηχο της επίθεσης με τα χημικά όπλα, ο αμερικανικός μηχανισμός διαχείρισης κρίσεων ενεργοποιήθηκε, με σειρά συσκέψεων των αρμοδίων οργάνων, προκειμένου να διαμορφωθεί η αμερικανική στάση. Ο Υπουργός Εξωτερικών Kerry τασσόταν κατηγορηματικά υπέρ άμεσης ανάληψης δράσεως, ενώ ο Προσωπάρχης του Λευκού Οίκου McDonough, στον αντίποδα, προειδοποιούσε για τους κινδύνους, που ελλοχεύουν εκ της στρατιωτικής εμπλοκής στη Συρία. Ο Αντιπρόεδρος Joe Biden, ο οποίος είχε πολλάκις αντιταχθεί έντονα στη διατύπωση «κόκκινων γραμμών», με το επιχείρημα ότι «ενδέχεται να καταλήξουν να εφαρμοσθούν», στη δεδομένη συγκυρία τόνιζε emphaticώς ότι «τα μεγάλα κράτη δεν μπλοφάρουν». Άπαντες οι συμμετέχοντες στις εν λόγω συσκέψεις, καθώς και οι στενότεροι σύμμαχοι των ΗΠΑ, όπως το Η.Β. και η Σαουδική Αραβία, ήταν πεπεισμένοι ότι ο Πρόεδρος Obama θα υλοποιούσε την απειλή του περί “κόκκινης γραμμής”. Και όντως, ο Πρόεδρος έδωσε εντολή στο Πεντάγωνο να επεξεργασθεί κατάλογο ενδεδειγμένων στόχων στη Συρία, οπλισμένα μαχητικά αεροσκάφη μετέβησαν στην περιοχή της Μεσογείου και σύσσωμη η αμερικανική στρατιωτική μηχανή τέθηκε σε ετοιμότητα. Σε αντίστοιχη ετοιμότητα τέθηκε και η Γαλλία, η οποία υποστήριζε ενθέρμως την επιλογή της στρατιωτικής εμπλοκής στη Συρία για την απομάκρυνση

would change my equation”...Remarks by the President to the White House Press Corps, 20.8.2012: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps>

¹¹⁶ Η δημόσια αυτή τοποθέτηση του Obama περί «κόκκινης γραμμής» φαίνεται ότι κατέλαβε εξ απήνης και τα στελέχη της administration, βλ. Jeffrey Goldberg “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016).

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

¹¹⁷ ...“*We are following the volatile situation carefully, we have a range of contingency plans*”...Remarks by the President to the White House Press Corps, 20.8.2012: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps>

του Assad, ενώ, αντίθετα, η Γερμανία υπό την Καγκελάρια Merkel διεμήνυσε στον Αμερικανό Πρόεδρο ότι δεν θα συμμετείχε σε εκστρατεία κατά της Συρίας¹¹⁸.

Για μία περίπου εβδομάδα ο κρατικός μηχανισμός στην Ουάσιγκτων, ο τύπος και η διεθνής κοινότητα καλλιεργούσαν, ο καθείς με τον τρόπο του, την προσδοκία ενός αμερικανικού στρατιωτικού χτυπήματος στη Συρία, στη συνέχεια του «εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας», που συντελέστηκε στη Ghouta. Όμως, ο Αμερικανός Πρόεδρος, όπως ο ίδιος παραδέχθηκε αργότερα, διατηρούσε αμφιβολίες και δεν ήταν πεπεισμένος για την επιλογή μιας επίθεσης χωρίς διεθνή (Συμβούλιο Ασφαλείας ΟΗΕ) ή εσωτερική (έγκριση από το Κογκρέσο) νομιμοποίηση. Στην εξίσωσή του αυτή πιθανολογείται ότι βάρυνε ιδιαίτερα και η απόφαση του Βρετανικού Κοινοβουλίου, στις 29.8.2013, να μην χορηγήσει τελικά στην κυβέρνηση Cameron τη σχετική εξουσιοδότηση για στρατιωτική επιχείρηση κατά της Συρίας¹¹⁹.

Δύο ημέρες αργότερα, στις 30.8.2013 ο Υπουργός Εξωτερικών της administration John Kerry απηύθυνε δημόσια ομιλία, σε ιδιαίτερα υψηλούς και δραματικούς τόνους (ασυνήθιστοι για το συγκεκριμένο πολιτικό άνδρα), στην οποία καταδίκασε απερίφραστα την επίθεση στη Ghouta, αφήνοντας σαφώς να διαφανεί η απειλή επικείμενης αμερικανικής (τιμωρητικής) επίθεσης κατά της Συρίας. Ο Kerry δήλωσε ρητώς ότι η επίθεση με τα χημικά επηρέαζε άμεσα στην αξιοπιστία των ΗΠΑ και τα μελλοντικά συμφέροντα των ιδίων και των συμμάχων τους¹²⁰. 90 λεπτά αργότερα στο Λευκό Οίκο, ο Πρόεδρος Obama, επιρρωνύοντας τα λεχθέντα από τον Υπουργό Εξωτερικών του, δήλωνε δημοσίως ότι η χρήση των απαγορευμένων θανατηφόρων χημικών κατά παράβαση των διεθνών κανόνων και η αδράνεια της διεθνούς κοινότητας εν προκειμένω θα έστελνε το μήνυμα ότι οι διεθνείς κανόνες δεν έχουν καμία αξία, γεγονός επικίνδυνο για την ίδια την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ. Στη φάση αυτή φαίνεται πως για τον Αμερικανό Πρόεδρο βάραινε περισσότερο το πλήγμα στην αξιοπιστία των ΗΠΑ και την «αναχαιτιστική της ισχύ», αν και είχε διαμορφωμένη άποψη για τον τρόπο, με τον οποίο προσέγγιζαν

¹¹⁸ Jeffrey Goldberg, "The Obama Doctrine", *The Atlantic* (April 2016),

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

¹¹⁹ "...The President had come to believe that he was walking into a trap - one laid both by allies and by adversaries and by conventional expectations of what an American president is supposed to do...", Jeffrey Goldberg, "The Obama Doctrine", *The Atlantic* (April 2016):

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

¹²⁰ "...It is directly related to our credibility and whether countries still believe the United States when it says something. They are watching to see if Syria can get away with it, because then maybe they too can put the world at greater risk...":

<https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2013/08/213668.htm>

την «αξιοπιστία» της αμερικανικής εθνικής ασφάλειας το Πεντάγωνο, το Υπουργείο Εξωτερικών και διάφορες δεξαμενές σκέψης πέριξ του Λευκού Οίκου, με την οποία δεν συμφωνούσε απόλυτα (*“dropping bombs on someone to prove that you are willing to drop bombs on someone is just about the worst reason to use force”*).

Ενδόμυχα οι αμφιβολίες του Προέδρου Obama για την επίθεση στη Συρία έβαιναν αυξανόμενες και για το λόγο αυτό ανέβαλε διαρκώς την τελική εξουσιοδότηση για την έναρξη της επίθεσης. Τις αμφιβολίες του αυτές εξέφρασε ιδιαίτερω στον Προσωπάρχη του Λευκού Οίκου McDonough, αναζητώντας στηρίγματα και εναλλακτικές διεξόδους από την «παγίδα», στην οποία θεωρούσε ότι κινδύνευε να εγκλωβιστεί. Η κύρια ανησυχία του Obama ήταν ότι, προκειμένου να αποκρούσει την αμερικανική επίθεση, ο Assad πιθανότατα θα χρησιμοποιούσε πολίτες ως «ανθρώπινη ασπίδα» γύρω από στρατιωτικούς στόχους, ενώ το χημικό οπλοστάσιό του θα παρέμενε αλώβητο, αφού ήταν αδύνατο να αποτελέσει στόχο των αμερικανικών πυραυλικών επιδρομών. Επομένως, οι ΗΠΑ θα ενεπλέκοντο σε μία αμφίβολης κατάληξης στρατιωτική σύρραξη στη Μέση Ανατολή, χωρίς να δύνανται να εξασφαλίσουν την επιτυχία του βασικού στόχου, για τον οποίο αυτή η εκστρατεία θα επιχειρείτο εξ αρχής. Επιπλέον, η ανάληψη, για μία ακόμη φορά, μονομερούς στρατιωτικής δράσης από την Ουάσιγκτων, χωρίς εξουσιοδότηση του ΣΑ ΟΗΕ, θα αποδυνάμωνε, κατά τη θεώρηση του Obama, την αμερικανική αξιοπιστία, παρά θα την ενίσχυε. Άλλωστε, επί του συριακού εδάφους βρισκόταν σε εξέλιξη αποστολή διεθνών επιθεωρητών του ΟΗΕ για τη διαλεύκανση των συνθηκών της επίθεσης στη Ghouta, την ακεραιότητα των οποίων δεν μπορούσαν να εγγυηθούν οι στρατιωτικοί επιτελείς του Αμερικανού Προέδρου. Και, επιπλέον, στις συγκρούσεις επί του εδάφους στη Συρία ενεπλέκοντο και αρκετοί άλλοι δρώντες, όπως η Τουρκία, η Ρωσία, το Ιράν, ακραίοι Ισλαμιστές, με την κατάσταση να είναι ιδιαίτερω σύνθετη και θολή.

Υπό το φως όλων αυτών των παραμέτρων, ο Obama, αιφνιδιαζοντας τους πάντες, αποφάσισε με ολύμπια ψυχραιμία και διαύγεια πνεύματος να παραπέμψει το ζήτημα για ψηφοφορία στο Κογκρέσο, πιστός στη θεμελιώδη αρχή του δόγματός του ότι η εκτελεστική εξουσία εις ό,τι αφορά ζητήματα εθνικής ασφαλείας δεν είναι απεριόριστη. Στις επεισοδιακές ημέρες, που ακολούθησαν, κατεδείχθη ότι η πλειοψηφία των μελών του Κογκρέσου συμμεριζόταν τις αμφιβολίες του Προέδρου

για τη χρήση στρατιωτικής ισχύος στη Συρία και το αυτό ίσχυε και για σημαντική μερίδα της αμερικανικής κοινής γνώμης.

Η «υπαναχώρηση» του Αμερικανού Προέδρου προκάλεσε τεκτονικές αντιδράσεις, τόσο στο εσωτερικό των ΗΠΑ, όσο και στους διεθνούς εταίρους τους. Το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα, πρωτοστατούντων των Γερουσιαστών McCain και Graham, έπνεε τα μένεα για τον «αναποφάσιστο και αδύναμο» Πρόεδρο, ενώ σημαντικοί τριγμοί προεκλήθησαν και στους κόλπους της ίδιας της administration, καθώς οι Υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας Kerry και Hagel είχαν εν τοις πράγμασι απαξιωθεί και παραγκωνισθεί από τη μη αναμενόμενη αλλαγή πλεύσης του Προέδρου. Γαλλία, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ιορδανία και το σουνιτικό εν γένει Ισλάμ επέκριναν απερίφραστα την αμερικανική “προδοσία”. Οι εξελίξεις, ωστόσο, ήταν ραγδαίες, μη αφήνοντας περιθώρια μακρών και άσκοπων αντιπαραθέσεων. Μία εβδομάδα αργότερα, κατά τη Σύνοδο Κορυφής των G20 στην Αγία Πετρούπολη (5-6.9.2013)¹²¹, οι Πρόεδροι Obama και Putin ήρθαν σε συνεννόηση για το ζήτημα του χημικού οπλοστασίου του Assad, ανοίγοντας το δρόμο για την υιοθέτηση Απόφασης του ΣΑ ΟΗΕ για το θέμα (UN Security Council Resolution 2118/27.9.2013)¹²². Η αμερικανο-ρωσική συνεργασία εν προκειμένω απέδωσε τα μέγιστα και μέσα σε διάστημα ενός περίπου έτους, με τη σύμπραξη του Συριακού καθεστώτος και υπό την επίβλεψη του ΟΗΕ, παρεδόθησαν και κατεστράφησαν 600 τόνοι χημικών¹²³.

Ούτως, η 30^η Αυγούστου 2013 αναδείχθηκε σε ορόσημο για τη σύγχρονη αμερικανική ιστορία, που θα την καταγράψει, ενδεχομένως, είτε ως την ημέρα, που ο «άβουλος» Obama έθεσε πρώιμα τέλος στην Αμερικανική κυριαρχία ως μόνης αναγκαίας (indispensible) υπερδύναμης, είτε, υπό άλλο πρίσμα, ως την ημέρα, που ο «συνετός» 44^{ος} Πρόεδρος, κοιτάζοντας την άβυσσο της Μέσης Ανατολής, έκανε ένα βήμα πίσω από το γκρεμό. Ο ίδιος ο Obama δηλώνει υπερήφανος για την απόφασή του και δικαιωμένος από τις εξελίξεις, υποστηρίζοντας ότι, αν τα χημικά όπλα του συριακού καθεστώτος δεν είχαν καταστραφεί, το πιθανότερο είναι ότι θα είχαν περάσει στην κατοχή του Ισλαμικού Κράτους, με καταστροφικές συνέπειες¹²⁴. Για

¹²¹ <http://en.g2orussia.ru>

¹²² <http://unscr.com/files/2013/02118.pdf>

¹²³ https://en.wikipedia.org/wiki/Destruction_of_Syria%27s_chemical_weapons

¹²⁴ David Remnick, “Going the Distance: On and Off the road with Barack Obama”, *The New Yorker* (27.1.2014): <https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick>

τον Obama η 30^η Αυγούστου 2013 υπήρξε η ημέρα «απελευθέρωσης» του, η ημέρα που αφήφησε το κατεστημένο της εξωτερικής πολιτικής της Ουάσιγκτων (the ‘Washington Playbook’), αλλά και τα αιτήματα των ανικανοποίητων και λίαν απαιτητικών συμμάχων των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή, οι οποίοι «εκμεταλλεύονταν την αμερικανική ισχύ για την εξυπηρέτηση δικών τους κοντόφθαλμων εθνοφυλετικών σκοπών» (free-riders)¹²⁵.

Ισλαμικό Κράτος

Υποστηρίζεται βάσιμα ότι η απόσυρση των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων από το Ιράκ και Αφγανιστάν δημιούργησε προϋποθέσεις για την κάλυψη του κενού εξουσίας από νέους μη κρατικούς δρώντες¹²⁶, όπως η τρομοκρατική οργάνωση του “Ισλαμικού Κράτους” (ISIS), η οποία καθοδηγούμενη από χαμηλού μορφωτικού επιπέδου ισλαμιστές ηγέτες, (πολλοί από αυτούς «ριζοσπαστικοποιήθηκαν» κατά τη θητεία τους σε αμερικανικές φυλακές για υπόπτους τρομοκρατίας), ανέπτυξε νέα πολιτικά δίκτυα στην Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική. Στις αποσυντεθειμένες κοινωνίες των διαλυμένων κρατών (failed states) της περιοχής από τις μακροχρόνιες εθνοφυλετικές και θρησκευτικές συγκρούσεις, το “Ισλαμικό Κράτος” βρήκε «εύφορο έδαφος» για την εξάπλωση της ιδεολογίας του και τη στρατολόγηση φανατικών μαχητών, ορκισμένων να ανατρέψουν τη δυτική ισχύ (και τον δυτικό τρόπο ζωής) και να την αντικαταστήσουν με τα δικά τους ακραία ισλαμιστικά (θεοκρατικά) πιστεύω. Εκμεταλλεύθηκε, επίσης, τη “στρατικοποίηση” και τη διασπορά όπλων στην περιοχή, την απογοήτευση και απόγνωση σημαντικής μερίδας πολιτών και την απουσία, ως εικός, μίας δύναμης ικανής να επιβάλει την τάξη.

Για την επίτευξη των στόχων του, το Ισλαμικό Κράτος χρησιμοποίησε τη μέθοδο της τρομοκρατίας, προκειμένου να εκφοβίζει τους εχθρούς του, ενώ προσπάθησε - και ως ένα βαθμό το πέτυχε - να υποκαταστήσει κρατικούς θεσμούς, ακόμη και την απονομή δικαιοσύνης, εγκαθιστώντας ιδιότυπες μεθόδους συλλογής φόρων, εξασφάλιση εσόδων από πώληση πετρελαίου κλπ, για τη χρηματοδότηση των βίαιων δράσεών του. Τα άρτια οργανωμένα δίκτυά του - επανδρωμένα και με σημαντικό αριθμό των λεγόμενων “αλλοδαπών μαχητών”, ήτοι στρατολογημένων

¹²⁵ Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016),

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

¹²⁶ Colin Dueck, “*The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*” (Oxford University Press, 2015).

πολιτών από χώρες της Δύσης, συνήθως μετριοπαθών ισλαμιστών, που κατηχήθηκαν σε ειδικά ισλαμιστικά σχολεία σε Πακιστάν και Αφγανιστάν - αξιοποιώντας τη δύναμη των σύγχρονων μέσων κοινωνικής δικτύωσης, κατόρθωσαν να προσελκύσουν ριζοσπαστικοποιημένους ισλαμιστές μαχητές από όλο τον κόσμο, τους οποίους, εν συνεχεία, χρησιμοποίησαν για να επιφέρουν τρομοκρατικά χτυπήματα στην καρδιά της Δύσης (Παρίσι, Νίκαια, Βρυξέλλες, Λονδίνο, Φλόριντα, κ.α.)¹²⁷.

Έναντι της αδίστακτης προέλασης των ακραίων αυτών φανατικών Ισλαμιστών, ο φιλελεύθερος διεθνισμός του Obama δεν κατόρθωσε να εμποδίσει τη βύθιση της Μέσης Ανατολής σε μία χομπσιανή κατάσταση πολέμου, ούτε να σταματήσει τις βδελυρές δημόσιες εκτελέσεις, τη γενοκτονία ολόκληρων ομάδων πληθυσμών και το πρωτοφανές προσφυγικό κύμα, που κατέκλυσε τις γειτονικές της Συρίας χώρες και την Ευρώπη. Παρά τις εκκλήσεις εταίρων, όπως η Γαλλία και το Η.Β., αλλά και της πλειοψηφίας στην εσωτερική πολιτική σκηνή των ΗΠΑ, για «επέμβαση» με στόχο αυτή τη φορά την αντιμετώπιση της απειλής του Ισλαμικού Κράτους, ο Πρόεδρος Obama επέλεξε να μην το πράξει, με κύριο επιχείρημα ότι δεν υφίστατο «στρατηγική εξόδου» μετά τη στρατιωτική εμπλοκή επί του εδάφους και διότι, κατά τη θεώρησή του, ο ISIS δεν αποτελούσε «υπαρξιακή απειλή» για τις ΗΠΑ.

Ειδικότερα, στις αρχές του 2014 οι Σύμβουλοι Ασφαλείας του Obama και οι αμερικανικές Υπηρεσίες Πληροφοριών διατηρούσαν την πεποίθηση ότι η δράση του ISIS ήταν περιφερειακής εμβέλειας και με ημερομηνία λήξης (“a flash in the pan”)¹²⁸. Όταν, όμως, την άνοιξη του 2014 ο ISIS κατέλαβε τη Μοσούλη στο Βόρειο Ιράκ και αποκεφάλισε 3 Αμερικανούς πολίτες στη Συρία, κατέστη φανερό ότι η αντικατασκοπεία των ΗΠΑ είχε αποτύχει να αξιολογήσει ορθά τη σοβαρότητα της κατάστασης και την ανικανότητα του ιρακινού στρατού να διαχειρισθεί την κρίση. Στη φάση αυτή, ο στόχος της ανατροπής του Assad πέρασε σε δεύτερη μοίρα και προτεραιότητα της πολιτικής της Ουάσιγκτων για την περιοχή κατέστη η αντιμετώπιση της απειλής του ISIS. Η επέκταση του Ισλαμικού Κράτους, ωστόσο, εμπέδωσε έτι περαιτέρω την πεποίθηση του Προέδρου Obama ότι η κατάσταση στη Μέση Ανατολή δεν μπορούσε να διορθωθεί, τουλάχιστον όχι κατά τη διάρκεια της

¹²⁷ Jeremi Suri, Κεφ. 13, “Liberal Internationalism, Law, and the First African American President” σε Julian E. Zelizer (επιμ.) *“The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”*, (Princeton University Press, 2018).

¹²⁸ David Remnick “Going the Distance: On and Off the road with Barack Obama”, *The New Yorker* (27.1.2014): <https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick>

δικής του θητείας και, ενδεχομένως, ούτε κατά την προσεχή εικοσαετία (*“not on my watch, not for a generation to come”*)¹²⁹. Στη λογική αυτή, συνέχισε να αρνείται την αμερικανική εμπλοκή επί του εδάφους σε στρατιωτικές επιχειρήσεις, περιοριζόμενος σε στοχευμένα χτυπήματα από αέρος, σε σύμπραξη με τους διεθνείς εταίρους και συμμάχους και στην ενίσχυση των Κούρδων μαχητών με στρατιωτικό εξοπλισμό και εκπαίδευση. Για τον Obama, η απειλή του ISIS δεν επιδρούσε άμεσα στα αμερικανικά συμφέροντα και γι’ αυτό καθ’ όλη τη διάρκεια της εναπομείνουσας θητείας του επεδίωξε να διατηρήσει την τρομοκρατική αυτή απειλή εντός της «ενδεδειγμένης» (proper) διάστασής της, μη επιτρέποντας να επισκιάσει το σύνολο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής¹³⁰.

2. Οι σχέσεις ΗΠΑ - Ιράν

Από την προεκλογική του ακόμη εκστρατεία, ο Πρόεδρος Obama, εμφανίστηκε δεκτικός σε μία αμερικανο-ιρανική προσέγγιση, σε αντίθεση με τον προκάτοχό του, που ενέτασσε την Τεχεράνη στον «άξονα του κακού». Η προοπτική να καταστεί το Ιράν πυρηνική δύναμη, σε συνδυασμό με τη γεωστρατηγική του θέση, τα πλούσια ενεργειακά του αποθέματα και τη δυναμική του κοινωνία (ιδιαίτερα νεανικός πληθυσμός), ανησυχούσε σοβαρά τις ΗΠΑ και για το λόγο αυτό εκλαμβάνετο ως άμεση απειλή για την ασφάλεια τους (όπως και του Ισραήλ). Στο πνεύμα αυτό, συγκρατήθηκε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τη διεθνή κοινότητα αποστροφή του Obama κατά τη διάσημη ομιλία του στο Κάιρο (4.6.2009), τον πρώτο χρόνο ανάληψης των καθηκόντων του, όπου για πρώτη φορά Αμερικανός Πρόεδρος: α) παραδεχόταν ότι κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου οι ΗΠΑ διαδραμάτισαν ρόλο στην ανατροπή δημοκρατικά εκλεγμένης ιρανικής κυβέρνησης, β) εξέφραζε ετοιμότητα της Ουάσιγκτων να αφήσει στο παρελθόν τις εντάσεις και οι δύο χώρες να προχωρήσουν σε κοινό μέλλον, με διάλογο και αμοιβαίο σεβασμό, γ) αναγνώριζε

¹²⁹ Obama quote at Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016): *“...this is a threat to everybody in the world, a group overtly committed to destroying people in the West and in the Middle East. Imagine what would happen if we don’t lead a coalition - as we are doing, by the way. If we didn’t do that, you could have allies and friends of ours fall. You could have a massive migration into Europe that destroys Europe, leads to the pure destruction of Europe, ends the European project, and everyone runs for cover and you’ve got the 1930s all over again, with nationalism and fascism and other things breaking out. Of course we have an interest in this, a huge interest in this...”* <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

¹³⁰ Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016): <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

το δικαίωμα του Ιράν στην ειρηνική χρήση πυρηνικής ενέργειας, βάσει των προβλέψεων της Συνθήκης περί μη Διασποράς Πυρηνικών όπλων¹³¹.

Το πρώτο σημαντικό βήμα έγινε το Μάιο 2009, όταν ο Πρόεδρος Obama απέστειλε προσωπική επιστολή στον Ιρανό ηγέτη Ayatollah Ali Khamenei, προτείνοντας συνεργασία των δύο χωρών σε διμερή και περιφερειακά θέματα, καθώς και την έναρξη διαπραγματεύσεων για το ζήτημα του πυρηνικού προγράμματος. Παράλληλα, επιχείρησε και απευθείας άνοιγμα στον ιρανικό λαό, με αφορμή τον εορτασμό του Nowruz, απευθύνοντας του βιντεοσκοπημένο μήνυμα στις 20.3.2009, στο οποίο εξέφραζε ρητή δέσμευση του ιδίου και της κυβερνήσεώς του για ειλικρινή και εποικοδομητικό διάλογο¹³². Επιπροσθέτως, απέστειλε έμπιστους Αμερικανούς διπλωμάτες στην ομάδα της εν εξελίξει διαπραγμάτευσης με το Ιράν, που λειτουργούσε υπό την ΕΕ.

Η αμφιλεγόμενη αυτή πολιτική επιλογή στο εσωτερικό των ΗΠΑ – οι αντιρρήσεις κυμαίνονταν από έλλογες έως υστερικές¹³³ - αλλά και εκτός αυτών, στηριζόταν στην πεποίθηση του Προέδρου ότι η άρση της απομόνωσης των Ιρανών με τη χαλάρωση των κυρώσεων και την ενίσχυση των επαφών με τη διεθνή κοινότητα, θα απελευθέρωνε δημοκρατικές δυνάμεις στη χώρα, επιφέροντας εκ των έσω αλλαγές και στην πολιτική σκηνή. Επιπλέον, θεωρούσε ότι η προσέγγιση με την Τεχεράνη θα συνέβαλε σε αποδέσμευση της Ουάσιγκτων από τη στρατηγική εξάρτησή της από Σαουδική Αραβία, Ισραήλ και Πακιστάν, διευρύνοντας την περιφερειακή ισορροπία ισχύος και αυξάνοντας τις επιλογές της στην άσκηση επιρροής στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Από πλευράς της η Τεχεράνη, αν και αρχικά επιφυλακτική (σημαντικές αντιρρήσεις εγείροντο και στο εσωτερικό της ιρανικής κυβέρνησης από τις πλέον ακραίες, συντηρητικές φωνές), ανταποκρίθηκε στη θετική πρωτοβουλία με υπευθυνότητα και εποικοδομητικό πνεύμα. Η συμφωνία με τη διεθνή κοινότητα για το πυρηνικό πρόγραμμα και η συνακόλουθη άρση των

¹³¹ <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/presidents-speech-cairo-a-new-beginning>, καθώς και συναφής σχολιασμός σε Jonathan Chait, *“Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail”*, (Harper Collins, New York, 2017).

¹³² The President’s Message to the Iranian People on the occasion of Nowruz, 20.3.2009: https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=1lkuR7Dr4yI

¹³³ Σφυγμομετρήσεις εμφάνιζαν 47% των Αμερικανών να υποστηρίζει τη συμφωνία και 43% να είναι αντίθετοι.

κυρώσεων, οι οποίες ήταν ιδιαίτερα αισθητές στο μέσο Ιρανό πολίτη, έτυχαν θερμότητας υποδοχής από τον ιρανικό λαό και ιδίως τη νεολαία της χώρας¹³⁴.

Το μοντέλο του Obama και στην περίπτωση αυτή ήταν η οικοδόμηση περισσότερων εταιρικών σχέσεων, στοχευμένων στην επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων, όπως η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και η ενίσχυση του περιβάλλοντος ασφαλείας. Στη βάση αυτή, προέκρινε «διττή προσέγγιση», ήτοι σκληρή στάση στο ζήτημα της διασποράς πυρηνικών όπλων αφ' ενός, και παροχή κινήτρων και ανάπτυξη εμπορικών και οικονομικών σχέσεων αφ' ετέρου, διά της χαλάρωσης των σχετικών με το πυρηνικό πρόγραμμα αμερικανικών και διεθνών κυρώσεων (το πλέγμα κυρώσεων για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους του ιρανικού καθεστώτος διατηρήθηκε αμετάβλητο)¹³⁵. Επιδίωξε, ειδικότερα, σε στενή συνεργασία με άλλους διεθνείς εταίρους, τη διαμόρφωση ενός εφαρμόσιμου πλαισίου «επιβεβαίωσης ότι οι ιρανικές πυρηνικές εγκαταστάσεις σφραγίσθηκαν» (μαστίγιο), ενώ, παράλληλα, επέτρεψε την επιστροφή στην Τεχεράνη παγωμένων από τις ΗΠΑ κεφαλαίων από το 1979 (καρότο).

Η στρατηγική του Obama στην περίπτωση αυτή υπήρξε επιτυχής, αφού μετά από επίπονες διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο των P5+1 (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα, Γαλλία, Η.Β. + Γερμανία) και ΕΕ, το Ιράν πείσθηκε να συνεργασθεί και εντός ενός μόλις έτους από την υπογραφή της Συμφωνίας JCPA/Joint Comprehensive Plan of Action (14.7.2015), παρέδωσε 14.000 από τους 20.000 πυρηνικούς φυγοκεντρωτές και 97% του εμπλουτισμένου ουρανίου, που διέθετε. Έως το 2016 οι διεθνείς επιθεωρητές του ΙΑΕΑ ανακοίνωσαν ότι η Τεχεράνη είχε συμμορφωθεί πλήρως - και μάλιστα πριν από την καθορισθείσα προθεσμία - με τις προβλέψεις της Συμφωνίας. Η θετική αυτή εξέλιξη αναγνωρίσθηκε αργότερα επισήμως ακόμη και από το Ισραήλ, ο Υπουργός Άμυνας του οποίου δήλωσε ότι “οι πυρηνικές δυνατότητες του Ιράν πάγωσαν, ως αποτέλεσμα της υπογραφείσας συμφωνίας, και έτσι δεν αποτελεί πλέον άμεση υπαρξιακή απειλή για το Ισραήλ”. Αρωγός του Αμερικανού Προέδρου στην όλη προσπάθεια στάθηκε η ΕΕ, η οποία συνέβαλε τα μέγιστα για την επίτευξη της Συμφωνίας επί του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος και η οποία, άλλωστε,

¹³⁴ Michael D' Antonio, “*The legacy of Barack Obama: A consequential President*”, (St. Martin's Press, New York, 2016).

¹³⁵ Jeremi Suri Κεφ.13 “Liberal Internationalism, Law, and the First African American President” σε Julian E. Zelizer (επιμ.) “*The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment*”, (Princeton University Press, 2018).

μετά τη μονομερή αποχώρηση των ΗΠΑ από αυτήν υπό το διάδοχο του Obama, Πρόεδρο Trump, εξακολουθεί να φέρει το βάρος υλοποίησης των σχετικών δεσμεύσεων από πλευράς Τεχεράνης.

Θα πρέπει να σημειωθεί, εξάλλου, ότι ο Obama άσκησε εν προκειμένω αποτελεσματικά τα εκτελεστικά του προνόμια, προωθώντας τη Συμφωνία στο Κογκρέσο για ψήφιση με διαδικασία, που παρείχε διάστημα μόλις 60 ημερών για την ολοκλήρωση της αξιολόγησης και θέσεώς της σε ψηφοφορία, περιορίζοντας σημαντικά τις δυνατότητες των Ρεπουμπλικανών να συγκεντρώσουν ικανές ψήφους για να την απορρίψουν. Ως αποτέλεσμα, η Συμφωνία ψηφίσθηκε και πολύ σύντομα και τα δύο κόμματα βρέθηκαν να καταβάλλουν προσπάθειες για την καλύτερη δυνατή εφαρμογή της. Τον Ιανουάριο 2016 η εικόνα ολοκληρώθηκε με την άρση από το Κογκρέσο και των κυρώσεων κατά του Ιράν, καθιστώντας δυσχερέστερη την ανατροπή των τετελεσμένων, που η Συμφωνία παρήγαγε.

Καθοριστικό ρόλο για την επιτυχή κατάληξη διαδραμάτισε η αλλαγή στην ηγεσία του Ιράν το 2013, με ανάδειξη στην Προεδρία του μετριοπαθούς, πιο ανοικτού προς τη Δύση, Hassan Rouhani, στη θέση του σκληροπυρηνικού Mahmoud Ahmadinejad. Ο Obama απηύθυνε προσωπική επιστολή στο νέο Ιρανό ομολόγό του άμα τη αναλήψει των καθηκόντων του, δηλώνοντας την ετοιμότητά του για άμεση επίλυση του ζητήματος του πυρηνικού προγράμματος, κατά τρόπο που θα επέτρεπε στο Ιράν να αποδείξει τις προθέσεις του για ειρηνική επιστημονική και τεχνολογική χρήση της πυρηνικής ενέργειας, αφήνοντας να διαφανεί ότι το «παράθυρο ευκαιρίας» για διπλωματική λύση δεν θα παρέμενε ανοικτό επ' αόριστον. Εμπιστευτικές πληροφορίες φέρουν τις δύο πλευρές να ενεπλάκησαν εν συνεχεία σε διαδοχικούς γύρους μυστικών διαπραγματεύσεων (με ευρύτερη ενδεχομένως διμερή ατζέντα, όπως κυρώσεις, οικονομική-εμπορική συνεργασία, επενδύσεις, εκπαιδευτικά-πολιτιστικά θέματα), οι οποίες, ως προς το πυρηνικό πρόγραμμα τουλάχιστον, κατέληξαν σε συμφωνία το 2015, με τη σύμπραξη της ΕΕ και των P5+1¹³⁶.

¹³⁶ Αναλυτικά περί της διαδικασίας των μυστικών αυτών διαπραγματεύσεων σε Michael D' Antonio, *"The legacy of Barack Obama: A consequential President"*, (St. Martin's Press, New York, 2016).

3. Η αντιτρομοκρατική πολιτική του Obama

Η αυστηρή κριτική για την άνευρη και υπερβολικά ήπια πολιτική του Obama στη Μέση Ανατολή, με αφορμή τις επιλογές του έναντι Ιράν και Συρίας, αντισταθμίστηκαν από την άτεγκτη και άκρως αποτελεσματική πολιτική εξουδετέρωσης ηγετικών στελεχών της Al-Qaeda, όπως ο Osama Bin Laden (2.5.2011), διά στοχευμένων δολοφονιών από επίλεκτες αμερικανικές δυνάμεις¹³⁷. Στην περίπτωση αυτή, ο Αμερικανός Πρόεδρος επέδειξε αποφασιστικότητα και πυγμή, ενώ ταυτόχρονα, πιστός στις προεκλογικές του δεσμεύσεις περί σεβασμού της διεθνούς νομιμότητας μερίμνησε, ώστε ομάδα νομικών υπό τις εντολές του να επεξεργασθεί ένα νέο πλαίσιο «εξουσιοδότησης» των εν λόγω δολοφονιών, παρέχοντας την αναγκαία εσωτερική και διεθνή νομιμοποίηση¹³⁸.

Η απόφαση ενός φιλελεύθερου Προέδρου, πρώην καθηγητή του Συνταγματικού Δικαίου, να υιοθετήσει επισήμως πρόγραμμα στοχευμένων δολοφονιών υπόπτων τρομοκρατών, θεωρείται από τις μεγαλύτερες εκπλήξεις της θητείας Obama. Το πρόγραμμα άρχισε να εφαρμόζεται επί προεδρίας Bush, ωστόσο, ο Obama έκρινε ότι έπρεπε να συνεχισθεί, επιλογή για την οποία επικρίθηκε σφόδρα από την αριστερή πτέρυγα του Δημοκρατικού Κόμματος. Το ίδιο ίσχυσε και για αρκετά άλλα μέτρα της σκληρής αντιτρομοκρατικής πολιτικής του Bush, τα οποία ο νέος Πρόεδρος διατήρησε, με τους αναγκαίους, όμως, νομικούς, πολιτικούς και στρατηγικούς περιορισμούς, σε μία προσπάθεια εξισορρόπησης της στρατιωτικής και μη στρατιωτικής διάστασης της εξωτερικής πολιτικής. Στο πνεύμα αυτό, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην «ακρίβεια» έναντι της «υπεροχής» και στη «νομιμοφροσύνη» έναντι της «ηθικής αυτο-δικαίωσης». Προκειμένου να προσδώσει στα μέτρα αυτά νομική κάλυψη, σε αρκετές περιπτώσεις η Obama administration αναγκάστηκε να προβεί σε διορθωτικές, «χειρουργικές», νομοθετικές προσαρμογές και ακροβατισμούς, προς εξυπηρέτηση του επιζητούμενου σκοπού (changing the law to fit the practices).

¹³⁷ Άκρως διαφωτιστικό το άρθρο του Graham Allison “How it went Down: piecing together the countdown of the May, 2, 2011 killing of Osama Bin Laden”, *TIME Special Edition, 2016: “Barack Obama Eight years”*.

¹³⁸ Jeremi Suri Κεφ. 13, “Liberal Internationalism, Law, and the First African American President” και Kathryn Olmsted Κεφ. 14. “Terror Tuesdays: How Obama refined Bush’s counterterrorism policies” σε Julian E. Zelizer (επιμ) *“The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”*, (Princeton University Press, 2018).

Ωστόσο, μία από τις σημαντικότερες προεκλογικές δεσμεύσεις του, το κλείσιμο του Guantanamo, δεν κατέστη τελικά εφικτό για μία σειρά λόγων (μη έγκριση από το Κογκρέσο κόστους 80 εκατ. δολαρίων για τη μεταφορά των κρατουμένων στις ΗΠΑ και έγερση εμποδίων για τη μεταφορά τους σε σωφρονιστικά καταστήματα άλλων χωρών). Ενώπιον αυτής της εξέλιξης, ο Πρόεδρος αποφάσισε να μην ξοδεύσει άλλο πολιτικό κεφάλαιο για το ζήτημα, αν και η χρήση της φυλακής για αντιτρομοκρατικούς σκοπούς ουσιαστικά τερματίστηκε¹³⁹. Τήρησε, όμως, στο ακέραιο την προεκλογική του δέσμευση για κατάργηση των βασανιστηρίων. Τον Απρίλιο 2009 ο Δ/ντής της CIA Leon Panetta ανακοίνωσε ότι η Υπηρεσία Πληροφοριών θα εφαρμόζε πλήρως το 'Προεδρικό Εκτελεστικό Διάταγμα περί απαγόρευσης βασανιστηρίων κατά τη διαδικασία ανάκρισης και πιστής εφαρμογής των συναφών Συμβάσεων της Γενεύης'. Οι λεγόμενες «μυστικές φυλακές» (black sites) σε τρίτες χώρες καταργήθηκαν και, μετά από νομική προσφυγή της Ένωσης Ατομικών Ελευθεριών, δόθηκαν στη δημοσιότητα τα “torture memos” της κυβέρνησης Bush, που επεξηγούσαν τη νομιμοποιητική βάση ανακριτικών μεθόδων, όπως ο εικονικός πνιγμός, η στέρηση ύπνου και ο εγκλεισμός σε κελί με έντομα. Παρά ταύτα, ο Πρόεδρος Obama αρνήθηκε την ποινική δίωξη των αξιωματούχων εκείνων, που σχεδίασαν και εκτέλεσαν το πρόγραμμα βασανιστηρίων, υποστηρίζοντας ότι «οι καιροί επιβάλλουν περισυλλογή, όχι εκδίκηση», υπό την πίεση και των Ρεπουμπλικανών ότι οι σχετικές έρευνες στο πλαίσιο των ποινικών διώξεων θα αποθάρρυναν το εθνικό δίκτυο πληροφοριοδοτών και θα καθιστούσαν τη CIA εφεκτικότερη στην ανάληψη ρίσκων για την εξάρθρωση τρομοκρατικών δικτύων.

Η εν γένει αντιτρομοκρατική πολιτική του Obama δεν αποτέλεσε έκπληξη, δεδομένου ότι ήδη κατά τη δεύτερη θητεία του ο Bush είχε αρχίσει να υιοθετεί μετριοπαθέστερη προσέγγιση. Ο ρεαλιστής νέος Πρόεδρος επέκρινε συστηματικά τον πόλεμο στο Ιράκ, αλλά υποστήριξε σθεναρά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, υπό τον όρο ότι διεξαγόταν εντός νομίμου πλαισίου¹⁴⁰. Η θέση του αυτή αποτυπώθηκε ανάγλυφα στην ομιλία του κατά την αποδοχή του βραβείου

¹³⁹ Kathryn Olmsted Κεφ. 14. “Terror Tuesdays: How Obama refined Bush’s counterterrorism policies” σε Julian E. Zelizer (επιμ.) *“The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”*, (Princeton University Press, 2018).

¹⁴⁰ Jonathan Chait, *“Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail”*, (Harper Collins, New York, 2017).

Νόμπελ Ειρήνης (Όσλο, 10.12.2009)¹⁴¹. Ο Obama επεδίωκε ο δικός του πόλεμος κατά των τρομοκρατών να είναι περισσότερο επικεντρωμένος και με λιγότερες απώλειες για τις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις. Η προηγμένη αμερικανική στρατιωτική τεχνολογία του παρείχε τη λύση για διεξαγωγή ενός έξυπνου, αποτελεσματικού και «καθαρού» πολέμου, με τα οπλισμένα μη επανδρωμένα αεροσκάφη (armed drones), τα οποία χρησιμοποίησε κατά κόρον και ανεπιφύλακτα, αυξάνοντας σημαντικά τον αριθμό και την πυκνότητα των επιθέσεων αυτού του είδους και εκτός των πολεμικών ζωνών Ιράκ και Αφγανιστάν, όπως π.χ. σε Πακιστάν, Σομαλία, Υεμένη, Λιβύη και Συρία (μόνο το 2009 η CIA είχε διατάξει 52 επιθέσεις με drones στο Πακιστάν, σε σύγκριση με 48 το 2008 επί Bush. Το 2010 τα χτυπήματα ανήλθαν σε 122, ενώ το 2016 μειώθηκαν σε λιγότερα από 10)¹⁴². Σημειωτέον ότι αρμοδιότητα για τις επιθέσεις αυτές είχε τόσο το Πεντάγωνο, όσο και η CIA. Η Obama administration, όχι μόνο χρησιμοποίησε τα drones σε ευρύτατη κλίμακα, αλλά διοργάνωσε και επικοινωνιακή εκστρατεία για τη δημόσια υπεράσπισή τους.

Η ανωτέρω τακτική των στοχευμένων δολοφονιών τρομοκρατών υπήρξε σταθερά η πιο δημοφιλής πολιτική του Obama σε όλη τη διάρκεια της θητείας του. Ενδεικτική η δημοσκόπηση των Washington Post – ABC News του 2012, βάσει της οποίας το 83% των Αμερικανών ενέκριναν τη χρήση drones από την κυβέρνηση εναντίον υπόπτων τρομοκρατών, με μόλις 4% να την απορρίπτει σαφώς¹⁴³. Η εν λόγω πολιτική υποστηρίχθηκε θερμά και από πλευράς Κογκρέσου (δημιουργήθηκε και “Drone Caucus”), καθώς, μεταξύ άλλων, ενίσχυσε σημαντικά την αμυντική βιομηχανία σε μία ιδιαίτερα δύσκολη για την αμερικανική οικονομία περίοδο. Η ευρεία αποδοχή της πολιτικής αυτής συνέβαλε στον περιορισμό στο ελάχιστο της προβολής της απώλειας ανθρωπίνων ζωνών ως παράπλευρων απωλειών συνεπεία των επιθέσεων με drones, οι οποίες παρά την υψηλή ακρίβειά τους, δεν ήταν δυνατό να αποφευχθούν πλήρως.

¹⁴¹ “...I face the world as it is, and cannot stand idle in the face of threats to the American people. For make no mistake: Evil does exist in the world. A non-violent movement could not have halted Hitler’s armies. Negotiations cannot convince al Qaeda’s leaders to lay down their arms. To say that force may sometimes be necessary is not a call to cynicism – it is a recognition of history; the imperfections of man and the limits of reason...”:
<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2009/obama/26183-nobel-lecture-2009/>

¹⁴² Αναλυτικά περί των επιθέσεων αυτού του είδους σε Πακιστάν και Αφγανιστάν και της σχετικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων για τα χτυπήματα βλ. Bob Woodward “Obama’s Wars” (Simon & Schuster Paperbacks, New York, 2010).

¹⁴³ https://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/polls/postabcpoll_020412.html?tid=a_inl_manual

Έτερη αμφιλεγόμενη τακτική, που μετέληξε η κυβέρνηση Obama στο πλαίσιο της αντιτρομοκρατικής της στρατηγικής, υπήρξε το πρόγραμμα (παράνομων;) παρακολουθήσεων. Ως υποψήφιος, ο Obama ασκούσε έντονη κριτική στις εκτεταμένες, μαζικές παρακολουθήσεις υπόπτων τρομοκρατών της εποχής Bush, αναφερόμενος σε «ψευδο-δίλημμα ανάμεσα σε προστασία ατομικών ελευθεριών και ασφάλεια». Αργότερα, ωστόσο, ως Πρόεδρος, συνήθιζε να κάνει λόγο για «υγιή σκεπτικισμό» ως προς τα προγράμματα παρακολούθησης. Στην πράξη συνέχισε την πολιτική του προκατόχου του, βελτιώνοντας το σχετικό νομικό πλαίσιο, ώστε να υφίσταται, τουλάχιστον, επίφαση νομιμότητας (τροποποιήσεις σε Foreign Intelligence Surveillance Act / FISA του 2008).

Ως επιστέγασμα, παρατηρεί κανείς ότι υπό την προεδρία Obama οι Αμερικανοί φιλελεύθεροι υιοθέτησαν τελικά εκείνες ακριβώς τις πολιτικές εθνικής ασφαλείας, τις οποίες καταδίκάζαν σταθερά ως απόρροια του πολέμου του Βιετνάμ. Ο Obama ευθυγραμμίστηκε με την πολιτική γραμμή Bush στο ζήτημα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, συμβιβασζόμενος με τις αναγκαιότητες της μετά την 11^η Σεπτεμβρίου εποχής, αλλά προσαρμόζοντάς την, κατά το μάλλον ή ήττον, στις αρχές και τους κανόνες του εσωτερικού και διεθνούς δικαίου¹⁴⁴.

4. Οι σχέσεις ΗΠΑ-Ισραήλ

Η προνομιακή, στρατηγική εταιρική σχέση των ΗΠΑ με το Ισραήλ δοκιμάστηκε οριακά κατά την Προεδρία Obama, λόγω της προσέγγισης με το Ιράν και την εμπλοκή τους σε διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό του πρόγραμμα. Καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων αυτών, από το 2009 έως το 2015, το Ισραήλ ασκούσε έντονες πιέσεις στην αμερικανική πλευρά να υιοθετήσει αυστηρότερες θέσεις. Το πανίσχυρο ισραηλινό λόμπι στις ΗΠΑ, ιδίως στους κόλπους του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος, λειτούργησε συστηματικά προς την κατεύθυνση αυτή, ασκώντας αυστηρότατη κριτική στον Πρόεδρο Obama για την πολιτική του έναντι του Ιράν. Ο Ισραηλινός Πρωθυπουργός Benjamin Netanyahu επέκρινε δριμέως την προοπτική συμφωνίας με την Τεχεράνη ακόμη και από το βήμα του Αμερικανικού Κογκρέσου, σε κοινή συνεδρίαση του Σώματος στις 3.3.2015, η οποία,

¹⁴⁴ Jack Goldsmith, "Obama has officially Adopted Bush's Iraq Doctrine", *Time* (6.4.2016): <http://time.com/4283865/obama-adopted-bushs-iraq-doctrine/>

κατά παράβαση του Πρωτοκόλλου, διοργανώθηκε από το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα χωρίς προτέρα ειδοποίηση του Λευκού Οίκου. Λίγους μήνες αργότερα, τον Ιούλιο 2015, ο Netanyahu καταδίκασε εκ νέου, απερίφραστα και με τον πλέον αυστηρό τόνο, την υπογραφή της JCPA. Η ανωτέρω ομιλία του Ισραηλινού ηγέτη, που κατά γενική ομολογία απετέλεσε διπλωματική γκάφα, και η απάντηση του Προέδρου Obama διά συνεντεύξεως τύπου¹⁴⁵, θεωρούνται από τις χειρότερες στιγμές στην ιστορία των αμερικανο-ισραηλινών σχέσεων (a low-point), επηρεάζοντάς τις αρνητικά για αρκετό χρονικό διάστημα.

Έτερο σημείο τριβής μεταξύ Obama και Netanyahu απετέλεσε η τήρηση αποστάσεων του Αμερικανού Προέδρου έναντι της εντατικοποίησης της πολιτικής εποικισμών του Ισραήλ στα κατεχόμενα Παλαιστινιακά εδάφη και η έκφραση ανησυχίας για τη βιωσιμότητα της λύσης των δύο κρατών. Ο Obama κατέστησε σαφές μέσα από τις δημόσιες τοποθετήσεις του ότι ως Πρόεδρος των ΗΠΑ θα συνέχιζε να υποστηρίζει σθεναρά το Ισραήλ, αλλά όχι όλες τις πολιτικές επιλογές του Netanyahu και του κόμματός του Likud. Οι εκατέρωθεν επικρίσεις αυτού του είδους συνεχίσθηκαν σε τακτική βάση, ενώ ο Ισραηλινός Πρωθυπουργός επεδίωξε στενότερη συνεργασία με την ηγεσία του αντιπολιτευόμενου Ρεπουμπλικανικού Κόμματος. Στη γνωστή ομιλία του στο Κάιρο το 2009, ο Obama δεσμεύθηκε ότι κατά τη θητεία του θα καταβάλει προσπάθειες για την επίλυση της Ισραηλο-παλαιστινιακής διένεξης ως κομβικού στοιχείου στις σχέσεις των ΗΠΑ με τον αραβικό κόσμο. Η φιλο-παλαιστινιακή του αυτή προαίρεση, ως ερμηνεύθηκε, σε συνδυασμό με την επιλογή του να παραλείψει τα Ιεροσόλυμα (και το Τελ-Αβίβ) από τους προορισμούς της πρώτης μετά την ανάληψη των καθηκόντων του περιοδείας στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, περιέπλεξε περαιτέρω τις σχέσεις με το Ισραήλ.

Ωστόσο, ο Ισραηλινός Πρωθυπουργός υπήρξε από τους πρώτους ηγέτες, που έσπευσαν να στηρίξουν τη συμφωνία Obama - Putin για την επιτυχή, ως αποδείχθηκε, απομάκρυνση του χημικού οπλοστασίου του Assad το 2013, εξέλιξη την οποία ο Netanyahu χαιρέτησε ως «ακτίδα φωτός σε μία πολύ σκοτεινή περιοχή»¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Benjamin Netanyahu Speech to Congress 2015:

<https://www.youtube.com/watch?v=wRf1cdw4IAY> και απάντηση του Προέδρου Obama https://www.youtube.com/watch?annotation_id=annotation_1447046467&feature=iv&index=1&list=PL4CGYNsoW2iC6dcz5KR3uqw6CtMjYyU7P&src_vid=wRf1cdw4IAY&v=L-IsOPL7jZg

¹⁴⁶ Jeffrey Goldberg, "The Obama Doctrine", *The Atlantic* (April 2016),

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

Γενικότερα, ο Obama είχε την τάση να αμφισβητεί ακόμη και τις μακροβιότερες, παραδοσιακές παραδοχές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, όπως ποίοι και για ποιους λόγους είναι οι σύμμαχοι και οι εχθροί της χώρας του. Αυτή ήταν η προσέγγιση του για την αναθέρμανση των σχέσεων με την Κούβα, αλλά και για την εμπλοκή σε διαπραγματεύσεις με το Ιράν σχετικά με το πυρηνικό του πρόγραμμα. Στο ίδιο πνεύμα φέρεται να αμφισβήτησε και την πολιτική των ΗΠΑ να διατηρείται το Ισραήλ στη λεγόμενη “ποιοτική στρατιωτική αιχμή” (qualitative military edge), παρέχοντάς του προνομιακή πρόσβαση στα πλέον προηγμένα τεχνολογικά οπλικά συστήματα έναντι των υπολοίπων Αράβων συμμάχων των ΗΠΑ¹⁴⁷. Εν τούτοις, η διμερής στρατιωτική συνεργασία και η συνεργασία σε θέματα ασφαλείας εν γένει υπήρξε επί Obama ιδιαίτερα ενισχυμένη και πιο πλήρης από ποτέ. Και τούτο διότι, κατανοώντας τις ισραηλινές ανησυχίες για την προσέγγιση με το Ιράν, οι ΗΠΑ μερίμνησαν, παράλληλα με τις εν εξελίξει διαπραγματεύσεις με την Τεχεράνη, να παράσχουν πρόσθετες εγγυήσεις ασφαλείας και στο Ισραήλ (όπως και σε φίλα προσκείμενες αραβικές χώρες)¹⁴⁸.

Είναι σαφές ότι η προσωπική χημεία Obama - Netanyahu δεν υπήρξε ποτέ καλή – ο Αμερικανός Πρόεδρος αντιδρούσε ιδιαίτερα στο «καθηγητικό» ύφος του Netanyahu στις κατ’ ιδίαν συναντήσεις τους, όπου ο Ισραηλινός Πρωθυπουργός συμπεριφερόταν μάλλον αλαζονικά για την εικόνα, που θεωρούσε ότι ο Obama είχε (ή δεν είχε) για την περιοχή της Μέσης Ανατολής - παρ’ όλα αυτά, η παραδοσιακά στενή συνεργασία των δύο χωρών συνεχίστηκε σχετικά ομαλά και κατά τη θητεία του 44^{ου} Αμερικανού Προέδρου, χωρίς ποτέ να αμφισβητηθούν στην ουσία τους οι ιστορικοί, αδελφικοί δεσμοί μεταξύ των δύο χωρών. Ο Obama καταλόγιζε στον Netanyahu ότι, ενώ μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά στην προώθηση της λύσης των «δύο κρατών» στο Μεσανατολικό, η οποία θα εγγυόταν και το καθεστώς του Κράτους του Ισραήλ ως εβραϊκής πλειοψηφίας Δημοκρατία, εν τούτοις δεν κατέβαλε καμία ουσιαστική προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή, φοβούμενος το πολιτικό κόστος. Από την άλλη πλευρά, ο Ισραηλινός Πρωθυπουργός θεωρούσε ότι η «φιλο-μουσουλμανική» / «φιλο-παλαιστινιακή» προσέγγιση του Αμερικανού Προέδρου, η ανατροπή των ισορροπιών στη Μέση Ανατολή, που επέφερε η

¹⁴⁷ Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016):

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

¹⁴⁸ David Remnick, “Going the Distance: On and Off the road with Barack Obama”, *The New Yorker* (27.1.2014): <https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick>

συμφωνία με την Τεχεράνη και το γενικότερο ξεπάγωμα των σχέσεων με το Ιράν, χωρίς αυτό προηγουμένως να αποκηρύξει, ή έστω μετριάσει, την αντι-εβραϊκή του ρητορική (άρνηση ολοκαυτώματος, μη αναγνώριση κράτους Ισραήλ), υπονόμει τη θέση του Ισραήλ έναντι των εχθρών του μεταξύ των Αράβων.

5. Οι σχέσεις ΗΠΑ - Αιγύπτου

Η αντίδραση της Ουάσιγκτων στις ταραχές στην Αίγυπτο τη διετία 2011 - 2013 θα μπορούσε να αποτελεί «υπόθεση εργασίας» για τον τρόπο, με τον οποίο η Obama administration προσπάθησε να διαχειρισθεί τις διαφορετικές προκλήσεις, οι οποίες έθεταν υπό δοκιμασία την επιρροή των ΗΠΑ ως προς τον τρόπο χρήσης της στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας, που επί δεκαετίες παρείχαν σε περιφερειακούς συμμάχους στη Μέση Ανατολή. Το διακύβευμα για την Ουάσιγκτων εν προκειμένω ήταν να καταφέρει να εξεύρει την κατάλληλη ισορροπία ανάμεσα αφ' ενός στην ενθάρρυνση των εσωτερικών εξελίξεων στην Αίγυπτο προς ενίσχυση της πολιτικής ελευθερίας και οικονομικής χειραφέτησης και, αφ' ετέρου, στη διαφύλαξη των βασικών αμερικανικών συμφερόντων ασφαλείας στην περιοχή.

Η παραδοσιακά στενή συνεργασία των ΗΠΑ με την Αίγυπτο ξεκίνησε κατά δεκαετία του 1950 (δόγμα Eisenhower) και ενισχύθηκε περαιτέρω τη δεκαετία του 1970, μετά τον πόλεμο του Yom Kippur (1973) και την προσέγγιση Αιγύπτου - Ισραήλ, που άνοιξε το δρόμο για τις Συμφωνίες του Camp David (1978). Από το 1979 έως το 2003 η Αίγυπτος έλαβε περί τα 19 δις δολάρια (περί το 1.3 δις ετησίως!) σε στρατιωτική βοήθεια (2^{ος} μεγαλύτερος αποδέκτης αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας εκτός NATO, μετά το Ισραήλ) και 30 δις δολάρια σε οικονομική - αναπτυξιακή βοήθεια. Η στρατιωτική πτυχή της αμερικανο-αιγυπτιακής συνεργασίας είναι ενδεικτική της σημασίας, που σταθερά η Ουάσιγκτων απέδιδε στο συγκεκριμένο εταίρο της στην περιοχή. Οι σχέσεις ΗΠΑ-Αιγύπτου διήλθαν μία μίνι-κρίση κατά τη θητεία του Προέδρου Bush, όταν το Κάιρο αρνήθηκε να συμμετάσχει στην εκστρατεία στο Αφγανιστάν το 2001 και στο Ιράκ το 2003, στάση η οποία ενόχλησε την Ουάσιγκτων, δεδομένου του ηγετικού ρόλου της Αιγύπτου στον Αραβικό Σύνδεσμο και την Αφρικανική Ένωση.

Η Obama administration, άμα τη αναλήψει των καθηκόντων της, έθεσε μεταξύ των προτεραιοτήτων της την αποκατάσταση των σχέσεων με την Αίγυπτο, την οποία

θεωρούσε πρωταγωνιστικό περιφερειακό παίκτη στην σκακιέρα της Μέσης Ανατολής, αλλά και της Αφρικής. Για το λόγο αυτό, το Κάιρο συμπεριελήφθη ως κύριος προορισμός στην πρώτη περιοδεία του νεοεκλεγέντος Προέδρου στην περιοχή, τον Ιούνιο του 2009. Ο Obama επέλεξε το Πανεπιστήμιο Al-Azhar, σπουδαίο πολιτιστικό κέντρο του αραβικού κόσμου, για να απευθύνει την ιστορική ομιλία - διακήρυξη του προς τους απανταχού Άραβες και Μουσουλμάνους¹⁴⁹. Η ειδική αυτή εταιρική σχέση ΗΠΑ - Αιγύπτου δοκιμάστηκε, ωστόσο, λίγο αργότερα στα τέλη 2010 - αρχές 2011, στο πλαίσιο της «Αραβικής Άνοιξης» και των εξελίξεων, που έλαβαν χώρα και κατέληξαν στην απομάκρυνση του Προέδρου Mubarak και την άνοδο στην εξουσία των Αδελφών Μουσουλμάνων.

Όταν ξεκίνησαν οι διαδηλώσεις διαμαρτυρίας στην Αίγυπτο, προνομιακό συνομιλητή στον αραβικό κόσμο λόγω, μεταξύ άλλων, του εποικοδομητικού της ρόλου στην ισραηλο-παλαιστινιακή διένεξη, οι ΗΠΑ αμφιταλαντεύθηκαν αρχικά και εν συνεχεία αποφάσισαν να ταχθούν με το μέρος της «αλλαγής»¹⁵⁰ και, όπως αρκετοί άλλοι Ευρωπαίοι ηγέτες, πήραν επισήμως θέση, ζητώντας την αποπομπή του Προέδρου Mubarak (Πρόεδρος από το 1981 έως το 2011). Η καθεστωτική αλλαγή επετεύχθη ταχέως, με τον Αιγύπτιο Πρόεδρο να παραιτείται οικειοθελώς στις 11.2.2011. Ο στρατός ανέλαβε την εξουσία πραξικοπηματικά και 19.3.2011 διενεργήθηκε δημοψήφισμα για το νέο Σύνταγμα της χώρας. Στις 22.11.2011 πραγματοποιήθηκαν εκλογές, στις οποίες νικητές ανεδείχθησαν οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι, έκνομοι μέχρι πρότινος στην πολιτική σκηνή (θεωρούμενοι ως τρομοκρατική οργάνωση) και νέος Πρόεδρος ανέλαβε τον Ιούνιο του 2012 ο ηγέτης τους Mohamed Morsi, με σαφή ισλαμιστική ατζέντα, ενισχύοντας τις βίαιες συγκρούσεις στη χώρα - βαρόμετρο του αραβικού κόσμου.

Η εξέλιξη προκάλεσε τριγμούς στη διεθνή κοινότητα και σοβαρές ανησυχίες για την τροπή των πραγμάτων στη Μέση Ανατολή. Η «εγκατάλειψη» του μέχρι πρότινος συμμάχου των ΗΠΑ έγινε αποδεκτή με ανησυχία και αμηχανία από τις υπόλοιπες χώρες του Κόλπου, αλλά και το Ισραήλ, οι οποίες αντιμετώπιζαν το κύμα της «Αραβικής Άνοιξης» ως απειλή εναντίον του status quo στην περιοχή. Ο ορατός φόβος τους ήταν ότι οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι και άλλες ακραίες Ισλαμικές ομάδες

¹⁴⁹ <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/presidents-speech-cairo-a-new-beginning>

¹⁵⁰ Derek Chollet, *“The Long Game: How Obama defied Washington and redefined America’s role in the world”*, (Public Affairs, 2016).

θα καταλάμβαναν το κενό, που προκαλούσαν οι καθεστωτικές αλλαγές, ενισχύοντας φιλόδοξες περιφερειακές δυνάμεις, όπως το Ιράν, και τρομοκρατικές οργανώσεις, όπως η Hamas (ή αργότερα το ISIS). Η στάση των ΗΠΑ έναντι της Αραβικής Άνοιξης και, ιδίως, έναντι των εξελίξεων στην Αίγυπτο, τροφοδοτούσε την έντονη αυτή αβεβαιότητα και ανασφάλεια μεταξύ των παραδοσιακών αυτών συμμάχων τους στην εύφλεκτη και ρευστή περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Στο διάστημα της διετίας, που ακολούθησε, έως την ανατροπή του Προέδρου Morsi, με στρατιωτικό πραξικόπημα στις 3.7.2013, οι δίαυλοι επικοινωνίας της Ουάσιγκτων με την Αίγυπτο διατηρήθηκαν ανοικτοί, με τις ΗΠΑ να συνεχίζουν να προσφέρουν στη νέα κυβέρνηση τεχνογνωσία για την προώθηση οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Μάλιστα, καταλογίσθηκε ιδιαίτερα αρνητικά στον Obama ότι έσπευσε να «συνεργασθεί» με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους του Morsi¹⁵¹. Το μήνυμα της administration προς τη στρατιωτική ηγεσία της Αιγύπτου ήταν ότι έπρεπε να παραμείνει «στα χαρακώματα» και μακριά από την πολιτική εξουσία, αλλά δεν ασκούσε πιέσεις ή άλλου είδους επιρροή για τη διατήρηση των Αδελφών Μουσουλμάνων στην εξουσία. Τα ηνία της χώρας τελικά ανέλαβε ο Στρατηγός Al Sisi, ο οποίος κατόρθωσε να σταθεροποιήσει την κατάσταση, προτού η χώρα βυθισθεί στο χάος, όπως συνέβη σε άλλες περιπτώσεις στην ευρύτερη περιοχή.

Ο 44^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ προέβη, κατά τις διαδοχικές φάσεις της κρίσης στην Αίγυπτο, σε δημόσιες δηλώσεις, εκφράζοντας ανησυχία για τις εξελίξεις. Συνολικά, όμως, η administration, διά της αποστασιοποίησής της, διατήρησε ευνοϊκά ουδέτερη στάση έναντι του στρατιωτικού πραξικοπήματος του Sisi, αντιλαμβανόμενη τον κίνδυνο να παραδοθεί μία μεγάλη και σημαντική πολιτικά χώρα, όπως η Αίγυπτος, στη βία και την ισλαμική τρομοκρατία¹⁵². Μετά το πραξικόπημα κατά του Morsi περιόρισε τη στρατιωτική βοήθεια προς την Αίγυπτο, αλλά συνέχισε να χρηματοδοτεί δράσεις στον τομέα της αντιτρομοκρατίας, ασφάλειας συνόρων και επιχειρήσεων στην χερσόνησο του Σινά και τη Λωρίδα της Γάζας, οι οποίοι σχετίζονταν με την ασφάλεια του Ισραήλ.

¹⁵¹ Colin Dueck, *“The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today”* (Oxford University Press, 2015).

¹⁵² Colin Dueck, *“The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today”* (Oxford University Press, 2015).

Η κίνηση αυτή δεν έγινε, ως εικός, ασμένως δεκτή από την αιγυπτιακή ηγεσία, η οποία επεδίωκε την αμερικανική στρατιωτική ενίσχυση και για να εδραιώσει τη θέση της σε πολιτικό επίπεδο, σε μία κρίσιμη συγκυρία (για το λόγο αυτό απαιτούσε π.χ. τη χορήγηση ακριβών μαχητικών αεροσκαφών και τεθωρακισμένων από τις ΗΠΑ) και οδήγησε τις σχέσεις των δύο χωρών σε ελεγχόμενη ένταση. Για να αντισταθμίσει την απώλεια, ο Στρατηγός Sisi αναζήτησε και έλαβε στρατιωτική βοήθεια από τη Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ. Επίσης, προέβη σε αποτελεσματικές επιχειρήσεις στο Σινά κατά της Hamas (στενού φυσικού συμμάχου των Αδελφών Μουσουλμάνων), επιβεβαιώνοντας τη συμμαχία με το Ισραήλ και αποδεικνύοντας ούτως τη βούλησή του να συνεχίσει να αποτελεί η Αίγυπτος πόλο σταθερότητας στην περιοχή, όπως και κατά την προεδρία Mubarak. Την άνοιξη του 2015, μετά από πιέσεις στο εσωτερικό των ΗΠΑ και με την κρίση στη Συρία να έχει ανατρέψει πλήρως τις ισορροπίες στη Μέση Ανατολή, ο ρεαλιστής Obama αποφάσισε να αυξήσει και πάλι τη στρατιωτική βοήθεια προς την Αίγυπτο, την οποία η Ουάσιγκτων χρειαζόταν ως έμπιστο και σταθερό σύμμαχο. Επέμεινε, όμως, ότι αυτή έπρεπε να είναι πιο στοχευμένη σε τομείς, που παρουσιάζουν ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία για τις ΗΠΑ, ενώ παράλληλα μετέβαλε και τον μέχρι τότε τρόπο χορήγησής της (με απευθείας πιστώσεις στον αιγυπτιακό προϋπολογισμό), επιβάλλοντας συγκεκριμένα κριτήρια και αυστηρότερο έλεγχο.

Η κριτική, που ασκείται στον Obama για την πολιτική του έναντι της Αιγύπτου είναι ότι διατάραξε τις σχέσεις με έναν ιδιαίτερα στενό και σταθερό επί δεκαετίες εταίρο των ΗΠΑ, χωρίς να έχει εξασφαλίσει εναλλακτική λύση, δείχνοντας αδικαιολόγητη «έμπιστοσύνη» στους ακραίους ισλαμιστές των Αδελφών Μουσουλμάνων, με αποτέλεσμα, στο τέλος, να δυσαρεστήσει το σύνολο των πολιτικών τάσεων στη χώρα¹⁵³. Οι σχέσεις με τον Στρατηγό Sisi υπήρξαν τυπικές, αλλά κατ' ουσίαν ψυχρές, τις οποίες ο διάδοχος του Obama έσπευσε να αναθερμάνει με την ανάληψη των καθηκόντων του (ομοίως και με Σαουδική Αραβία)¹⁵⁴. Από την πλευρά του, ο Αμερικανός Πρόεδρος θεωρούσε ότι οι εξελίξεις στην Αίγυπτο αποδείκνυαν ότι οι διαδικασίες μετασχηματισμού στη Μέση Ανατολή ήταν εξ ορισμού πολυεπίπεδες, απαιτούσαν χρόνο και υπομονή. Κατά συνέπεια, οι απαιτήσεις

¹⁵³ Χαρακτηριστικά, ο Σύμβουλος Ασφαλείας του Obama Ben Rhodes είχε δηλώσει συναφώς: *"We're in that sweet spot where everyone is pissed off at us"*, Derek Chollet, *"The Long Game: How Obama defied Washington and redefined America's role in the world"*.

¹⁵⁴ Colin Dueck, *"The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today"* (Oxford University Press, 2015).

των ΗΠΑ έναντι των συμμάχων τους στην περιοχή δεν θα έπρεπε να είναι πολύ υψηλές (βλ. έναντι Αδελφών Μουσουλμάνων) και η Ουάσιγκτων δεν θα έπρεπε να συνεχίζει να «υπαγορεύει» λύσεις στα προβλήματα τους. Διατηρούσε σταθερά την πεποίθηση ότι η αμερικανική προσέγγιση στη Μέση Ανατολή έχρηζε ευρύτερης αναθεώρησης, με κύριο άξονα τις πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, χωρίς, ωστόσο, να παραγνωρίζει τα ζητήματα ασφαλείας για τη χώρα του, που πηγάζουν από την περιοχή.

6. Οι σχέσεις ΗΠΑ - Σαουδικής Αραβίας

Η τάση του Obama να θέτει υπό αμφισβήτηση παγιωμένες «ορθόδοξες» παραδοχές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, δεν άφησε ανεπηρέαστες τις σχέσεις με παραδοσιακούς εταίρους, όπως η Σαουδική Αραβία. Συχνά ο 44^{ος} Πρόεδρος εξέφραζε δυσφορία για τη στάση του σουνιτικού Ισλάμ, που αποδεδειγμένα υπέθαλπε και ενεδόκησε την (αντιαμερικανική) τρομοκρατία. Ασκούσε ανοικτά κριτική στο έλλειμμα δημοκρατικής διακυβέρνησης και στην απροθυμία των αραβικών χωρών να εισαγάγουν εκσυγχρονιστικές μεταρρυθμίσεις στις κοινωνίες τους, με προκάλυμμα το θρησκευτικό τους δόγμα. Με την ιστορική ομιλία του στο Κάιρο το 2009, ωστόσο, αναγνώρισε το σημαίνοντα ρόλο του μουσουλμανικού κόσμου και διατράνωσε την ειλικρινή πρόθεσή του για αποκατάσταση των σχέσεων των ΗΠΑ με το Ισλάμ σε παγκόσμιο επίπεδο, επί τη βάση αμοιβαίου σεβασμού και αλληλοκατανόησης.

Ο Obama στηλίτευε δημοσίως και σε κατ' ιδίαν συναντήσεις με ομολόγους του την ριζοσπαστικοποίηση, την οποία οι χώρες του Κόλπου, και κυρίως η Σαουδική Αραβία, προωθούν συστηματικά, χρηματοδοτώντας την ανέγερση τζαμιών, τη δράση Ουαχαμπιτών Ιμάμηδων και τη λειτουργία Μαντρασών σε όλο το σουνιτικό τόξο, αλλά ακόμη και σε χώρες της Δύσης με μουσουλμανικό στοιχείο, ενισχύοντας μέσα από αυτά τις πιο ακραίες τάσεις του Ισλάμ. Στο φαινόμενο αυτό απέδιδε εν πολλοίς ο Obama την ισλαμική τρομοκρατία, τη μισαλλοδοξία, τον αντισημιτισμό και αντιαμερικανισμό στη Μέση Ανατολή, επισημαίνοντας συχνά το γεγονός ότι οι αεροπειρατές της 11.9.2001 δεν ήταν Ιρανοί, αλλά Σαουδάραβες. Ειδικά, ως προς τη Σαουδική Αραβία, ήδη από την εποχή της θητείας του στη Γερουσία, ο Obama ασκούσε κριτική στο καθεστώς για τη διαφθορά, την ανισότητα, την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την καταπίεση των πολιτών και, το

σημαντικότερο, για τη κοινωνική θέση των γυναικών και το μισογυνισμό της άρχουσας τάξης¹⁵⁵. Η πεποίθηση του αυτή διατηρήθηκε και μετά την ανάληψη της Προεδρίας, αμφισβητώντας την «αξιοματική» από το κατεστημένο της Ουάσιγκτων προνομιακή μεταχείριση του Ριάντ¹⁵⁶.

Οι σχέσεις ΗΠΑ-Σαουδικής Αραβίας επί προεδρίας Obama βρέθηκαν στη χαμηλότερη, ίσως, καμπή τους από το 1973 (πετρελαϊκή κρίση), για έναν επιπλέον λόγο: η ενεργειακή μεταρρύθμιση, που με πάθος και συστηματικά προώθησε ο νέος Αμερικανός Πρόεδρος στο πλαίσιο της διεθνούς συστράτευσης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής (την οποία θεωρούσε πραγματική και άμεση απειλή), αλλά και την τόνωση της αμερικανικής οικονομίας (καινοτόμες επιχειρήσεις, έρευνα, νέες θέσεις εργασίας, κ.ο.κ.)¹⁵⁷, βασιζόταν στη μείωση της χρήσης πετρελαίου στο ενεργειακό μίγμα της χώρας και την αντικατάστασή του από άλλες, καθαρότερες μορφές ενέργειας. Η πολιτική αυτή επιλογή επηρέαζε σημαντικά τις εμπορικές συναλλαγές Ουάσιγκτων-Ριάντ, δεδομένου ότι η Σαουδική Αραβία αποτελούσε το μεγαλύτερο εξαγωγέα πετρελαίου στις ΗΠΑ, υπονομεύοντας το προνομιακό καθεστώς της ως “swing producer”¹⁵⁸. Το άκρως συντηρητικό καθεστώς του Ριάντ δεν είδε, ως εικός, με θετική οπτική τις προσπάθειες αυτές εκσυγχρονισμού της αμερικανικής οικονομίας και αγοράς ενέργειας, οι οποίες ανέτρεπαν παγιωμένες ισορροπίες μεταξύ των δύο στρατηγικών συμμάχων.

Στην τεταμένη αυτή ατμόσφαιρα ήρθε να προστεθεί, αφ’ ενός η στάση της Ουάσιγκτων έναντι της Αιγύπτου το 2011 (στήριξη καθεστωτικής αλλαγής και απομάκρυνσης Mubarak) και της κρίσης στη Συρία (αποστασιοποίηση Προέδρου από δεινά Συριακού λαού και εμπλοκή Ιράν στη σύγκρουση), που οδήγησαν το 2013 στην πρωτοφανή απόφαση του Ριάντ να αρνηθεί να αναλάβει τη θέση του Μη Μονίμου Μέλους στο ΣΑ ΟΗΕ, και, αφ’ ετέρου, η απόφαση της administration Obama να προσεγγίσει το Ιράν, ορκισμένο εχθρό της Σαουδικής Αραβίας. Ούτως, η

¹⁵⁵ *Obama quote: “...a country cannot function in the modern world when it is repressing half of its population. You can gauge the success of a society by how it treats its women...”*, Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine”, *The Atlantic* (April 2016):

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

¹⁵⁶ Παρά τη δημόσια κριτική του στη Σαουδική Αραβία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο Αμερικανός Πρόεδρος δεχόταν μομφές από οργανώσεις, όπως η Διεθνής Αμνηστία, ότι στην πράξη δεν έκανε τίποτα για να πιέσει το καθεστώς του Ριάντ για μεταρρυθμίσεις στον τομέα αυτό, <https://www.amnestyusa.org/how-obama-failed-in-saudi-arabia/>

¹⁵⁷ Michael D’ Antonio, “*The Legacy of Barack Obama: A Consequential President*” (Saint Martin’s Press, 2016).

¹⁵⁸ <https://www.middleeastmonitor.com/20160503-whats-going-on-in-americas-relationship-with-saudi-arabia/>

δυσαρέσκεια του καθεστώτος προς το νέο Αμερικανό Πρόεδρο προσέλαβε και ιδεολογική διάσταση, με το επιχείρημα ότι ο νέος Πρόεδρος μεροληπτούσε υπέρ των Σιιτών. Ο ίδιος ο Obama αρνείτο να εγκλωβίσει την εξωτερική πολιτική της χώρας του σε ένα ακόμη επίπλαστο, ως θεωρούσε, δίλημμα - «Ιράν ή Σαουδική Αραβία» - στη λογική του προκατόχου του (ή μαζί μας ή εναντίον μας), βάσει προαποφασισμένων «φορμουλών». Κατά τη θεώρησή του, οι Σαουδάραβες θα έπρεπε να αποδεχθούν ότι οφείλουν να «μοιράζονται» τη Μέση Ανατολή με τους Ιρανούς, καθώς ο ανταγωνισμός Σουνιτών-Σιιτών για την επιρροή επί των μουσουλμανικών πληθυσμών της περιοχής έχει οδηγήσει σε σειρά διενέξεων και στο χάος, που επικρατούσε σε Συρία, Ιράκ και Υεμένη.

Στο ίδιο πνεύμα, κατά το δόγμα Obama, μία από τις αιτίες των αιματηρών συγκρούσεων στη Μέση Ανατολή ήταν ο «φυλετισμός» (tribalism), τον οποίο κανένας ηγέτης, ούτε ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, είναι σε θέση να εξουδετερώσει. Και ο φυλετισμός συμπεριλαμβάνει φυλές, δόγματα, σέκτες, αλλά και απλές εγκληματικές συμμορίες σε «αποτυχημένα» κράτη της περιοχής. Το φυλετισμό, κατά τον Obama, συντηρούσε και ο οίκος των Σαούντ στη Σαουδική Αραβία, προασπιζόμενος με κάθε τίμημα τον Ουαχαμπιτισμό.

Παρό' όλα αυτά, ο Obama ήταν πάνω από όλα ρεαλιστής και συνειδητοποιούσε ότι το συμφέρον των ΗΠΑ υπαγόρευε τη διατήρηση της συμμαχίας με τη Σαουδική Αραβία, η οποία σφυρηλατήθηκε αμέσως μετά τη λήξη του Β'ΠΠ (βλ. δόγμα Eisenhower υπό Π-2 και δόγμα Carter υπό Π-7). Οι ΗΠΑ υποστήριζαν την επέμβαση στην Υεμένη το 2015 υπό σαουδαραβική ηγεσία (συνασπισμός 9 μεσανατολικών και αφρικανικών κρατών), μετά από έκκληση βοήθειας του εκεί διωκόμενου Προέδρου Hadi κατά την εμφύλια σύγκρουση, που σπάραζε τη χώρα, καθώς έκριναν ότι ήταν προς τον συμφέρον τους. Επίσης, η administration συνεργάστηκε στενά με τη σαουδαραβική πλευρά στο πλαίσιο καταπολέμησης του ISIS στη Συρία. Γενικότερα, η στρατιωτική συνεργασία των δύο χωρών συνέχισε χωρίς προσκόμματα, ουδέποτε, όμως, οι διμερείς σχέσεις αντιμετωπίστηκαν με θέρμη από πλευράς Ουάσιγκτων κατά τη θητεία Obama. Ο ίδιος ο Αμερικανός Πρόεδρος περιέγραφε χαρακτηριστικά τη συμμαχία με το Ριάντ ως “complicated”¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Την πολιτική αυτή έσπευσε να αλλάξει ο διάδοχος του 45^{ος} Πρόεδρος, πραγματοποιώντας ένα από τα πρώτα του επίσημα ταξίδια στο Ριάντ, όπου προσέφερε ικανές πολιτικές διασφαλίσεις για την προσήλωση των ΗΠΑ στην παραδοσιακή συμμαχία με τη Σαουδική Αραβία, σε συνδυασμό με την καταγγελία της συμφωνίας για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν.

Κατά το τελευταίο έτος της προεδρικής του θητείας ο Obama πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στη Σαουδική Αραβία (Απρίλιος 2016), σε μία προσπάθεια να αναθερμάνει τις αμερικανο-σαουδαραβικές σχέσεις, παρέχοντας διασφαλίσεις για τη διατήρηση της στρατηγικής συμμαχίας των δύο χωρών, μετά την υπογραφή της συμφωνίας για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, την οποία οι Σαουδάραβες εξελάμβαναν ως «απειλή ασφαλείας». Στο Ριάντ, ωστόσο, τον υποδέχθηκαν δύσθυμα (ενδεικτικό ότι δεν υποδέχθηκε στο αεροδρόμιο τον Αμερικανό Πρόεδρο ο Βασιλέας Salman, αλλά ο κυβερνήτης της πόλης!) και άκρως τυπικά, αναμένοντας σύντομα τη διάδοχη κατάσταση στις ΗΠΑ, με την οποία έλπιζαν ότι θα μπορούσαν να εξεύρουν περισσότερο ευήκοα ώτα¹⁶⁰.

Τέλος, στις προσπάθειες της administration να βελτιώσει τις σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία θα πρέπει να προσμετρηθεί το βέτο του Obama (12ο συνολικά στην δετή του θητεία) στο επίμαχο νομοσχέδιο “Justice Against Sponsors of Terrorism Act” το Σεπτέμβριο 2016, το οποίο έδινε το δικαίωμα σε συγγενείς θυμάτων της 11ης Σεπτεμβρίου να προσφύγουν κατά της κυβέρνησης της Σαουδικής Αραβίας για τυχόν ευθύνες της (διότι η πλειοψηφία των αεροπειρατών της τρομοκρατικής αυτής ενέργειας ήταν πολίτες Σαουδικής Αραβίας, όπως και ο Bin Laden). Το νομοσχέδιο προκάλεσε έντονη αντιπαράθεση στο Κογκρέσο, το οποίο τελικά το υπερψήφισε και επέμενε emphaticά στην ανάγκη εφαρμογής του. Η αρνησικυρία του Προέδρου στηριζόταν, μεταξύ άλλων, σε στέρεες νομικές ενστάσεις, καθώς εκτιμούσε ότι άνοιγε τους «ασκούς του Αιόλου» για αντίστοιχες προσφυγές πολιτών ανά τον κόσμο κατά των ΗΠΑ¹⁶¹. Το νομοσχέδιο τελικά υιοθετήθηκε, παρακάμπτοντας το προεδρικό βέτο (συνήθης πρακτική κατά τους τελευταίους μήνες της θητείας Προέδρων), λαμβανομένου υπ’ όψιν ότι ο υποψήφιος των Ρεπουμπλικανών Donald Trump είχε διακηρύξει δημοσίως ότι τάσσεται υπέρ του νομοσχεδίου.

¹⁶⁰ <https://www.middleeastmonitor.com/20160422-why-did-the-saudis-make-obama-feel-unwelcome/>

¹⁶¹ <https://www.nytimes.com/2016/09/24/us/politics/obama-veto-saudi-arabia-9-11.html>

V. Συμπεράσματα

Ο Obama παρέμεινε πιστός στη φιλελεύθερη πολιτική παράδοση του Δημοκρατικού Κόμματος, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί τις τελευταίες δεκαετίες, προσαρμόζοντάς την στα νέα δεδομένα και απαιτήσεις της κοινωνίας, αντλώντας και από την προσωπική του εμπειρία (στο παρελθόν είχε εργασθεί για κοινωνικούς φορείς). Αν και “διανοούμενος πραγματιστής”, ο Obama είχε πλήρη επίγνωση ότι ορισμένοι από τους προκατόχους του στο Λευκό Οίκο είχαν υπερεκτιμήσει τις δυνατότητες της administration ως θεσμού, γι’ αυτό στόθιμιζε προσεκτικά τις δημόσιες τοποθετήσεις του, με συνέπεια και σεβασμό στις φιλελεύθερες αρχές του κόμματός του. Επιχείρησε να οικοδομήσει πάνω στις αρχές αυτές ένα νέο ρόλο για την κυβέρνηση στη μεταβιομηχανική κοινωνία, σχεδιάζοντας μακροπρόθεσμα και βιώσιμα προγράμματα σε ένα πολιτικό σύστημα, που από την εποχή του Johnson και έπειτα έτεινε να μετακινείται προς πλέον «δεξιές», συντηρητικές πολιτικές¹⁶².

Κατά την δετή παρουσία του στον Λευκό Οίκο, ο Obama χρησιμοποίησε όλα τα εργαλεία στη διάθεση του Προέδρου για να επιφέρει σημαντικές αλλαγές: νόμους, κανόνες, εκτελεστικά διατάγματα και το προεδρικό προνόμιο του «βήματος επηρεασμού» (bully pulpit). Δεν κατόρθωσε, όμως, να αλλάξει την ίδια τη φύση της πολιτικής. Αν και τα επιτεύγματά του υπήρξαν αντικειμενικά πολυάριθμα, εκατομμύρια Αμερικανοί εξακολουθούσαν να διατηρούν και κατά την διακυβέρνησή του την πεποίθηση ότι η «Ουάσιγκτων δεν μπορούσε να παράγει αποτελέσματα» (“Washington couldn’t get anything done”). Παρά την κριτική που του ασκήθηκε ότι δεν είχε αρκετό «Johnson» μέσα του, ο Obama αποδείχθηκε ιδιαίτερα ικανός στην χάραξη πολιτικής (skilled policymaker), επιτυγχάνοντας ευρείες διακομματικές συνεργασίες, ώστε να περάσει σειρά σύνθετων και σημαντικών νομοσχεδίων, αξιοποιώντας στο μέγιστο τις εκτελεστικές εξουσίες του Προέδρου κατά το Αμερικανικό Σύνταγμα¹⁶³.

Ως εκ τούτου, μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί ότι η προεδρική θητεία του Obama υπήρξε ισχυρό πολιτικό αντίβαρο στην πολιτική παρακαταθήκη του Reagan και του συντηρητικού κινήματος. Από κομματικής, ωστόσο, σκοπιάς το Δημοκρατικό κόμμα

¹⁶² Julian E. Zelizer (επιμ.), Κεφ. 1 “Policy Revolution without a Political Transformation”, σε *“The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”*, (Princeton University Press, 2018).

¹⁶³ Το μειονέκτημα εν προκειμένω είναι ότι οι πολιτικές που εφαρμόζονται μέσα από εκτελεστικά Προεδρικά Διατάγματα, δύνανται να ανατραπούν εύκολα από μελλοντικούς Προέδρους με τον ίδιο τρόπο.

επί προεδρίας Obama υπέφερε περισσότερο και από τη συνήθη φθορά, που υφίσταται το κόμμα που εκλέγει τον εκάστοτε Πρόεδρο, ιδίως για δύο διαδοχικές θητείες. Υποστηρίζεται, μάλιστα, ότι ορισμένα από τα προβλήματα, που αντιμετώπισαν οι Δημοκρατικοί και τελικά οδήγησαν το 2016 στην ανάδειξη του Trump στη θέση του Προέδρου, του πλέον ανορθόδοξου και αμφιλεγόμενου Ρεπουμπλικανού προεδρικού υποψηφίου στην αμερικανική ιστορία, οφείλονται ακριβώς στο τρόπο πολιτεύεσθαι του Obama και σε υπερβολικά «προοδευτικές» αποφάσεις του, τις οποίες η συντηρητική αμερικανική κοινωνία δεν ήταν ακόμη ώριμη να αποδεχθεί¹⁶⁴.

Στην εξωτερική πολιτική, αντίστοιχα, προώθησε προοδευτικές πολιτικές, υιοθετώντας βασικά στοιχεία της διεθνούς φιλελεύθερης ατζέντας για την κλιματική αλλαγή, το περιβάλλον, την καθαρή ενέργεια, αλλά και τον περιορισμό της στρατιωτικής ισχύος, σε αντίθεση με τον προκάτοχό του George W. Bush.

Σε μία προσπάθεια συνολικού απολογισμού του έργου του 44^{ου} Προέδρου στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής δεν μπορεί παρά να παραδεχθεί κανείς την επιτυχημένη φιλελεύθερη διεθνιστική του προσέγγιση. Είναι σαφές ότι ο Obama κατόρθωσε να μετατρέψει το αρνητικό για τις ΗΠΑ κλίμα στη Δύση, λόγω των πολέμων σε Ιράκ και Αφγανιστάν, σε δυναμική ευκαιρία για προώθηση του εμπορίου και των ανταλλαγών σε επίπεδο κοινωνίας πολιτών. Το εναργέστερο παράδειγμα αποτελεί η αναθέρμανση των κυριολεκτικά παγωμένων για πάνω από μισό αιώνα αμερικανο-κουβανικών σχέσεων. Η πολιτική του ως προς την Κούβα έτυχε ευρείας αποδοχής σε όλο το πολιτικό φάσμα των ΗΠΑ και έπεισε ακόμη και τους σκληρότερους επικριτές του για την προστιθέμενη αξία της διπλωματίας και του διαλόγου στις διεθνείς σχέσεις, αφού με τον τρόπο αυτό κατάφερε να έχει αποτέλεσμα, εκεί που όλοι οι Αμερικανοί Πρόεδροι, από τον Eisenhower μέχρι τον Bush, είχαν αποτύχει¹⁶⁵.

Σημαντική, επίσης, επιτυχία της προεδρίας Obama θα πρέπει να θεωρηθεί η επίτευξη συμφωνίας με το Ιράν για το πυρηνικό του πρόγραμμα (JCPOA) το 2015¹⁶⁶, η εφαρμογή της οποίας οδήγησε σε θεαματικό περιορισμό του πυρηνικού οπλοστασίου της Τεχεράνης (οποίο, ιδίως επί εποχής σκληρής προσέγγισης Bush, είχε

¹⁶⁴ Julian E. Zelizer (επιμ.), Κεφ. 1 “Policy Revolution without a Political Transformation”, σε *“The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”*, (Princeton University Press, 2018).

¹⁶⁵ Πλήρως διαφωτιστική για το θέμα η συνέντευξη του Αναπληρωτή Συμβούλου Εθνικής Ασφαλείας του Obama, Ben Rhodes, στο δημοσιογράφο του Jeffrey Goldberg, *“The Atlantic”* (Απρίλιος, 2016): <https://www.youtube.com/watch?v=-8zL5DxNwn0>

¹⁶⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Iran_nuclear_deal_framework

υπερπολλαπλασιαστεί, ακριβώς λόγω μη διεθνούς «εμπλοκής», άρα και μη ελέγχου)¹⁶⁷, παρά τις έντονες αντιρρήσεις, τουλάχιστον σε αρχικό στάδιο, στο εσωτερικό των ΗΠΑ, αλλά και από στρατηγικούς εταίρους τους, όπως το Ισραήλ και η Σαουδική Αραβία, δοκιμάζοντας τις σχέσεις με αμφοτέρους. Η Συμφωνία επιβίωσε της κριτικής, ψηφίστηκε από το Κογκρέσο και άρχισε να εφαρμόζεται, βάσει του προβλεπόμενου χρονοδιαγράμματος, με πολυεπίπεδα ευεργετικά αποτελέσματα στις σχέσεις Ουάσιγκτων - Τεχεράνης (π.χ. Ιράν συνέβαλε, Δεκέμβριο 2015, σε διεθνή προσπάθεια καταπολέμησης του ISIS). Εντούτοις, ο διάδοχος του Obama, Donald Trump, επέλεξε να αποσύρει τις ΗΠΑ από την εν λόγω Συμφωνία, η οποία συνέχισε να ισχύει μεταξύ των λοιπών συμβαλλομένων μερών (Ιράν-P5+1, ΕΕ).

Ο Obama κληρονόμησε από τον προκάτοχό του πλούσια ατζέντα σε θέματα ασφαλείας, με αρκετές εκκρεμότητες, την οποία κατά τη διάρκεια της Προεδρίας του εμπλούτισε έτι περαιτέρω. Απολογιστικά συγκρατούνται εν προκειμένω: η δολοφονία του Bin Laden και τουλάχιστον 7 πιθανολογούμενων διαδόχων του, ο τερματισμός των πολεμικών επιχειρήσεων στο Ιράκ (συνολικά κόστισε τη ζωή 4.500 Αμερικανών στρατιωτών), ο τερματισμός των επίσημων στρατιωτικών επιχειρήσεων στο Αφγανιστάν (2.200 θύματα Αμερικανούς στρατιώτες), η καταστροφή 1.300 τόνων χημικών όπλων του καθεστώτος στη Συρία, ο περιορισμός της απώλειας ζωής Αμερικανών εξαιτίας τρομοκρατικών επιθέσεων σε 6 το χρόνο κατά μέσο όρο (αριθμός αντίστοιχος με τα θύματα δολοφονίας από Αμερικανούς ακροδεξιούς εξτρεμιστές), οι χιλιάδες επιθέσεις με μη επανδρωμένα στρατιωτικά αεροσκάφη κατά υπόπτων τρομοκρατίας ανά τον κόσμο, περισσότερες από 10.000 αεροπορικές επιθέσεις κατά στόχων από κοινού με συμμάχους στο διάστημα Αυγούστου 2014 -Ιανουαρίου 2016, η στήριξη με αεροσκάφη και συμβούλους των τοπικών μαχητών για την ανάκτηση σημαντικών εδαφών του Ιράκ, που είχε καταλάβει ο ISIS¹⁶⁸.

Εν τούτοις, από πλευράς στρατηγικής ανάλυσης, η στάση του Obama στην κρίση στη Συρία και την αντιμετώπιση του ISIS δεν θα μπορούσαν να αποτιμηθούν ασφαλώς ως επιτυχίες.

¹⁶⁷ Michael D' Antonio, *"The Legacy of Barack Obama: A Consequential President"*, (St. Martin's Press, New York, 2016), όπου αναπαράγεται κριτική για το θέμα του καθηγητού του Harvard Stephen Walt.

¹⁶⁸ Michael D' Antonio, *"The Legacy of Barack Obama: A Consequential President"*, (St. Martin's Press, New York, 2016).

Ως προς την εμφάνιση του ISIS, είναι σαφές ότι με την απόσυρση των αμερικανικών δυνάμεων από το Ιράκ και το Αφγανιστάν, σε πλήρωση των προεκλογικών δεσμεύσεων του Obama, το κενό που προκλήθηκε καλύφθηκε από τη νέα αυτή τρομοκρατική οργάνωση με την ακραία, ριζοσπαστική, ισλαμιστική ιδεολογία. Γενικότερα, εκτιμάται ότι η Obama administration μάλλον απέτυχε να διαχειρισθεί ολοκληρωμένα και αποτελεσματικά την αποσύνθεση κρατών στην περιοχή της Μέσης Ανατολής κατά τη διάρκεια της θητείας της (under his watch). Τα αιτία της αποσταθεροποίησης της περιοχής ανατρέχουν αιώνες πίσω στην εποχή της αποικιοκρατίας και τη, σε μεγάλο βαθμό, αυθαίρετη χάραξη των συνόρων των κρατών αυτών (με ευθείες γραμμές επί χάρτου), αγνοώντας την πραγματικότητα επί του εδάφους και τις εθνοφυλετικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες σε όλη τη Μέση Ανατολή. Πολλά από τα κράτη αυτά, με σοβαρά ελλείμματα συνοχής, δημοκρατίας και υποτυπώδεις, ακόμη, κρατικές δομές, άρχισαν να καταρρέουν χρονικά την περίοδο διακυβέρνησης Obama.

Οι επιλογές διαχείρισης των κρίσεων στη διάθεση των διαμορφωτών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής παρουσιάζονταν από κακές έως χειριστες. Είναι σαφές ότι τίποτα από όσα έπραξε ή δεν έπραξε ο Obama δεν θα μπορούσε να επιλύσει τα προβλήματα στην περιοχή. Στην καλύτερη περίπτωση η Ουάσιγκτων θα μπορούσε να είχε εμπλακεί σε μία προσπάθεια περιορισμού των συνεπειών (damage control) της κατάρρευσης των χωρών αυτών. Ακόμη και αυτοί οι επικριτές του Προέδρου δεν ήταν σε θέση να διατυπώσουν εν προκειμένω αξιόπιστες εναλλακτικές στρατηγικές για την περιοχή¹⁶⁹. Αναμφίβολα, οι περιπτώσεις της Λιβύης και της Συρίας, δεν συγκαταλέγονται στα επιτεύγματα της προεδρίας Obama, το πόσο όμως τελικά θα βαρύνουν την παρακαταθήκη του 44ου Προέδρου θα αποδειχθεί σε βάθος χρόνου.

Η απόφαση του Obama, στις 30.8.2013, να μην πραγματοποιηθεί στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ, όταν αποδεδειγμένα το καθεστώς Assad υπερέβη την κόκκινη γραμμή, που ο ίδιος ο Αμερικανός Πρόεδρος είχε θέσει, χρησιμοποιώντας χημικά όπλα εναντίον των πολιτών του, θα καταγραφεί, ενδεχομένως, στην ιστορία ως μία «συνετή απόφαση», που εμπόδισε τη χώρα να εμπλακεί σε έναν ακόμη καταστροφικό

¹⁶⁹ Jonathan Chait, *Audacity: How Obama defied his critics and created a legacy that will prevail*, (Harper Collins, New York, 2017).

μουσουλμανικό εμφύλιο πόλεμο και αποσόβησε την απειλή επίθεσης με χημικά όπλα κατά του Ισραήλ, της Τουρκίας και της Ιορδανίας. Ενδέχεται, όμως, να καταγραφεί και ως μία «λανθασμένη κρίση», που οδήγησε σε απώλεια του ελέγχου της Ουάσιγκτων επί της Μέσης Ανατολής και εναγκαλισμό της περιοχής με τη Ρωσία, το Ιράν και τον ISIS. Είναι σαφές ότι αμφότερες οι παραδοχές έχουν βάση αλήθειας¹⁷⁰.

Ως προς τη στρατηγική του έναντι της Ρωσίας και την πολιτική επιλογή του “reset button” νωρίς κατά την πρώτη θητεία του Obama (με κύριο εκφραστή της την τότε Υπουργό Εξωτερικών Hillary Clinton), αυτή εκτροχιάσθηκε πλήρως μετά τη ρωσική επέμβαση στην Ουκρανία και την παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας το 2014. Η επιλογή επικρίθηκε ως «επιεικώς αφελής» και «δυσνητικά καταστροφική» για τα αμερικανικά συμφέροντα, καθώς εκτιμάται ότι ενεθάρρυνε τη ρωσική επιθετικότητα και σε άλλες περιοχές του πλανήτη, όπως η Μέση Ανατολή (βλ. Συρία) και επέτρεψε στη Μόσχα να αυξήσει τον όγκο των πυρηνικών της αποθεμάτων και τον αριθμό διαθέσιμων οχημάτων μεταφοράς τους, θέτοντας ουσιαστικά σε κίνηση μία νέα κούρσα εξοπλισμών των δύο πλευρών. Ο Πρόεδρος Obama επιχείρησε, εις απάντηση, να προωθήσει πρόγραμμα εκσυγχρονισμού του αμερικανικού οπλοστασίου και να παράσχει εγγυήσεις ασφαλείας σε χώρες, όπως η Πολωνία και οι Βαλτικές, είτε διμερώς, είτε μέσα από νατοϊκό πλαίσιο. Η εικόνα που είχε διαμορφωθεί στην ευρωπαϊκή ήπειρο το θέρος 2016, στο τέλος και της δεύτερης θητείας του Obama, θύμιζε την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, με το NATO να εφαρμόζει ανάλογα με τότε σενάρια για την αντιμετώπιση της “ρωσικής απειλής” στην ανατολική και βόρεια Ευρώπη¹⁷¹. Άρα, ο στόχος του Obama να «θάψει και το τελευταίο απομεινάρει του Ψυχρού Πολέμου», δεν επετεύχθη, αν και όχι με δική του αποκλειστικά υπαιτιότητα.

Η συναινετική και διαλεκτική παρακαταθήκη του Obama στην εξωτερική πολιτική προκάλεσε ορισμένα δύσκολα (μάλλον φιλοσοφικά) ερωτήματα για τη θέση μιας μεγάλης δύναμης, όπως οι ΗΠΑ, στο διεθνές σύστημα ισχύος. Είναι δυνατόν ένα ηγετικό, ισχυρό έθνος, με ευρείες διεθνείς φιλοδοξίες, να αποφεύγει τη στρατιωτική σύγκρουση; Μπορεί μία παγκόσμια ηγεμονική δύναμη να επιβιώνει με το

¹⁷⁰ Gideon Rachman “Ten Points about the Obama Doctrine”, *Financial Times* (14.3.2016).

¹⁷¹ Jeremi Suri, Κεφ. 13 “Liberal Internationalism, Law, and the First African American President” σε Julian E. Zelizer (επιμ.) *“The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”*, (Princeton University Press, 2018).

νόμο/δίκαιο, αντί τον πόλεμο; Είναι η μη-επέμβαση σε περίπτωση ανθρωπιστικών κρίσεων καλύτερη λύση από μία πλημμελή, αλλά δίκαιη ανάληψη δράσης; Το μεγαλύτερο, ίσως, επίτευγμα της εξωτερικής πολιτικής Obama ήταν ότι προσπάθησε να απαντήσει στα ερωτήματα αυτά, χρησιμοποιώντας την ελάχιστη δυνατή και πλέον στοχευμένη ισχύ και δίδοντας έμφαση στο δίκαιο και τα μη-στρατιωτικά εργαλεία, όποτε αυτό ήταν εφικτό. Η φιλελεύθερη διεθνιστική προσέγγιση του επέτρεψε να προβεί σε ανοίγματα προς την Κούβα και το Ιράν, τερματίζοντας μακροχρόνιες συγκρούσεις,

Από την άλλη πλευρά, ως καταφανής αποτυχία του Obama θα πρέπει να θεωρηθεί το γεγονός ότι, ακόμη και όταν χρησιμοποίησε τη στρατιωτική ισχύ, όπως στη περίπτωση των επιθέσεων με drones στο Αφγανιστάν / Πακιστάν ή στην περίπτωση της ανατροπής του καθεστώτος στη Λιβύη, η διστακτικότητα και αβεβαιότητά του περιόρισαν την ικανότητα της να επιφέρει αλλαγή των ισορροπιών επί του εδάφους. Αντίπαλοι, όπως ο Putin και ο Assad, αγνόησαν την πολιτική της «αναχαίτισης», που επιχείρησε να εφαρμόσει, προεξοφλώντας ότι δεν θα ανταποδώσει αποφασιστικά την επιθετικότητά τους. Η εφεκτικότητα αυτή του Προέδρου είχε, επιπροσθέτως, ως συνέπεια να κλονισθεί η εμπιστοσύνη των συμμάχων σε Ευρώπη, Μέση Ανατολή και Ασία ως προς την παρεχόμενη «ομπρέλα ασφαλείας» των ΗΠΑ. Οι θιασώτες της πολιτικής του «εκφοβισμού» ενισχύθηκαν και διεθνώς, αλλά και στο εσωτερικό των ΗΠΑ. Η ανάδειξη του Donald Trump - ενός λευκού, εθνικιστή Ρεπουμπλικανού, οπαδού του μιλιταριστικού προστατευτισμού - ως διαδόχου του Obama στην Προεδρία θα πρέπει να ιδωθεί και υπό αυτό το πρίσμα, δεδομένου ότι σημαντική μερίδα της αμερικανικής κοινής γνώμης, τουλάχιστον την περίοδο εκείνη, αξιολογούσε την παρακαταθήκη του 44ου Προέδρου στην εξωτερική πολιτική - και στην εσωτερική - ως ελπιδοφόρα μεν, τραγική και βαθειά αντιφατική, ωστόσο («he over-promised and under-delivered”).

Η ειρωνεία είναι ότι ο πρώτος Αφροαμερικανός Πρόεδρος των ΗΠΑ δεν θα μείνει στην ιστορία ως αυτός που “εκδημοκράτισε” τις διεθνείς σχέσεις, διευρύνοντας την άσκηση της πολιτικής σε νέες εθνοτικές ομάδες και προωθώντας την κατάργηση των διακρίσεων και την εμπέδωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ασφαλώς και συμπεριέλαβε σε μεγάλο βαθμό τα ζητήματα αυτά στη διεθνή ατζέντα των ΗΠΑ, όμως η διαχρονική παρακαταθήκη του Obama θα είναι αυτή του πρώτου Αμερικανού ηγέτη μετά τον Β’ΠΠ, που αμφισβήτησε τη στενή διασύνδεση ανάμεσα στη στρατιωτική ισχύ (πόλεμο) και την αμερικανική πολιτική. Σε προσωπικό

επίπεδο, βίωσε όσο κανένας σύγχρονος Πρόεδρος τις στυγνές επιπτώσεις της αμερικανικής ισχύος, καταβάλλοντας τιτάνιες προσπάθειες κατά την οκταετή του θητεία να αποκαταστήσει το «σοκ και δέος» (shock and awe) της πολιτείας Bush, συνθέτοντας μία νέα προσέγγιση των διεθνών σχέσεων στη βάση της νομιμοποίησης, ακρίβειας, ισορροπίας και προσεκτικών περιορισμών, ώστε να «τιθασευθεί» η αμερικανική ισχύς, να καταστεί λιγότερο καταχρηστική, λιγότερο βίαιη και περισσότερο περιεκτική (inclusive). Ο Obama υπερασπίστηκε με συνέπεια τις αρχές αυτές, επιδιώκοντας και εσωτερικές μεταρρυθμίσεις, όπως ο περιορισμός της οπλοκατοχής, η απελευθέρωση των αμβλώσεων, η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ευάλωτων ομάδων και μειονοτήτων, καθώς και η υιοθέτηση μιας πιο ανθρώπινης και ευέλικτης μεταναστευτικής πολιτικής¹⁷².

Εγείρεται, ως εκ τούτου, εύλογα το ερώτημα, εάν τελικά ο Obama δύναται να χαρακτηριστεί ως «μεταρρυθμιστής / αναδιάρθρωτής» (politics of reconstruction) ή «αντιπολιτευόμενος» (politics of preemption) Πρόεδρος, κατά την κλασική τυπολογία του Skowronek¹⁷³. Ο Obama, προερχόμενος από διαφορετική πολιτική παράταξη σε σχέση με τον προκάτοχό του, παρά το ότι διαφοροποιήθηκε σαφώς από τις δεσμεύσεις, που αυτός είχε αναλάβει (Ιράκ, Αφγανιστάν, Ιράν, Μέση Ανατολή κ.ο.κ) και αποστασιοποιήθηκε πλήρως από τον τρόπο πολιτεύεσθαι της Bush administration, είχε να αντιμετωπίσει ένα ανθεκτικό κατεστημένο, με το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα να διατηρεί την πλειοψηφία στη Βουλή των Αντιπροσώπων και εν συνεχεία και στη Γερουσία σε μεγάλο μέρος της θητείας του (ουσιαστικά από το 2011 και έπειτα), αλλά και σημαντική μερίδα του ίδιου του Δημοκρατικού Κόμματος να αμφισβητεί τις πολιτικές επιλογές του Προέδρου. Ούτως, παρά τις μεγάλες προσδοκίες και τη φιλοδοξία για ρηξικέλευθες τομές, ο Obama θα πρέπει να χαρακτηριστεί μάλλον ως «αντιπολιτευόμενος» Πρόεδρος.

Με εξαίρεση τη συμφωνία για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και την προσέγγιση με την Κούβα, σε γενικές γραμμές η εξωτερική πολιτική του Obama δεν υπήρξε «μετασχηματιστική» (transformational), υπό την έννοια της δημιουργίας εντελώς

¹⁷² Jeremi Suri, Κεφ. 13 "Liberal Internationalism, Law, and the First African American President" σε Julian E. Zelizer (επιμ.) *"The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment"*, (Princeton University Press, 2018), όπου υποστηρίζεται ότι ο Obama εισήγαγε μία ακόμη «αναδιάρθρωση» στην αμερικανική πολιτική, δεδομένου ότι η θητεία του φέρει όλα τα γνωρίσματα γι' αυτό, όπως κομματική αντιπαράθεση, βία και αβεβαιότητα πριν την έναρξη της θητείας του.

¹⁷³ Συναφώς και Stephen Skowronek *"The Politics Presidents Make: Leadership from John Adams to George Bush"*.

νέων πλαισίων λειτουργίας, αλλά κατά κύριο λόγο “διορθωτική” (corrective). Ο 44ος Πρόεδρος αντικατέστησε την ιδεολογική (ή και ιδεοληπτική) κυβέρνηση του προκατόχου του, που κατά γενική ομολογία απέτυχε παταγωδώς, με μία ψύχραιμη, υπομονετική και ρεαλιστική administration. Το δόγμα Obama δεν έτυχε μεγαλειώδους προβολής, όπως αυτά των Monroe και Roosevelt. Η επιλογή και ικανότητα του Obama να μην περιορίζει την εξωτερική του πολιτική σε σλόγκαν και σε ένα ενιαίο δόγμα «παντός καιρού», απέτέλεσε το ισχυρό του πλεονέκτημα. Ο Πρόεδρος Obama αξιολογούσε κάθε περίπτωση χωριστά, επί τη βάσει προσεκτικής ανάλυσης των διαθέσιμων στοιχείων και, εν τέλει, στη συντριπτική πλειοψηφία αυτών, απέφυγε το λάθος. Όπως οι George H. W. Bush και Bill Clinton κληροδότησε στο διάδοχό του μία ολοκληρωμένη ατζέντα εξωτερικής πολιτικής και την εθνική ισχύ σε πολύ καλύτερη κατάσταση από ό,τι την παρέλαβε ο ίδιος. Δεδομένου ότι πολύ λίγες administrations το κατόρθωσαν αυτό, αποτελεί από μόνο του σπουδαίο επίτευγμα της προεδρίας Obama.

Ως κατακλείδα, σημειώνεται ότι, κατά γενική παραδοχή, η ιστορία δεν καταλογίζει ευθύνες σε Προέδρους για αποφάσεις των προκατόχων ή διαδόχων τους, οι συγκρίσεις εν τούτοις είναι αναπόφευκτες. Όπως ο George W. Bush έκανε την εξωτερική πολιτική του διαδόχου του Bill Clinton – η οποία, όσο ήταν εν ενεργεία Πρόεδρος συγκέντρωνε έντονες επικρίσεις ολόκληρου του πολιτικού φάσματος - να αξιολογείται, εκ των υστέρων, θετικότερα, ούτως και η πολιτεία Trump πιθανολογείται σφόδρα ότι θα οδηγήσει τους Αμερικανούς, αλλά και τον κόσμο ολόκληρο, να εκτιμήσουν βαθύτερα τις αρετές του 44^{ου} Προέδρου Barack Hussein Obama και να τον δικαιώσουν για αρκετές από τις πολιτικές επιλογές του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ALLISON Graham & ZELIKOW Philip, *“Η κρίση της Κούβας: Η ουσία της απόφασης”* (Εκδόσεις Παπαζήση, 2006)
2. CHAIT Jonathan, *“Audacity: How Barack Obama defied his critics and created a legacy that will prevail”* (Harper Collins Publishers, 2017)
3. CHOLLET Derek, *“The long game: How Obama defied Washington and redefined America’s role in the world”* (Public Affairs, 2016)
4. D’ANTONIO Michael, *“The legacy of Barack Obama: A consequential President”*, (St. Martin’s Press, 2016)
5. DUECK Colin, *“The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today”* (Oxford University Press, 2015)
6. HOFFMANN Stanley, *“Chaos and Violence: What globalization, Failed States, & Terrorism Mean for the US Foreign Policy”* (Rowman & Littlefield Publishers, 2006)
7. LAYMAN Geoffrey, *“The Great Divide: Religious and Cultural Conflict in American Party Politics”* (Columbia University Press, New York, 2001)
8. LIPSET Seymour Martin, *“American Exceptionalism: A Double-Edged Sword”* (W.W.Norton & Company, New York-London, 1997)
9. SANGER David E., *“Confront and Conceal: Obama’s secret wars and surprising use of American power”* (Crown Publishers, 2012)
10. SKOWRONEK Stephen, *“The Politics Presidents Make: Leadership from John Adams to George Bush”* (The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge - Massachusetts, 1993)
11. SUNDQUIST James, *“Dynamics of the Party System: Alignment and Realignment of Political Parties in the United States”* (Brookings Institute Press, 2011)
12. WOODWARD Bob, *“Obama’s wars”* (Simon & Schuster Paperbacks, 2010)
13. ZELIZER Julien E., *“The Presidency of Barack Obama: A first Historical Assessment”* (Princeton University Press, 2018)
14. ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ Θ., ΝΤΟΚΟΣ Θ., ΚΙΝΤΗΣ Α., *“Η Ελλάδα και ο κόσμος 2002-2003: Ανασκόπηση 2003 Αμυντικής & εξωτερικής πολιτικής”*, (Εκδόσεις Παπαζήση, 2003)
15. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ Χαράλαμπος, *“Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002”*, (Εκδόσεις Ποιότητα, 2003)
16. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ Χαράλαμπος, *“Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα”*, (Εκδόσεις Ποιότητα, 2008)
17. *TIME Special Edition: Barack Obama Eight Years, 2016*
18. Remarks by President Obama to the People of Greece, 16.11.2016, Stavros Niarchos Foundation Cultural Center, Athens, Greece (published by the US Embassy in Athens).

19. BAKER Peter, "A rare public view of Obama's pivots on Policy in Syria Confrontation", *The New York Times* (11.9.2013): <https://www.nytimes.com/2013/09/12/world/middleeast/Obamas-Pivots-on-Syria-Confrontation.html>
20. BAKER Peter, LANDLER Mark, SANGER David E., BARNARD Anne, "Off-the-Cuff Obama Line Put U.S. in Blind on Syria", *The New York Times* (4.5.2013): <https://www.nytimes.com/2013/05/05/world/middleeast/obamas-vow-on-chemical-weapons-puts-him-in-tough-spot.html>
21. BRANDS Hal, "Breaking down Obama's Grand Strategy", *The National Interest* (23.6.2014): <https://nationalinterest.org/feature/breaking-down-obamas-grand-strategy-10719>
22. FRIEDMAN Thomas L., "Iran and the Obama Doctrine", *The New York Times*, (5. 4. 2015): <https://www.nytimes.com/2015/04/06/opinion/thomas-friedman-the-obama-doctrine-and-iran-interview.html>
23. GOLDBERG Jeffrey, "The Obama Doctrine", *The Atlantic* (April 2016): <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>
24. GOLDBERG Jeffrey, "The Lessons of Henry Kissinger", *The Atlantic* (December 2016): <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/12/the-lessons-of-henry-kissinger/505868/>
25. GOLDBERG Jeffrey, "World Chaos and World order: Conversations with Henry Kissinger", *The Atlantic* (November 2016): <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/11/kissinger-order-and-chaos/506876/>
26. GOLDBERG Jeffrey, "Hillary Clinton: 'Failure' to Help Syrian Rebels Led to the Rise of ISIS", *The Atlantic* (10.8.2014): <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/08/hillary-clinton-failure-to-help-syrian-rebels-led-to-the-rise-of-isis/375832/>
27. GOLDBERG Jeffrey, "The Obama Doctrine, R.I.P.", *The Atlantic* (7.4.2017): <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/04/the-obama-doctrine-rip/522276/>
28. HELLYER H.A., "The problem with the Obama Doctrine", *The Atlantic Council*, (21.3.2016): <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/the-problem-with-the-obama-doctrine>
29. KAGAN Robert, "Not Fade Away: Against the Myth of American Decline", *Brookings* (17.1.2012): <https://www.brookings.edu/opinions/not-fade-away-against-the-myth-of-american-decline/>

30. LIZZA Ryan, “The Consequentialist”, *The New Yorker* (2.5.2011):
<https://www.newyorker.com/magazine/2011/05/02/the-consequentialist>
31. MANNING Robert & CLAWSON Patrick, “The Clinton Doctrine”, *The Wall Street Journal* (29.12.1997):
<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-clinton-doctrine>
32. RACHMAN Gideon, “Ten Points about the Obama Doctrine”, *Financial Times*, (14.3.2016):
<https://www.ft.com/content/47ff09c6-43b0-3894-af13-20901821f527>
33. REMNICK David, “Obama reckons with a Trump Presidency”, *The New Yorker* (28.11.2016):
<https://www.newyorker.com/magazine/2016/11/28/obama-reckons-with-a-trump-presidency>
34. REMNICK David, “Going the distance: On and off the road with Barack Obama”, *The New Yorker* (27.1.2014):
<https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick>
35. WALT Stephen M., “Obama was not a Realist President - If he had been, he might have avoided some of his biggest foreign policy mistakes”, *Foreign Policy*, (7.4.2016):
<https://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/>
36. White House Press Release 30.8.2013 on “Government Assessment of the Syrian Government’s Use of Chemical Weapons on August 21, 2013”:
<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/30/government-assessment-syrian-government-s-use-chemical-weapons-august-21>
37. Obama’s interview with ABC’s George Stephanopoulos, 28.9.2013:
<https://abcnews.go.com/blogs/politics/2013/09/full-transcript-president-obamas-exclusive-interview-with-george-stephanopoulos/>
38. A National Security Strategy for a New Century: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2000-2>
39. The National Security Strategy of the United States of America 2002:
<https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>
40. <https://www.nytimes.com/2002/06/01/international/text-of-bushs-speech-at-west-point.html>
41. <https://www.factcheck.org/2017/09/obamas-final>
42. https://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Ballistic_Missile_Treaty
43. <http://whitehouse.georgewbush.org/news/2003/012803-SOTU.asp>
44. <http://www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm>
45. <http://www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf>

46. <https://www.businessinsider.com/greatest-us-presidents-ranked-by-political-scientists-2018-2>
47. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine>
48. <https://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html>
49. <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/98683.htm>
50. <https://www.nytimes.com/1975/12/08/archives/ford-proclaims-pacific-doctrine-of-peace-with-all-in-honolulu.html>
51. https://archive.org/details/dde_1957_0105
52. <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/inaugural-address-19610120>
53. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-the-president-upon-ordering-troops-into-the-dominican-republic>
54. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d29>
55. <https://www.youtube.com/watch?v=er-BiXAdCt4>
56. https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_presidential_doctrines
57. <https://www.cato.org/publications/policy-analysis/us>
58. <https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/kennan>
59. <https://www.youtube.com/watch?v=mnbc9NHXJM>
60. <https://millercenter.org/president/bush/foreign-affairs>
61. <https://www.history.com/news/george-bush-reagan-cold-war-end-gorbachev>
62. <https://nationalinterest.org/feature/breaking-down-obamas-grand-strategy-10719>
63. <https://www.youtube.com/watch?v=Q-9ry38AhbU>
64. <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2009/obama/26183-nobel-lecture-2009/>
65. <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/presidents-speech-cairo-a-new-beginning>
66. https://en.wikipedia.org/wiki/Trans-Pacific_Partnership
67. https://www.youtube.com/watch?v=HY_utC-hrjI
68. https://en.wikipedia.org/wiki/Iran_nuclear_deal_framework
69. <https://www.youtube.com/watch?v=-8zL5DxNwnO>
70. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/05/28/remarks-president-united-states-military-academy-commencement-ceremony>
71. https://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/polls/postabcpoll_020412.html?tid=a_inl_manual
72. https://en.wikipedia.org/wiki/Joint_Comprehensive_Plan_of_Action
73. <https://www.youtube.com/watch?v=wRf1cdw4IAY>
74. https://www.youtube.com/watch?annotation_id=annotation_1447046467&feature=iv&index=1&list=PL4CGYNsoW2iC6dcz5KR3uqw6CtMjYyU7P&src_vid=wRf1cdw4IAY&v=L-IsOPL7jZg

75. https://en.wikipedia.org/wiki/New_START
76. https://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Spring
77. https://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_policy_of_the_Barack_Obama_administration
78. https://en.wikipedia.org/wiki/Obama_Doctrine
79. https://en.wikipedia.org/wiki/Barack_Obama
80. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama>
81. <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address>
82. <http://time.com/4283865/obama-adopted-bushs-iraq-doctrine/>
83. https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_General_Assembly_Resolution_68/262
84. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm
85. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm
86. https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=1lkuR7Dr4yI
87. <http://en.g20russia.ru>
88. <http://unscr.com/files/2013/02118.pdf>
89. https://en.wikipedia.org/wiki/Destruction_of_Syria%27s_chemical_weapons
90. <https://www.thedailybeast.com/obama-does-delicate-dance-on-historic-visit-to-burma>
91. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-13/obama-visits-myanmar-a-success-story-that-has-soured>
92. https://en.wikipedia.org/wiki/111th_United_States_Congress
93. <https://www.amnestyusa.org/how-obama-failed-in-saudi-arabia/>
94. <https://blog.realinstitutoelcano.org/de-la-doctrina-nixon-la-doctrina-obama-guia-para-un-mundo-multipolar/>
95. <https://www.middleeastmonitor.com/20160503-whats-going-on-in-americas-relationship-with-saudi-arabia/>
96. <https://www.middleeastmonitor.com/20160422-why-did-the-saudis-make-obama-feel-unwelcome/>
97. <https://www.nytimes.com/2016/09/24/us/politics/obama-veto-saudi-arabia-9-11.html>
98. <https://www.middleeastmonitor.com/20160422-saudi-good-old-days-with-washington-are-gone-never-to-return/>
99. <https://www.middleeastmonitor.com/20160510-specific-factors-may-determine-the-future-of-us-saudi-relations/>
100. <https://www.reuters.com/article/us-india-usa-military-idUSKCN114241>

101. <https://www.brookings.edu/opinions/assessing-u-s-china-relations-under-the-obama-administration/>
102. <https://thediplomat.com/2017/01/evaluating-the-us-china-cybersecurity-agreement-part-1-the-us-approach-to-cyberspace/>